

Razvoj novih značenja u polisemnim glagolskim strukturama hrvatskoga jezika

Buha, Klara

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:048581>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-16**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Katedra za hrvatski standardni jezik

Klara Buha

**RAZVOJ NOVIH ZNAČENJA U POLISEMNIM GLAGOLSKIM
STRUKTURAMA HRVATSKOGA JEZIKA**

DIPLOMSKI RAD

8 ECTS-a

Mentorica

prof. dr. sc. Bernardina Petrović

Zagreb, lipanj 2022.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Polisemija u jezikoslovnim istraživanjima	2
2.1 Polisemija u okviru strukturalističke lingvistike	4
2.2 Polisemija u okviru kognitivne lingvistike	5
2.3 Primarno i sekundarno značenje leksema.....	6
2.4 Tipovi polisemije	8
2.5 Polisemija i srodni odnosi.....	11
2.5.1. Polisemija i homonimija	11
2.5.2. Polisemija i sinonimija.....	16
2.6 Mehanizmi polisemije	20
2.6.1 Leksička metafora	21
2.6.2 Leksička metonimija	23
3. Ustroj polisemnoga leksema	25
3.1 Stabilni dio polisemnoga leksema	25
3.2 Dinamički dio polisemnoga leksema	28
3.3 Podjela polisemnih leksema.....	29
3.3.1. Stabilni polisemni leksemi	29
3.3.2 Stabilno-dinamički polisemni leksemi	31
3.3.3 Dinamički polisemni leksemi.....	32
4. Polisemne glagolske strukture hrvatskoga jezika	33
4.1 Teorijsko polazište	34
4.2 Metodologija	34
4.2.1 Izvori.....	34
4.2.2 Ispitanici	35
4.3 Polisemičnost glagola <i>brijati</i>	38
4.4 Polisemičnost glagola <i>zujati</i>	45

4.5	Polisemičnost glagola <i>mutiti</i>	51
4.6	Polisemičnost glagola <i>ključati</i>	56
4.7	Polisemičnost glagola <i>tlačiti</i> i <i>trpati</i>	61
4.8	Polisemičnost glagola <i>gorjeti</i> , <i>skuriti</i> , <i>čubiti se</i> , <i>urlati</i> i <i>posijati</i>	65
4.9	Polisemičnost glagola <i>peglati</i> , <i>riješiti</i> , <i>štancati se</i> i <i>štemati</i>	71
5.	Zaključak	73
6.	Bibliografija	74
6.1	Citirana literatura	74
6.2	Internetski izvori	75

1. Uvod

Polisemija je predmet istraživanja u lingvistici koji se tumači kao jedan od temeljnih jezičnih pojava. Njome se pokazuje povezanost konceptualnih i jezičnih struktura. Polisemna se struktura leksema shvaća kao skup svih značenja jednoga leksema i diskretna organizacija značenja čiji mehanizmi nastanka mogu biti s jedne strane očekivani i predvidljivi, a s druge strane nepravilni i individualni. Stoga su polisemne leksičke jedinice složene umrežene kategorije zrakasto ustrojene, s prototipnim (osnovnim, primarnim) značenjem oko kojega su organizirana ostala (sekundarna) značenja. Ta značenja rezultat su sprege mehanizama razrade i proširenja koji zajednički uvjetuju stvaranje polisemnih leksičkih struktura. U diplomskom će se radu na primjerima odabrane glagolske građe (*brijati, zujati, čubiti se, urlati, posijati, gorjeti, skuriti, trpati, tlačiti, mutiti, ključati, peglati, riješiti, štancati se* i *štemati*) istražiti mehanizmi razrade i proširenja kao temelji novih značenja u polisemnim glagolskim strukturama hrvatskoga jezika. U svrhu tog istraživanja provedena je anketa koja je poslužila otkrivanju novih značenjskih nijansi koje još nisu zabilježene u suvremenim rječnicima. Pri analizi navedenih glagola polazi se od pretpostavke da polisemni glagolski leksemi moraju imati stabilni dio semantičke strukture kao temelj za razumijevanje i uporabu te da su kontekstno uvjetovani. Najprije će se iznijeti kratak pregled recentnih istraživanja o polisemnoj strukturi leksema i prikazati načini razvijanja sekundarnih značenja. Središnji dio rada bit će fokusiran na propitivanje načina nastanka, odnosno razvoja novih značenjskih nijansi odabranih glagola koje su navedene u odgovorima ispitanika iz ankete i pokušat će se odgovoriti na dva ključna pitanja koja se nameću u opisu mehanizama razrade i proširenja: 1) Je li prototipno značenje uvijek temelj za daljnje širenje polisema? i 2) Je li prototipno značenje uvijek dominantno značenje polisema ili dominantnost značenja može biti svojstvo i novih značenja? Osim toga, odabrana polisemna glagolska građa pokušat će se kategorizirati prema vrstama polisemnih leksema o kojima piše Ida Raffaelli (2009). U zaključnome će se dijelu iznijeti osnovne misli o provedenom istraživanju i sažeto prikazati utvrđene činjenice.

2. Polisemija u jezikoslovnim istraživanjima

Polisemija je pojam oko čije se definicije ne slažu svi lingvisti. U rječniku Vladimira Anića (2007: 1088) ona je definirana kao mijenjanje značenja riječi u vremenu, odnosno promjena značenja kao dijakronijska pojava u jeziku. Prema mrežnom izdanju *Hrvatske enciklopedije* polisemija je „obilježje prema kojemu je riječi ili jezičnom obliku svojstveno više značenja, a ne samo jedno.“¹ Ana Halas Popović ističe nekoliko mogućih definicija polisemije (2013: 9-10). Najprije navodi da je u *The Cambridge Dictionary of Linguistics* (2013) polisemija definirana kao slučaj u kojem jedan leksem ima dva ili više značenja koja su međusobno povezana. Zatim se dotiče definicije Fellbauma (2000) koji polisemiju metaforično opisuje kao pojavu koja pakira nekoliko značenja zajedno pod istom etiketom. Osim njegove, navodi i definiciju Lipke (2002) koji polisemiju pojednostavljeno definira kao slučaj u kojem jedna leksička jedinica ima nekoliko značenja. Nadalje, nadovezuje se i na definiciju Hurforda, Heasleyja i Smitha (2007) koji težište svoje definicije stavljaju na vezu među značenjima pa tako definiraju polisemiju kao pojavu u kojoj jedan leksem ima nekoliko povezanih značenja pri čemu izvorni govornik nekog jezika ima jasnu intuiciju o povezanosti tih značenja. Također, navodi definiciju Crusea (2004) koji smatra da je međusobna povezanost značenja jednog polisemnog leksema ključna komponenta definicije polisemije te naglašava da se radi o vezi koja je motivirana, a ne arbitrarna. Halas Popović zatim navodi svoju definiciju polisemije na temelju svih navedenih pa tako, prema njoj, polisemija podrazumijeva sposobnost leksema da ima dva ili više značenja izvedenih djelovanjem derivacijskih mehanizama koja su međusobno povezana tako da čine jedinstvenu polisemnu strukturu datog leksema (2017: 10). Darinka Gortan-Premk navodi da je polisemija sposobnost leksema da se realizira u više značenja, točnije da ima više semantičkih realizacija te ističe da je ta sposobnost svojstvena svim semantičkim leksemima, svim leksemima općeg jezičnog fonda (2004: 38). Raffaelli tvrdi da je polisemija „pojavnost koja je dijelom jezičnoga sustava, koja posjeduje strukturalno stabilni dio, ali koja je istodobno podložna promjenama koje se ponajprije događaju u govoru, tj. uporabom leksema“ (2007: 138). Dakle, riječ je o pojmu koji je bio predmet proučavanja brojnim lingvistima. Od antike pa sve do strukturalističkih i poststrukturalističkih promišljanja postojala je svijest o polisemiji, no ne pridaju sva razdoblja jednaku važnost polisemiji, odnosno kroz povijest ona nije bila jednako relevantna za jezično funkcioniranje (Raffaelli 2015: 183).

¹ polisemija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (14. 6. 2022.) <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=49218>.

Tek u okviru (pred)strukturalističke lingvistike i kognitivne lingvistike polisemija se počinje detaljnije proučavati. No prije nego se polisemija opiše u okvirima strukturalizma i kognitivne lingvistike, potrebno je nešto reći o uzrocima polisemije, odnosno o razlozima njezina nastanka.

S obzirom da se polisemija svrstava kao dio semantičkih promjena, a semantičke promjene mogu imati više uzroka nastanka, jasno je da i polisemija ima to obilježje. Raffaelli ističe tri moguća razloga, odnosno uzroka semantičkih promjena, a to su jezični, povijesni i društveni (2009: 153-160). Jezični uzroci su, kako navodi autorica, kognitivno-jezični razlozi, točnije gramatikalizacija, ekonomičnost, učinkovitost i izražajnost. Leksem gramatikalizacijom postaje gramatička kategorija. Npr. spajanje prijedloga *na* i *imenice* pamet rezultira nastankom priloga *napamet*, odnosno rezultira nastankom nove kategorije. Kada se jedna riječ koristi za izražavanje više značenja, a ta su značenja ujedno i bliska, tj. povezana, tada se radi o ekonomičnosti. Učinkovitost se uočava u želji govornika da koriste jezik kao sredstvo razmišljanja i komunikacije. Ekonomičnost i učinkovitost često su povezane, odnosno djeluju zajedno, a to se vidi u primjeru glagola *odmarati se*. Iako se radi o glagolu koji sadrži povratnu zamjenicu, nerijetko se u svakodnevnoj komunikaciji pojavljuje bez nje. Dakle češće će se pojaviti u obliku *odmaram* nego u obliku *odmaram se* što je odraz i ekonomičnosti i učinkovitosti. Zadnji princip, izražajnost, omogućava leksemima da se pojavljuju u drugačijim kontekstima, a to rezultira promjenom značenja istog leksema. Drugi je uzrok semantičkih promjena povijesni, a on se veže uz inovacije u društvu koje rezultiraju inovacijama u jeziku. To se može primijetiti kod leksema *ručak* i *objed*. Vrančić je u svom rječniku iz 16. stoljeća naveo da *ručak* ima značenje 'doručka'. Mikalja je u rječniku iz 17. stoljeća naveo da *ručak* znači 'objed'. Dakle, uočava se pomicanje značenja leksema *ručak*. Ono se više ne odnosi na prijednevni obrok već na popodnevni, a to značenje pripadalo je *objedu*. Drugim riječima, *objed* je gubio mjesto predstavnika glavnoga dnevnog obroka u danu i postao je rubnim leksemom za razliku od *ručka* koji je zauzeo njegovo mjesto, a i danas se odnosi na glavni obrok u danu. Društveni uzroci tiču se podjele ljudi na različite skupine, grupe. Svaka zasebna skupina jezično se razlikuje zbog različitog utjecanja na jezik, a time se stvaraju i neka nova značenja pojedinih leksema. Raffaelli ističe generacijske (dobne), obrazovne i supkulturne skupine. Generacijske skupine odnose se na dob pojedinaca. Npr. za osobe koje su u starijoj dobi, pri tome se u ovom slučaju misli na osobe koje imaju više od 60 godina, glagol *bariti* neće imati isto značenje kao i za osobe koje su u mlađoj životnoj dobi, u dvadesetim godinama. Obrazovne skupine pridaju važnost standardnom jeziku i ustraju u korištenju istoga, dok oni manje obrazovani nisu upoznati s normama pa ne mogu ni koristiti pravilne jezične oblike.

Supkulturne skupine istom leksemu pridaju nova značenja tako što ističu neko njegovo obilježje. Npr. glagol *dignuti* skupini koja koristi droge predstavlja 'uzimanje droge'.

Dakle, polisemija je pojam koji je bio predmet proučavanja brojnim lingvistima pa zato postoje i njene brojne definicije. Glavni uzroci polisemije su jezični, povijesni i društveni. No definicije i uzroci polisemije nisu dovoljni za njeno razumijevanje. Potrebno je objasniti kako je ona bila shvaćena u strukturalističkoj i kognitivnoj lingvistici, što su primarna, a što sekundarna značenja polisemnog leksema, koji su tipovi polisemije, kakav odnos polisemija ima sa srodnim pojmovima i koje vrste mehanizama polisemije postoje.

2.1 Polisemija u okviru strukturalističke lingvistike

Počeci sustavnijeg proučavanja polisemije vidljivi su u *Essai de sémantique* Michela Bréala, predstrukturalističkog lingvista koji je tvrdio da je polisemija jezična pojava civiliziranih naroda i time istaknuo važnost izvanjezičnih čimbenika za polisemiju. On navodi da ako neka riječ ima više značenja, ona je odraz mentalno i društveno raznovrsne govorne zajednice. Istaknuti predstavnik strukturalizma E. Coseriu smatrao je da je polisemija izvanjezična pojava koja narušava unutrašnji red jezičnoga sustava (Raffaelli 2007: 136, prema Coseriu 2000). Bréal uočava i isprepletenost dijakronije i sinkronije u polisemnim strukturama tvrdeći da je polisemija sinkronijska jezična pojava koja je dijakronijski uvjetovana, ali uočava i supostojanje homonimije, polisemije i dvosmislenosti te će upravo takva zapažanja biti ključna u daljnjim istraživanjima ostalih semantičkih teorija i pravaca pa tako i kognitivne lingvistike (Raffaelli 2009: 183-185, prema Bréal 1924: 145). Neki od najistaknutijih predstavnika strukturalizma smatrali su da je polisemija nejezična pojava „koja je uvjetovana različitim uporabama i trenutačnim komunikacijski ostvarenim kategorizacijama“, a ne pojava „koja je uvjetovana načelima funkcioniranja jezičnih elemenata unutar sustava“ (Raffaelli 2009: 185). Strukturalisti su jasno razdvajali opreku dijakronija – sinkronija pa su polisemiji često pristupali ili s dijakronijskoga stajališta ili su ju promatrali kao sinkronijsku pojavu. Ipak, strukturalist Stephen Ullmann svoju pozornost pridaje upravo polisemiji shvaćajući ju onako kako ju je tumačio Bréal, no fokus stavlja više na dijakronijski vid proučavanja polisemije, a manje na sinkronijska načela ustroja polisemnih struktura. Ullmann ujedno ističe postojanje značenjskih nijansi koje su prema njegovom mišljenju uvjetovane izvorom polisemije, točnije pomakom u značenju (Raffaelli 2009: 185, prema Ullmann 1969/1983). „Uporabom uvjetovane *pomake u značenju* ili *značenjske nijanse* S. Ullmann definira kao ključni izvor nastanku polisemije, ali ih isključuje iz lingvističkoga opisa jer ne pripadaju jezičnome sustavu, već

uporabi, tj. govoru“ (Raffaelli 2007: 136). Među svim strukturalistima É. Benveniste daje najcjelovitiji opis ustroja polisemnih struktura ističući značenjske nijanse kao ključni funkcionalni element polisemnih struktura te napominjući da su polisemni leksemi konstantno pod utjecajem upotrebe jezika i konteksta u kojima se pojavljuju (Raffaelli 2007: 136, prema Benveniste 1966).

I dok polisemiju strukturalisti uglavnom smještaju izvan jezika tvrdeći da se radi o trenutnom ostvaraju leksema u govoru, u kognitivnoj lingvistici ona će se poimati drugačije.

2.2 Polisemija u okviru kognitivne lingvistike

Polisemija se u okviru kognitivne lingvistike proučava na temelju tri pristupa: 1) proučavanje polisemije kao višeznačenjske strukture unutar koje su značenja međusobno povezana, a samim time i djelomično motivirana, na temelju određenih kognitivnih procesa poput metafore, metonimije i dr.; 2) proučavanje polisemije kao zrakasto organizirane strukture po principu rodbinske sličnosti s prototipnim značenjem kao središtem strukture oko kojega se organiziraju njemu više ili manje bliska značenja i značenjske nijanse; 3) proučavanje polisemije kao principa kategorizacije (Raffaelli 2004: 106). Tim pristupima cilj je uočiti i definirati načela organizacije polisemnih struktura „odbacujući tvrdnje prema kojima bi se o polisemnim strukturama moglo govoriti kao o značenjskim ostvarenjima bez visokog stupnja unutrašnje organizacije“ (isto: 106). Drugim pristupom ističe se da neka značenja mogu biti bliža, a neka udaljenija od prototipnog. Takva definicija polisemije zajednička je svim pristupima polisemiji koje kognitivna lingvistika ima, odnosno polisemija se promatra i sinkronijski i dijakronijski, ali ujedno se shvaća i kao princip kategorizacije jer ukazuje na načine kako čovjek poima i kategorizira pojave izvanjezičnoga svijeta. Osim toga, neka istraživanja polisemiju povezuju s aspektima oblikovanja umjetne inteligencije i metodama psiholingvistike s ciljem empirijskog potvrđivanja određene teorijske postavke (Raffaelli 2009: 56-57). Kognitivni lingvisti razvili su interes za polisemiju jer se ona promatra kao odraz enciklopedijskih podataka, a to ne čudi jer kognitivna lingvistika zastupa tezu da jezično značenje ima enciklopedijsku narav (Tuđman Vuković 2009: 134).

Sterne je u svojem djelu *Meaning and Change of Meaning* isticao da svaki govornik ima vlastite misli i osjećaje koje izražava na individualan, odnosno poseban ili drugačiji način. Te misli i osjećaje naziva kognitivnim i afektivnim ili emotivnim elementima značenja, a upravo se kognitivni elementi tiču govornikovog razumijevanja predmeta, stoga promjene značenja i

širenje semantičke strukture određenih leksema nisu samo rezultat promjene predmeta, već i govornikovim drukčijim poimanjem postojećeg predmeta (Raffaelli 2009: 59 prema Sterne 1931: 46-47). Takvo tumačenje promjena značenja ili širenja značenjskih struktura sukladno je kognitivnolingvističkom tumačenju polisemije prema kojemu svaki novi način našeg poimanja, razumijevanja ili doživljavanja nekog predmeta izvanjezičnog svijeta može utjecati na promjene značenja te na širenje semantičke strukture pojedinoga leksema (Raffaelli 2009: 59 prema Györi 2002).

Strukturalisti polisemiju smještaju izvan jezika, no kognitivni lingvisti polisemiju tumače kao osnovni vid funkcioniranja prirodnih jezika, odnosno kao jezičnu pojavu u kojoj su uočljive čovjekove strukture znanja o izvanjezičnome svijetu. Kognitivni lingvisti tumače polisemiju kao sinkronijski odraz dijakronijskih promjena, odnosno oni prihvaćaju Bréalovu tvrdnju o spregi sinkronije i dijakronije polisemnih leksema i tu spregu temelje, osim na motiviranosti semantičke strukture, na tezi o ispreplitanju stabilnosti i dinamike jezičnih struktura (Raffaelli 2009: 60). „Stabilnost polisemnih struktura podrazumijeva postojanje središnjeg, jezgrenog dijela semantičke strukture, koji omogućuje njezino daljnje širenje i stvaranje novih značenja zahvaljujući ujedno njezinim dinamičkim svojstvima“ (isto: 61). Bez stabilnog dijela semantičke strukture polisemni leksemi bili bi nefunkcionalni jer se govornici ne bi mogli međusobno sporazumjeti, a kada polisemni leksemi ne bi bili dinamički ustrojani, ne bi mogli zadovoljiti složene kognitivne i komunikacijske zahtjeve (isto: 61). Takvo tumačenje detaljnije će biti opisano u poglavlju posvećenom ustroju polisemnoga leksema gdje će se ujedno spomenuti i podjela polisemnih leksema Ide Raffaelli koja se temelji upravo na stabilnom i dinamičkom dijelu semantičke strukture polisemnih leksema. No prije toga, kako bi se uopće razumjela polisemija, potrebno je objasniti unutrašnju organizaciju polisemne strukture.

2.3 Primarno i sekundarno značenje leksema

Izvođenjem dva ili više značenja iz osnovnog značenja leksema pomoću mehanizama (metafore, metonimije i dr.) nastaje skup značenja jednog leksema koji predstavlja njenu polisemnu strukturu (Halas Popović 2017: 11, prema Dragičević 2007: 131-132). Ta polisemna struktura sastoji se od primarnog (osnovnog ili nominalnog) i sekundarnog značenja. U rječnicima se primarno značenje navodi kao prvo, a onda ga slijede sekundarna značenja leksema koja su poredana prema jednom od principa kao što su semantička bliskost, učestalost upotrebe, etimologija i dr.

Gortan-Premk smatra da je u osnovnim, primarnim značenjima odnos nominacijske jedinice i onoga što joj je u semantičkom sadržaju direktan, a u sekundarnim značenjima odnos je indirektan. Osnovna značenja se realiziraju u slobodnoj semantičkoj poziciji, a sekundarna u više ili manje određenoj poziciji (2004: 141-142). Prema Cruseu, primarno značenje može se odrediti na temelju povijesnog kriterija. U tom slučaju za primarno značenje se uzima ono značenje koje je najstarije zabilježeno u nekom jeziku, odnosno jezičnoj upotrebi. Osim tog kriterija, za određivanje primarnog značenja može se uzeti u obzir i ono značenje koje se govornicima prvo pojavi na umu kada čuju ili pročitaju neku riječ izvan konteksta. Isto tako, za primarno značenje može se uzeti ono koje je najuže povezano sa osnovnim ljudskim iskustvom i spoznajom svijeta (Halas Popović 2017: 11, prema Cruse 2004: 195). S druge strane, Dragičević smatra da je primarno značenje ono koje je jednako u kontekstu i izvan njega, a sekundarno značenje razumije se samo unutar konteksta. Kako bi to objasnila, daje primjer rečenice „Slomio mi se zub.“ U takvom kontekstu jasno je što zub predstavlja, a i izvan konteksta sadrži isto značenje. U rečenici „Slomio mi se zub na češlju“ zub dobiva novo značenje koje neće imati kada se izvuče iz konteksta (Halas Popović 2017: 12, prema Dragičević 2007: 134). Zgusta primarno značenje naziva direktnim značenjem i ujedno smatra da se radi o dominantnom značenju, odnosno o značenju koje je govornicima prvo na umu pri spomenu određenog leksema izvan konteksta. Tvrdi da je direktno značenje semantička osnova za daljnje izvođenje značenja, no ono je i neobilježeno, dok su, s druge strane, izvedena značenja obilježena jer su nosioci specifične konotacije ili su figurativna (Halas Popović 2017: 12, prema Zgusta 1971: 61). Tako prema Zgusti (1971: 61-62) za engleski glagol *devour* (proždirati) direktno značenje je 'to eat' ('jesti'), dok bi izvedena značenja bila 'to waste or destroy' ('uništavati'), 'to kill or decimate' ('ubijati ili pustošiti'), 'to take in greedily with ears or eyes' ('upijati pohlepno ušima ili očima') i dr. Ono što je Cruseu primarno značenje, a Zgusti direktno značenje, Giora je istaknuto značenje. Pod tim pojmom Giora podrazumijeva ono značenje riječi koje se izdvaja od ostalih značenja zbog svoje konvencionalnosti, uobičajenosti, jer je dobro poznato, učestalo u upotrebi i dr. Istaknuto značenje je ono koje je memorirano u mentalnom leksikonu i prvo koje pojedinac ima na umu pri spomenu leksema (Halas Popović 2017: 12-13, prema Giora 1997: 185). Takvo značenje može biti istaknuto u manjem ili većem stupnju, ovisno o njegovoj uobičajenosti, učestalosti u upotrebi i dr., ali ovisno i o jezičnom i nejezičnom kontekstu. Naime, ako se za primjer uzme leksom *miš*, on za pojedince koji rade u računalnoj sferi ima istaknutije značenje 'dio računalne opreme' nego značenje 'vrsta životinje' zbog kriterija učestalosti u upotrebi. Istaknuta značenja se prva aktiviraju u svijesti govornika bez obzira na kontekst u kojemu se nalaze, no to ne znači da je utjecaj konteksta irelevantan.

Teorija stupnjevite istaknutosti ističe da su bitna dva mehanizma za razumijevanje značenja leksema: leksički i kontekstualni. Oba djeluju paralelno, ali bez međusobne interakcije jer leksički djeluje primarno, a u isto vrijeme se odvijaju procesi dedukcije i predviđanja, odnosno kontekstualni mehanizam (Halas Popović 2017: 13, prema Peleg, Giora i Fein 2001: 176).

Sekundarnim značenjima riječi pripadaju sva značenja jedne polisemne strukture koja su nastala od primarnog značenja, direktno ili indirektno. Među sekundarnim značenjima riječi Zgusta razlikuje prenesena ili figurativna i specijalizirana značenja koja se pojavljuju u određenim kontekstima. Osim toga, smatra da direktno značenje ipak ne mora nužno biti i dominantno. Daje primjer engleske riječi *drive* (voziti) kojoj je direktno značenje 'push' ('gurati'), ali je sekundarno 'operate a motor vehicle' ('upravljati motornim vozilom') ipak dominantno (Halas Popović 2017: 12, prema Zgusta 1971: 61-62). Lyons primjećuje međusobnu povezanost značenja jednog leksema pa objašnjava da su sva značenja nekog leksema izvedena putem različitih mehanizama. Primjer za to daje englesku imenicu *mouth* (usta) među čijim se značenjima nalaze i 'the mouth of the river' ('ušće rijeke'), 'the mouth of the bottle' ('grlo boce'), 'speak with somebody's mouth full' ('govoriti s punim ustima'). Zadnji primjer odnosi se na osnovno, primarno značenje leksema *mouth* jer je leksem definiran kao 'dio lica ljudi ili životinja koji se koristi za hranjenje ili govorenje', a ostala značenja nastala su pomoću figurativnog proširenja značenja. Cruse ističe daje veza među značenjima u istoj polisemnoj strukturi motivirana, a ne proizvoljna. Ujedno kategorizira vrste odnosa među značenjima jednog leksema pa izdvaja linearni i nelinearni odnos, i to prema mehanizmu izvođenja sekundarnih značenja od primarnog (Halas Popović 2017: 14, prema Cruse 2004: 108). Ta dva tipa odnosa ujedno su i dva tipa polisemije.

2.4 Tipovi polisemije

O tipovima polisemije piše Ana Halas Popović u svojem *Uvodu u leksičku polisemiju* (2017: 17-29). Ona ističe linearnu i razgranatu (nelinearnu) polisemiju kao dva osnovna tipa polisemije, a onda opisuje i neke ostale tipove poput enantioseemije, autohiponimije i autotroponimije, leksičko-gramatičke polisemije i dr. U linearnoj polisemiji mehanizmi su derivacije sekundarnih značenja, kojima se uspostavlja linearan odnos među značenjima, specijalizacija i generalizacija. Kod razgranate polisemije nastanak novih sekundarnih značenja

rezultat je djelovanja mehanizama metafore i metonimije.² U tom se slučaju uspostavlja nelinearan odnos između primarnog i sekundarnog značenja. Enantiosemlja je specifičan vid polisemije koji se javlja kada su različita značenja jednog leksema suprotna. Ona se može okarakterizirati kao intraleksička semantička suprotnost (Halas Popović 2017: 25, prema Rasulić 2016: 179). Enantiosemlji su podložniji glagoli, za razliku od ostalih vrsta riječi, poput glagola: pozajmiti, uzajmiti, sumnjati, sankcionirati, uzeti, zahvaliti se, zakazati i dr. Tako npr. glagol *pozajmiti* u *Rečniku srpskohrvatskoga književnog jezika* Matice srpske (1967-1976) ima dva suprotna značenja: 'dati na zajam' i 'uzeti na zajam' (Halas Popović 2017: 25, prema Šipka 2002: 152). Iako se radi o polisemnom glagolu jer ima više od jednog značenja, radi se o suprotnim značenjima pa je riječ o enantiosemlji. Autohiponimija se odnosi na imenice koje imaju jedno opće značenje i drugo kontekstualno uvjetovano značenje koje je nastalo sužavanjem općeg. Primjer za to Halas Popović daje englesku imenicu *dog* (pas) koja primarno označava predstavnika ove životinjske vrste, ali sekundarno i mužjaka te vrste što je specifičnije značenje u odnosu na prvo, primarno značenje. Slično tomu je autotroponimija koja je definirana kao sužavanje značenja u glagola. Npr. engleski glagol *cost* (koštati) u kontekstima a) *This is going to cost you \$250.* (Ovo će te koštati 250 dolara.) i b) *This is going to cost you!* (Ovo će te koštati!). Primjer a) opisuje opće neutralno značenje glagola. Primjer b) predstavlja specifičnije značenje jer govornik ne precizira iznos koji će koštati drugu osobu, ali je sasvim jasno da je riječ o velikom, značajnom iznosu. Leksičko-gramatička polisemija je tip polisemije koji se uspostavlja na nivou vrsta riječi, odnosno kada npr. jedna riječ može biti upotrjebljena i kao imenica i kao glagol. Npr. engleski leksem *water* koji može biti imenica u značenju 'voda' ili glagol u značenju 'zalijevati'. Irena Grickat ovaj tip polisemije naziva gramatičkom polisemijom i razlikuje tri tipa: 1) jedan leksem pripada različitim vrstama riječi, 2) leksem u svom novom značenju mijenja neku od svojih gramatičkih kategorija (npr. vid u slučaju glagola); 3) rekcija glagola (npr. glagol *riješiti* u konstrukciji *da + infinitiv* znači 'odlučiti se za nešto') (Halas Popović 2017: 27, prema Grickat 1967: 226).

O gramatičkoj polisemiji piše i Branka Z. Tafra (2017) koja gramatičko značenje stavlja nasuprot leksičkom značenju iako ističe da je s njim isprepleteno. Tafra se nadovezuje na već spomenutu definiciju polisemije Ide Raffaelli pa navodi kako su polisemni leksemi sinkronijski odraz dijakronijskih promjena, no tvrdi da „gramatička značenja nisu toliko dijakronijski uvjetovana i jednostavnije ih je identificirati nego višeznačnost leksema koja je uvelike ovisna

² Mehanizmi polisemije ono su što je na početku rada oslovljeno kao izvori polisemije, a o tome će biti više u nastavku.

o kontekstu, ali je u oba slučaja problem određivanja granica višeznačnosti“ (2017: 565). Tafra (2017: 565-566) ilustrira navedenu problematiku odnosom grafema i fonema te se dotiče slovopisne višeznačnosti, oblikoslovne višeznačnosti i rječotvorne višeznačnosti. Objasnjavajući slovopisnu višeznačnost ističe kako se u povijesti hrvatskoga latiničnoga slovopisa više fonema bilježilo jednako. Navodi primjer Maše Musulin (2011): grafem *c* predstavlja foneme *k* i *c*, grafem *ch* foneme *h* i *c*. Tafra smatra da se grafem treba uzeti kao apstraktni pismovni znak za fonem. Za primjer grafema kao višeznačnice navodi *rogato e* iz doba ilirskoga pokreta kojim su se označavali svi jatovski odrazi. Nadalje, dotiče se oblikoslovne višeznačnosti (2017: 566-570). Navodi kako je u morfologiji potrebno u suodnos staviti samo jedinice istoga ranga pa bi tako trebalo uspoređivati npr. grameme kategorije padeža i ne povezivati ih s drugim oblicima istoga izraza. Kako bi objasnila o čemu je riječ, uspoređuje leksički i gramatički značenjski odnos. Navodi primjere:

Gramemi 'ženski rod', 'nominativ', 'jednina' značenja su morfema *-a* u *žen-a*, pa je taj morfem (nastavak) gramatička višeznačnica. Nastavak *-a* u *vuk-a* također je višeznačan, ali on nije u homonimijskom odnosu s nastavkom *-a* u *žen-a* jer su posrijedi različiti gramemi kategorije roda ('muški rod' i 'ženski rod'). No, nastavci u A jd. i G jd. u primjeru *konj-a* usporedivi su i oni su u homonimijskom odnosu (1. -a, 2. -a), kao što su, primjerice, nastavci u DLI mn. (Tafra 2017: 567)

Ističe kako je za leksikografe izazov raspad polisemije gramatičkih kategorija i leksikalizacija pojedinih oblika, odnosno navodi kako ima imenica koje se ne ubrajaju u *pluralia tantum* iako se uglavnom koriste u množini. Primjer za to daje imenicu *izbori* koja je obrađena pod natuknicom *izbor* iako bi trebala imati svoj rječnički članak jer nije riječ o polisemiji kategorije broja, već o imenici koja ulazi u skupinu *pluralia tantum*. No, sve to ovisi o leksikografovoj odluci što će navesti pod jedan rječnički članak, a što pod dva. Tako naprimjer glagol *telefonirati* nije obrađen u dvije natuknice, a trebao bi biti zbog svoje dvovidnosti, ili imenica *voda* koja bi zbog polisemičnosti kategorije brojivosti trebala biti obrađena kao nebrojiva (prozirna tekućina bez boje i mirisa) i kao brojiva imenica (prirodne mase jezera, rijeka i mora). „Gramemi kategorije roda i broja mijenjaju se unutar sklonidbene paradigme pojedinih imenica, nekad bez promjene značenja, a nekad s promjenom značenja, ali njihovom višeznačnošću ne narušava se leksička značenjska struktura tih imenica“ (Tafra 2017: 269). Kod rječotvorne višeznačnosti navodi dva tipa višeznačnosti koji se pojavljuju u procesu nastanka nove riječi (isto: 570-571). Prvi se tiče višeznačnih afikasa zbog kojih su onda i tvorenice višeznačne, no Tafra smatra da hrvatski rječnici ne znaju prepoznati tu vrstu polisemije što se vidi u primjeru

glagola *trgovati* i izvedenice *trgovac* u VRH-u. Glagol je obrađen kao poliseman: 1. 'baviti se trgovinom, kupovati po nižoj i prodavati po višoj cijeni te tako ostvarivati zaradu', 2. pren, pogr 'činiti što predmetom trgovine, trgovati onime što nije za trgovinu [trgovati idealima]'; ali za imenicu *trgovac* ispada da je izvedenica koja je preuzela značenjski sadržaj od glagola samo u prvom značenju, ne i u drugom zbog čega se zaključuje da je polisemna struktura tog leksema loše obrađena jer postoje primjeri 'trgovac svojim uvjerenjima', 'trgovac svojom savješću' i dr. Dakle, značenja većeg broja tvorenica ne mogu se shvatiti ako se u obzir ne uzmu i metaforička značenja riječi, ali i ako se u obzir ne uzme višeznačnost mnogih sufikasa. Drugi tip višeznačnosti odnosi se na „čistu“ rječotvornu višeznačnost, a nastaje „u slučajevima višestruke motivacija pa je svaka takva tvorenica zapravo višeznačnica s obzirom na to da se njezina značenjska struktura može tumačiti na više načina“ (isto: 571). Dotiče se i trećeg tipa polisemije, leksičko-gramatičke polisemije koju ne priznaje jer takva polisemija zahvaća razinu vrsta riječi, a ona ju promatra isključivo unutar samo jedne kategorije, jedne vrste riječi i jedne jezične jedinice. Osim toga, Tafra se dotiče i granica polisemije pri čemu ističe da nema pravila po kojemu će analogijom biti moguće zaključiti je li riječ o jednoj jezičnoj jedinici s više značenja ili su u pitanju dvije jezične jedinice, odnosno nije jednostavno odrediti je li leksem poliseman ili se radi o homonimnim leksemima (2017: 572).

2.5 Polisemija i srodni odnosi

U leksikologiji i leksikografiji često se raspravljalo o problemu razlučivanja polisemije od homonimije i obratno. Ponekad je teško odrediti kada se radi o homonimom leksemu, kada o polisemnom, a kada se radi o prijelazu polisemnog u homonimni, odnosno o procesima depolisemizacije i homonimizacije. Osim o takvom odnosu, bit će riječi i o surađivanju polisemije i sinonimije koje se događa unutar određenih konteksta. Polisemija i sinonimija jasno se razlikuju, ali vrlo često surađuju u određenim kontekstima što će biti vidljivo u primjerima iz ankete.

2.5.1. Polisemija i homonimija

Brojni lingvisti pokušavali su pronaći različite kriterije kojima bi razlikovali homonimne od polisemnih leksema, a to čini i Branka Tafra (1986). Autorica smatra da su homonimija i polisemija nastale povijesnim razvojem jezika, ali da se manifestiraju kao sinkroni fenomeni

pa su prema tome potrebne sinkrone metode pri istraživanju. To znači da povijesne metode neće dati pouzdan rezultat pri razgraničavanju tih dvaju pojmova, a etimološke metode samo će poslužiti za isključivanje polisemije. Osim toga, naglašava da postoji veliki broj prijelaznih slučajeva, a kod takvih slučajeva teško je razlučiti kada je završena depolisemizacija, odnosno homonimizacija (1986: 384). Tafra homonimiju definira kao leksičku pojavu u kojoj dva ili više leksema, koji pripadaju istom leksičko-gramatičkom razredu, a različitim leksičko-semantičkim razredima, imaju sve jednake lekse i nijedan integralni sem. Uvjet za pojavu homonimije je „identičnost zvučnog plašta i gramatičkih formi dvaju ili više leksema i potpuna odvojenost njihovih semantičkih struktura“ (isto: 385). S druge strane, polisemija je složenost semantičke strukture nekog leksema. Ona nastaje semantičkom derivacijom od prvog značenja, točnije metaforičkim i metonimijskim prijenosom značenja. Iako ne stvara smetnje u jezičnoj komunikaciji, stvara probleme pri prevođenju iz jednoga u drugi jezik. Osim toga, polisemija uvelike zavisi od konteksta, a kako je broj konteksta otvoren, to znači da je i broj značenja polisemne riječi otvoren i može se proširivati. „Iz toga izlazi da što je riječ starija (što je veći broj konteksta u kojima se ona pojavljuje) i što joj je veća upotrebna frekvencija, to je veća mogućnost proširivanja značenja“ (isto: 387). Nadalje, autorica navodi da se polisemem³ sastoji od dva ili više semema koji su u semantičkoj intersekciji, a svi sememi sadrže najmanje jedan integralni sem što se razlikuje od homonimije jer kod homonima nema integralnog sema, svi semovi su distinktivni. Tafra ujedno tvrdi da homonim može nastati na dva načina, ili zbog fonetske slučajnosti, ili raspadom polisemije. Fonetska slučajnost ili podudarnost u nekom jeziku nastaje zbog neutralizacije na planu izraza u fonetskim i morfološkim procesima, a ona se može dogoditi među idioglotemima, idioglotemima i aloglotemima, aloglotemima i iz raznih jezika. Homonimi koji su nastali na taj način ne predstavljaju problem, već problem nastaje kada homonimi nastanu raspadom polisemije jer nije lako odrediti točnu granicu kada se polisemija raspala, a kada je završen proces homonimizacije. Raspadanje polisemije ili depolisemizacija nastaje zbog toga što se s vremenom kidaju asocijativne veze između semema te svi semovi postaju distinktivni, odnosno više nema integralnog sema (isto: 388-389). Autorica na kraju zaključuje da ni semantički kriteriji nisu dovoljni za razlikovanje polisemije i homonimije zbog odlučujuće uloge jezične svijesti, odnosno netko će vidjeti značenjske veze, a netko neće pa nudi druge mogućnosti za određivanje te razlike. Homonimni test mogao bi

³ Polisemem je značenjska jedinica polisemije, odnosno polisemem je u polisemiji isto što je i homonim u homonimiji.

poslužiti za usustavljanje jesu li dvije riječi homonimi ili ne. Radi se o metodi distribucije na sintaktičkom planu. Osim toga, homonimi se mogu identificirati i derivacijskom metodom, npr.

Ključ¹ - ključanica, ključni, ključanka, ključar, ključarica, ključarski, ključariti, ključić, ključetina, zaključak, ključarstvo, ključast, ključonoša i dr.

Ključ² - ključanje, ključalo, ključan, ključao, ključati i dr.

Određivanje razlike može se pokušati i prijevodom na druge jezike. U tom slučaju homonimi bi trebali imati različite prijevodne ekvivalente pa bi tako ključ¹ na talijanskom bio *chiave*, a na francuskom *cle*, a ključ² tal. *bollore*, a fr. *bouillonnement*. No često i polisemne riječi mogu imati različite prijevodne ekvivalente. Tafra na kraju zaključuje da nijedan test nije i dalje u potpunosti dostatan da verificira postojanje homonimnog odnosa (isto: 390-392).

Darinka Gortan-Premk (2004) navodi da homonimija nije systemska pojava već samo činjenica u leksičkom sistemu, odnosno ona je postojanje i mogućnost postojanja dvaju ili više diverznih semantičkih sadržaja u formalno istome obliku. Pri tome diverzan semantički odnos definira kao odnos između dvaju ili više semantičkih sadržaja koji se ne mogu jedan s drugim dovesti u semantičku vezu. Osim toga, ističe razliku homonima od homofona, homografa i homoforma. Homofone definira kao različite lekseme slične ili iste fonološke strukture različite među sobom u ortografiji, a iste u ortoepiji (npr. *Dalmatinac* i *dalmatinac*). Homografi su leksemi isti u ortografiji, različiti u ortoepiji (npr. *nalâgati* i *nalágati*). Homoforme su različiti leksemi koji se poklapaju samo u nekim od svojih oblika (npr. *bîti*, *budem* i *bîti*, *bijem*) (2004: 150). Nadalje, ističe kako je problem odnosa polisemije i homonimije pitanje identifikacije leksema kao posebnih elemenata leksičkog sistema. Polisemija i homonimija činjenice su jezične sinkronije pa i kriteriji za njihovo određivanje moraju biti zasnovani na elementima koji su evidentni u sinkronijskom stanju, a ti su elementi semantički i morfološki. Takav kriterij mogao bi biti opća osnova za identifikaciju posebnih jedinica leksičkog sistema bez obzira radi li se od leksemima nastalih spajanjem, naknadnim semantičkim povezivanjem dvaju homonimnih leksema, ili se pak radi o posebnim leksemima dobivenim u procesu raspada jedne polisemne strukture i dr. (2004: 151-152). Autorica navodi primjer homonimnog leksema iz *Rečnika SANU*: 1) *konac* sa značenjem 'nit, žica, vlakno, pređa' i 2) *konac* s primarnim značenjem: a) 'završni, posljednji trenutak ili dio nekog vremenskog perioda', i sekundarnim značenjima: b) 'stara mjera za dužinu koja je iznosila dva metra i trinaest centimetara', c) 'gležanj, članak, čukalj' i 'pregib kod stopala na čarapi ili cipeli'. Gortan-Premk smatra da se u rječniku trebaju navesti tri natuknice *konac*, a ne četiri kako su navedene u *SANU*, odnosno ona

smatra da su značenja 'nit, žica, vlakno, pređa' i 'stara mjera za dužinu' semantičke realizacije istog leksema, a da je drugo značenje ('stara mjera za dužinu') dobiveno metonimijom od prvog značenja ('nit, žica, vlakno, pređa'). Ostala dva značenja ne mogu se povezati ni međusobno, ni sa značenjima datim pod 1) i 2b), no iz sinkronijske perspektive bitni su samo leksemi sa semantičkim sadržajima 'nit, vlakno' i 'posljednji trenutak' jer su oni još uvijek dio suvremenog leksičkog fonda i oni su bez obzira na istu etimologiju⁴ homonimi. Dokaz tomu je i semantički i morfološki. Semantički jer je danas teško pretpostaviti antonimiju u funkciji induktora polisemije, a morfološki jer od imenice *konac* u značenju 'nit, vlakno' pridjev je *končan*, a od imenice *konac* koja znači 'završni, posljednji trenutak' pridjev je *konačan*. Ostala značenja su ili zastarjela ('stara mjera za dužinu') ili se radi o posuđenici ('gležanj, čukalj') (2004: 152-153). Autorica na kraju zaključuje da se njeno shvaćanje polisemije i homonimije podudara s rješenjima iz Rečnika SANU gdje se homonimijski odnos uspostavlja samo kada se promatrani semantički sadržaji ne mogu dovesti u semantičku koheziju, bez obzira što se u nekim slučajevima radi o riječima iste etimologije. Naglašava činjenicu da homonimi u leksičkom sistemu nisu međusobno povezani te da se homonimija ne može prognozirati, ali se mora ispitivati (2004: 155-156).

Hudeček i Mihaljević u radu *Homonimija kao leksikografski problem* (2009) također raspravljaju o razlikovanje homonimije i polisemije. Navode da je homonimija ili istoimenost „odnos između označioca i označenika u kojemu isti označioci (jezični izrazi – pisani ili zvukovni) prikazuju označenike“ (2009: 159). Ona se može ostvariti kao homofonija, homografija ili kao potpuna homonimija. Homofonija označava istozvučnost, odnosno radi se o istim izgovornim oblicima; homografija se odnosi na istopisnost, tj. na isti pisani oblik; a potpuna homonimija podrazumijeva i istozvučnost i istopisnost. Homonimi mogu biti i cijeli leksemi ili pak pojedini oblici riječi, a istovjetni oblici nazivaju se homoforme (isto: 159). Samardžija navodi da su homonimi riječi istog fonemskog sastava i slijeda, jednakih prozodijskih značajki, jednake u pismu i različita značenja te ujedno navodi uvjete prema kojima se dvije riječi određuju kao homonimi: (1) moraju imati isti fonemski sustav, (2) moraju imati različita značenja, (3) moraju imati iste prozodijske značajke, (4) moraju se jednako pisati, (5) moraju pripadati istoj vrsti riječi (Hudeček i Mihaljević 2009: 161 prema Samardžija 1989: 7). Ovo su samo neki od pokušaja definiranja homonimije. Neusklađenost definicija homonimije otežava i razlikovanje homonimije od polisemije. Hudeček i Mihaljević (2009:

⁴ Gortan-Premk navodi da su svi navedeni leksemi *konac* nastali od indoeuropskog korijena *ken-* s općim značenjem *potjecanja, porijekla* (2004: 152).

173-180) navode svoje kriterije za razlikovanje polisemije i homonimije. Tako najprije navode etimološki kriterij koji nije nužno uvijek jasan jer često nije poznata etimologija neke riječi, nije ni jasno koliko duboko je potrebno sezati u prošlost, a nerijetko govornici ni ne poznaju etimologiju riječi. Osim toga, Hudeček i Mihaljević zaključuju da „pri primjeni etimološkoga kriterija nije važno je li riječ o domaćim ili o stranim riječima, nego samo o tome jesu li riječi slučajno dobile isti oblik iako potječu od dviju raznoobličnih riječi ili ne“ (2009: 174). Drugi kriterij koji se odnosi na povezanost ili nepovezanost značenja ima dvije prednosti naspram etimološkog kriterija: (1) opisuje današnje stanje i (2) opisuje jezični osjećaj izvornih govornika. U tom slučaju homonimija počinje onda kada govornici ne vide nikakvu vezu među dvama leksemima pa dolazi do depolisemizacije, odnosno do homonimizacije. Radi se o subjektivnom kriteriju jer se oslanja na interpretaciju govornika pa granice između polisemije i homonimije nisu jasne.

Primijenimo li taj kriterij u praksi, vidjet ćemo da je zaista subjektivan i da se nipošto ne smije temeljiti na ideji integralnih semova. Npr. *crvenjenje* prema *crveniti* i *crvenjeti* sigurno ima zajednički sem 'crven', ali smatramo da je riječ o homonimiji, a ne polisemiji. Takvih primjera može se navesti još mnogo, a presudnim kriterijem koji će u takvim slučajevima odlučivati o tome je li riječ o polisemiji ili o homonimiji smatramo tvorbeni kriterij (Hudeček i Mihaljević 2009: 174-175).

Pravi homonimi na temelju semantičkoga kriterija bili bi npr. *čvor* kao mjesto na kojemu se dva dijela konca, užeta, žice i sl. spajaju vezivanjem i *čvor* kao iznimno dopuštena mjerna jedinica za jačinu i brzinu vjetra. Tvorbeni kriterij koji je već spomenut odnosi se na tvorenice od dviju različitih riječi koje mogu imati isti izraz. Hudeček i Mihaljević smatraju da se u tom slučaju radi isključivo o homonimnim, a ne polisemnim riječima, odnosno zalažu se „za načelo da su istoizrazne tvorenice od različitih riječi homonimi, bez obzira na to što riječi od kojih su tvorene (pa tako i istoizrazne tvorenice) mogu imati zajednički sem“ (2009: 176).

Raffaelli (2009: 132-138) navodi kako problem u razlikovanju homonimnih od polisemnih leksema nastaje zbog toga što jezici obiluju leksemima čija su značenja nepovezana i kojima je prema bilo kojemu kriteriju teško odrediti tipično značenje, odnosno takvi leksemi nerijetko imaju minimalno dva značenja koja su istaknuta i utemeljena i oba su često konkretna pa se na temelju *ishodišta značenja* ne može zaključiti u kojem se smjeru njihova semantička struktura širila. Raffaelli dalje ističe kako leksemi koji se nalaze na razmeđu polisemnih i homonimnih leksema „upućuju na intenzivne dijakronijske procese koji su ih zahvatili“, odnosno radi se o *dinamičnosti procesa* „koji su zahvaćali tu vrstu leksema tijekom njihova dijakronijskoga

razvoja, što je razvidno u sinkronijskom trenutku“ (2009: 132). Ako se takvi leksemi najprije tumače kao polisemni, tada su se motivacijske sveze koje su postojale između određenih značenja izgubile pa se oni tumače kao homonimni, no ako se takvi leksemi promatraju kao homonimni, onda se motivacijske sveze tek počinju stvarati.

Nadalje, Halas Popović definira homonimiju kao slučaj u kojemu određena leksička forma sadrži nekoliko značenja, no ona su nezavisna i međusobno nepovezana zajedničkim osnovnim značenjem (2017: 31). Oprimjeruje to engleskim leksemom *bank* koji prema *Oxford Advanced Learner's Dictionary* znači 'obala rijeke', ali i 'poslovna organizacija koja nudi financijske usluge'. Dakle, u pitanju su dva semantička sadržaja koja nemaju motiviranu semantičko-derivacijsku povezanost. S druge strane, nudi primjer, koji preuzima od Gortan-Premk (2004), u kojemu razjašnjava kada je riječ o polisemiji: engl. *heart* (srce) leksem je čije je osnovno značenje 'organ u grudnom dijelu ljudskog tijela koji regulira krvotok', a putem metafore su nastala dva nova značenja. Prvo se odnosi na centralni dio neke oblasti, npr. „A house in the heart of London“ („Kuća u srcu Londona“), a drugo na jezgru, središnji dio kakvog ploda, npr. „Artichoke hearts“ („Srce artičoke“) (Halas Popović 2017: 31-32, prema Gortan Premk 2004: 150). Autorica zatim iznosi različite teorije nekoliko lingvista koji su pokušali uspostaviti pravila razlikovanja homonimije i polisemije te pritom u svakom od tih pokušaja pronalazi problem. Jedino se slaže s Cowie koji predlaže kombiniranje različitih kriterija za objektivno razgraničavanje polisemije i homonimije. Npr. moguće je kombinirati kriterije koji se odnose na derivaciju novih leksema od promatranog i njegovu upotrebu u kolokacijskim spojevima. Tako npr. leksem engl. leksem *tour* (tura, obilazak) u svim svojim značenjima daje isti derivat, odnosno glagol *tour* (proputovati), ali se samo kod dva značenja uočavaju dodatni derivati *tour* (u turističkom kontekstu): *tourist*, *tourism*, *tour* (u sportskom kontekstu), *tourist* (član ekipe koji igra seriju službenih utakmica u stranoj zemlji). Primjena navedenih kriterija pokazuje visok stupanj međusobne bliskosti, odnosno povezanosti značenja leksema *tour*. Upravo zato se u rječnicima taj leksem nalazi u okviru istog rječničkog članka, odnosno riječ je o slučaju polisemije (Halas Popović 2017: 36-37, prema Cowie 2001: 44-47).

2.5.2. Polisemija i sinonimija

Sinonimija je leksička pojava zasnovana na asocijativnom povezivanju različitih leksema koje imenuju iste ili slične semantičke sadržaje, ili, jednostavnije rečeno, sinonimija je leksički mehanizam povezivanja sinonima, a sinonimi su leksemi koji u svome semantičkom sadržaju

imaju istu arhisemu i bar jednu istu semu (Gortan-Premk 2004: 140). Sinonimija se u uglavnom shvaća na dva načina: 1) kao potpuna jednakost i 2) kao velika bliskost, odnosno kao 1) istoznačnica i 2) bliskoznačnica ili kao 1) pravi i 2) nepravi sinonimi pri čemu su pravi sinonimi oni koji su zamjenjivi u svim kontekstima (Petrović 2005: 122). No, potpuno pravih sinonima nema jer svaki donosi dijalektalnu, profesionalnu, stilističku ili kakvu drugu nijansu, odnosno u svakom naziru drugačije namjere govornika (isto: 123, prema Simeon 1969). „U jezikoslavnoj literaturi naziv bliskoznačnost pokriva tri vrste semantičkih odnosa među leksemima: 1. sinonimičnost među pojedinim značenjima višeznačnica, 2. sinonimičnost među riječima koje nisu zamjenjive u svim kontekstima zbog semantičkih i sintaktičkih zapreka ili zbog različitih značenja i 3. sličnost ili bliskost značenja pojedinih riječi“ (isto: 123-124, prema Tafra 1996: 80). U prvom slučaju radi se o sinonimiji, u drugom isto, ali o sinonimiji u širem smislu, a treći slučaj Tafra naziva kvazisinonimijom, odnosno smatra da je treći slučaj upravo ono što se smatra bliskoznačnicom.

Osim što se sinonimi mogu podijeliti na prave i neprave, odnosno na istoznačnice i bliskoznačnice, pojedini lingvisti nude prošireniju podjelu. Tako Težak sinonime dijeli na: 1) prave sinonime (npr. iako-premda, brz-hitar), 2) sličnoznačnice (npr. psovati-kleti, lud-bezuman), 3) vajiantne sinonime (npr. zrak-vazduh, utjeloviti-ovaplotiti), 4) tuđice (npr. naglasak-akcenat, stvaran-realan), 5) sinonimne tvorbene i padežne oblike (npr. poštovati-poštivati, komu-kome) (isto: 124-125, prema Težak 1990). Samardžija sinonime dijeli prema 1) zamjenjivosti u kontekstu (na istoznačne i bliskoznačne) i 2) prepoznatljivosti u kontekstu (na općejezične ili samostalne i kontekstualne) (isto: 125, prema Samardžija 1995: 18-20). Gortan-Premk sinonime dijeli na apsolutne ili identične i djelomične ili relativne (2004: 140). Autorica ističe da su apsolutni ili identični sinonimi oni koji u svome semantičkom sadržaju imaju istu arhisemu i veći broj istih sema, koje imaju istu ekspresivnu i upotrebnu vrijednost i koje u leksičkom sistemu zauzimaju isto mjesto, imaju isti par. Naglašava da leksemi u osnovnim značenjima ne stupaju u sinonimske odnose pa apsolutne, identične sinonime nemaju osnovne, jednoreferentne riječi kao što su *glava*, *noga*, *jezik* i dr. To ne znači da ti leksemi ne mogu imati djelomične, relativne sinonime, odnosno da ne mogu biti članovi sinonimskih redova. Jednoreferentne sekundarne riječi u osnovnim značenjima nemaju sinonime, npr. *zubić* – *zupčić*, *profesorka* – *profesorica*. To nisu sinonimski parovi već su dublete (Gortan-Premk 2004: 142-143). Ni dvoreferentni derivati nemaju apsolutne sinonime jer u svome semantičkom sadržaju imaju cjelokupan semantički sadržaj riječi koja im je u tvorbenoj osnovi, npr. *zubar* – *dentist*. Jedino dvoreferentni derivati koji u svome semantičkom sadržaju imaju jednu semu ili

više njih iz semantičkog sadržaja riječi koja im je u tvorbenoj osnovi mogu u osnovnim semantičkim realizacijama ulaziti u sinonimske odnose među sobom ili sa drugim tipovima riječi, npr. *krivudav – vijugav, munjevit – nagao* (isto: 143). Što se tiče sekundarnih značenja, gotovo svi leksemi (osnovne, primarne i sekundarne, izvedene) mogu ulaziti u apsolutne sinonimske odnose, npr. *mutiti* u jednoj sekundarnoj realizaciji ostvaruje sadržaj 'tajno raditi što nedozvoljeno', 'tajno smjerati, kovati, snovati', 'tajnim radom štetiti nekome, rovariti' i u tom značenju ona je apsolutno sinonimična s glagolima *kovati, snovati, rovariti* koji su također realizirani sekundarno. Dakle, Gortan-Premk razlikuje apsolutnu sinonimiju na nivou nominacijskih značenja od one na nivou sekundarnih značenja, odnosno prvu naziva nominacijskom apsolutnom sinonimijom, a drugu sekundarnom apsolutnom sinonimijom (isto 144). Još razlikuje i relativnu sinonimiju. U relativne sinonimske odnose ulaze svi leksemi u svim realizacijama. Autorica na kraju zaključuje da je leksička sinonimija sekundarna pojava nastala u procesu polisemije i jednoga tipa derivacije, odnosno u procesu sekundarne nominacije (isto: 145).

Nadalje, pojam sinonimije kao istoznačnosti ili bliskoznačnosti ovisi o tome hoće li se značenju pristupiti kao statičnom skupu komponenata ili će mu se pristupiti kao da je prototipno organizirano i da se oblikuje i izgrađuje u kontekstu u dinamičkome procesu (Petrović 2005: 129). Postoje tri moguća odgovora na te dvojbe: 1) leksem ima jedno, nepromjenjivo značenje, 2) leksem ima ograničen broj značenja i 3) značenja leksema ima onoliko koliko ima mogućih konteksta u kojima se on nalazi (isto: 129, prema Ci 1987: 323). Odabir prve mogućnosti za sinonimiju bi značio da su sinonimi samo oni koji su »pravi«, odnosno „ako je jedan izraz potpuno istoznačan s drugim, moraju se moći jedan s drugim zamjenjivati u svim kontekstima“ pa bi se tako npr. značenje pridjeva *topao* moralo precizno odrediti da bi se njegova definicija mogla upotrijebiti u kontekstu u kojem se taj pridjev javlja kao antonim pridjeva *hladan*, no i za kontekst u kojem se javlja kao antonim pridjeva *ravnodušan* (isto: 129). Odabir druge mogućnosti odnosi se na definiciju sinonimije uz pomoć polisemije.

Prema toj koncepciji sinonimija postoji poglavito među pojedinim leksičko-semantičkim varijantama odnosno sememima polisemnih izraza. Da bi bili sinonimima, nije nužno da se dva leksema moraju preklapati u svim svojim značenjima, jer to je moguće samo u posebnim slučajevima »prave sinonimije« (Petrović 2005: 129).

Kod ove mogućnosti također je zamjenjivost u tekstu bitan kriterij, odnosno jedan polisemni izraz trebao bi biti zamjenjiv samo u onim kontekstima u kojima je jedan njegov sem identičan

semu drugoga izraza. Drugim riječima, to znači da se jedan leksem u određenom kontekstu može zamijeniti drugim bez značenjskoga pomaka, ali u drugim kontekstima takva zamjena nije moguća jer se onda radi o različitim sememima leksema. Npr. pridjev *hladan* zamjenjiv je pridjevom *ravnodušan* u idućem kontekstu:

1) Emocionalno su **hladni** i distancirati.

1¹) Emocionalno su **ravnodušni** i distancirani.

Ali u idućem kontekstu ta zamjena nije moguća:

2) Protjerali su nas u **hladnu** noć.

2²) Protjerali su nas u **ravnodušnu** noć.

Dakle, polisemija se tumači sinonimijom, a različiti sememi se pronalaze uz pomoć različitih sinonimskih nizova (isto: 129-130). Nadalje, neka značenja mogu se još i dalje raščlanjivati „tako da se svaka pojedinačna značenjska uporaba koja uvijek upućuje na kontekstno uvjetovane jedinice definira kao semantička varijanta“, a takva interpretacija značenja odgovara trećoj mogućnosti (isto: 130). Da bi se analizirala sadržajna razina, potrebno je voditi računa o specifičnoj uporabi od konteksta do konteksta. Pojedinačne različite uporabe jednoga identificiranog izraza od konteksta do konteksta mogle bi se poredati jedna do druge u različite grupe prema broju svojih razlika, a te grupe bi prikazivale prijelazni stupanj između konkretne uporabe i razine općega, apstraktnoga sadržaja. Ta značenja nazvana sememima mogla bi se različito klasificirati. „Razdioba polisemnoga izraza na različite sememe djelomice je proizvoljna, a takvo je značenje neprirодно i usiljeno i rezultat je leksikografova nametanja“ (Petrović 2005: 131, prema Ci 1987: 324). Ali klasificiranje sadržaja na različite sememe za pronalaženje opće značenjske osnove teorijska je konstrukcija utemeljena na primarnome shvaćanju pojedinačnih značenjskih uporaba što znači da se ne radi o potpuno proizvoljnoj apstrakciji jer semantičari u svojim interpretacijama mogu nuditi pojedine jezične fenomene pa se različiti semantički odnosi mogu približiti određenoj značenjskoj strukturi (Petrović 2005: 131).

Osim toga, Petrović ističe razliku između sinonimije i sinonimičnosti. Sinonimičnost ili sinonimični odnos je odnos semantičke identičnosti nastao u kontekstu, a razlikuje se od odnosa identičnosti u jezičnome sustavu koji se naziva sinonimija ili sinonimski odnos (2005: 132-133). Dva izraza su sinonimična „kada u konkretnom kontekstu i u izvanjskoj situaciji obuhvaćaju isti ili bliski potencijalni sadržaj, a njihov se mogući odnos primatelju iskazuje

jezičnom intencijom te tekstno relevantne obavijesti“ (isto: 133). Postoji i nešto što se zove paradigmatska sinonimija, a ona se može raspoznati iz zamjenjivosti u kontekstu, odnosno radi se o pojavi na jezičnoj razini koja se poput polisemije ostvaruje apstrakcijom kontekstnih značenja. Dakle, sinonimija je odnos među jedinicama u leksiku, a sinonimičnost kao jedinica ovisna o određenome kontekstu egzistira samo na razini teksta. No, dvije leksičke jedinice koje su sinonimi na jezičnoj razini ne moraju biti sinonimi u tekstu. U rečenici:

a) Ukratko, dakle, vol i magarac u jaslicama stoje kao Božji svjedoci protiv **nemarnih i nehajnih** ljudi. (Duda 1990: 20)

izraze *nehajan* i *nemaran* većina će govornika hrvatskoga jezika prepoznati kao identične elemente u sustavu i kontekstu. Ali u rečenici:

b) Kao da pred narednikom stoji 56 **njemaka**, 56 **mrtvaca**. (Brodnjak 1996: 86)

njemak i *mrtvac* postavljeni su kao identični, no izvan konteksta ne smatraju se sinonimima. Njemak je 'čovjek koji nema sposobnost govora', a mrtvac je 'tijelo mrtvoga čovjeka'. No, ako se u obzir uzmu i izvedena značenja obaju leksema (*njemak* – 'čovjek obavijen tišinom' i *mrtvac* – 'nepomično tijelo') tada se mogu preklapati, odnosno smatrati sinonimima (Petrović 2005: 133-134). Pri određivanju izvedenih značenja može se uočiti i uloga metafore. I metafora i metonimija koriste se za uspostavu sinonimičnoga odnosa u tekstu, a ti mehanizmi ključni su za stvaranje polisemije.

2.6 Mehanizmi polisemije

Mehanizmi polisemije, poznati još i kao izvori polisemije, dijele se na specijalizaciju, generalizaciju, analogiju, metaforu i metonimiju (Raffaelli 2009: 160-165). Specijalizacija i generalizacija međusobno su suprotni mehanizmi jer specijalizacija sužava područje primjene određenog značenja, a generalizacija ga širi. Npr. značenje riječi *korijen* ovisi o području u kojem se spominje pa je tako u lingvistici riječ o *korijenu riječi*, u stomatologiji o *korijenu zuba*, u matematici o *korijenu broja*. U tom slučaju radi se o specijalizaciji. S druge strane, generalizacija se uočava u primjeru rečenice „Oko je organ.“ Neki narodi indijskih jezika ne mogu generalizirati određene pojmove pa neće reći „Oko je organ“ već „Oko je sredstvo za gledanje“ jer im je *organ* previše apstraktan pojam. Treći mehanizam, analogija, prenosi promjenu koja se događa u jednoj semantičkoj strukturi na drugu koja joj je slična. Npr. leksemi *ljut* i *žestok* pojavljuju se u istim sintagmama s imenicom *ocat* još od 16. i 17. st., a mogu se

zamjenjivati i s imenicama vezanim uz ratovanje poput *neprijatelja*, *mača*, *strijele* i dr. Leksem *ljut* je, dakle, utjecao na leksem *žestok* koji analogijom dobiva značenje 'divlji'. No analogija se razlikuje od ostalih mehanizama po tome što pretpostavlja postojanje sličnosti među leksemima; ona je izvanjski mehanizam dok su ostali mehanizmi unutarnji. Osim navedenih mehanizama, Raffaelli spominje i razdiobu (2009: 165-176). Razdioba je suprotna analogiji pa se kod nje sinonimski leksemi dijakronijski počinju razilaziti u značenju. Time se zapravo objašnjava da ne postoje potpuni sinonimi jer oni u jeziku ne mogu ni opstati. Primjer pridjeva *ljut* i *žestok* odnosi se i na razdiobu jer nisu zamjenjivi u načinu ratovanja. *Žestoka paljba* neće biti i *ljuta paljba* ili, u drugoj sferi, *žestok zagrljaj* neće biti i *ljut zagrljaj*. Ipak, prema Halas Popović u domaćoj leksikologiji ti mehanizmi nisu prepoznati već se spominju samo metafora, metonimija te sinegdoha koju autorica promatra kao sastavni dio metonimije (2017: 18).

2.6.1 Leksička metafora

Metafora je jedna od središnjih odlika ljudskog jezika i ona održava pojedine aspekte ljudske kognicije (Halas Popović 2017: 19, prema Evans i Green 2006: 38). Metafore nastaju analogijom među pojmovima različitih spoznajnih područja, a da se analogija može temeljiti na zajedničkim svojstvima, sličnosti ili nekom drugom zajedničkom elementu. Npr. naziv struja koji je u elektronici definiran kao 'tok elektrona' nastao je u usporedbi struje vode ili zraka, a zajedničko svojstvo im je gibanje (Štambuk 1998: 328). Metafora nije primarno stvar jezika već mišljenja jer je njeno postojanje u jeziku omogućeno upravo njenim postojanjem u mišljenju pa je u skladu s tim i uveden termin *pojmovna metafora* (Halas Popović 2017: 19, prema Klikovac 2004: 11). Leksička metafora je mehanizam polisemije čijim se djelovanjem izvode sekundarna značenja od osnovnog, no da bi se razumjela leksička metafora, potrebno je ponajprije razumjeti pojmovnu metaforu jer se u osnovi leksičke metafore nalazi pojmovna metafora kao mehanizam mišljenja (Halas Popović 2017: 19). Postoje tri postavke na kojima počiva teorija pojmovne metafore (isto: 19-22). U prvoj se metafora shvaća kao pojmovni, a ne kao leksički fenomen. Ta se postavka odnosi na činjenicu da metafora nije samo jezični fenomen, već da ona pripada mehanizmima mišljenja, odnosno pripada domeni kognicije. U drugoj postavki tvrdi se da bi metaforu trebalo promatrati kao preslikavanje jedne domene na drugu. Ta tvrdnja zapravo govori o postojanju metaforičkih obrazaca u čijoj se osnovi nalazi preslikavanje s jedne pojmovne domene na drugu. Metaforički obrasci su utemeljeni u iskustvu govornika, a to se prije sve ogleda u činjenici da se apstraktniji pojmovi shvaćaju putem onih koji su iskustveno poznati, odnosno koji su dio ljudskog čulnog iskustva. Tako se ljubav

razumije i o njoj govori kao o vatri što se prepoznaje u metaforičnom izrazu „Gori u plamenu ljubavi.“ U tom je slučaju vatra izvorna, a ljubav ciljna domena. Isto tako u rečenici „We aren't going anywhere“ („Ovo ne vodi nikuda“) primatelju poruke je jasno da se ne govori o kretanju k određenoj destinaciji, već o događaju u emotivnoj vezi zahvaljujući djelovanju kognitivnog mehanizma pojmovne metafore i to preslikavanjem elemenata izvorne domene, koji su u ovom slučaju putnici, putovanje i destinacija, na elemente ciljne domene pa tako putnici predstavljaju ljubavnike, putovanje događanja u emotivnoj vezi i destinacija krajnji cilj emotivne veze. Dakle, postoji sistematička podudarnost između elemenata izvorne i ciljne domene na osnovi uočene sličnosti (isto: 20). Trećom se postavkom tvrdi da je metafora iskustveno utemeljena.

Leksička metafora podrazumijeva prijenos imena s jednog pojma na drugi na osnovu sličnosti. Dakle, u slučaju leksičke metafore, s pojmovnog nivoa metafore, prelazi se na nivo samih jezičnih izraza, tj. leksema. Ovaj mehanizam se aktivira kad se javi potreba govornika nekog jezika za imenovanjem određenog predmeta ili pojave (Halas Popović 2017: 21, prema Dragičević 2007: 148). Gortan-Premk razlikuje sedam tipova leksičke metafore na osnovu komponente na kojoj se uočena sličnost zasniva: 1) metaforičke asocijacije prema obliku, 2) prema boji, 3) prema mjestu i položaju, 4) metaforičke asocijacije zasnovane na transformacijama tipa konkretno – apstraktno, 5) tipa apstraktno – konkretno, 6) asocijacije zasnovane na semama kolektivne ekspresije i 7) asocijacije tipa prostor – vrijeme (2004: 90-108). Primjer izvođenja sekundarnog značenja na temelju sličnosti u položaju je imenica *glava*. Primarno značenje imenice je 'dio ljudskog tijela', a sekundarno 'početni, čeon, prednji dio nečega, početak'. Eng. leksem *hand* (ruka/šaka) primarno označava dio ljudskog tijela, a sekundarno i 'kazaljku na satu'. Prijenos imena s jednog na drugi pojam izvršen je na osnovu uočene sličnosti u funkciji, odnosno 'pokazivanje nečega' (Halas Popović 2017: 21). S druge strane, Atkins i Rundell razlikuju tri tipa metaforičke ekstenzije značenja. Prvi tip nazivaju općom figurativnom upotrebom leksema, drugi tip obuhvaća metaforične skupove u smislu da se u pojedinim slučajevima čitav niz termina u okviru neke ovlasti razvija putem metafore, a ilustrativan primjer je terminologija ovlasti računarstva u kojoj postoji niz termina nastalih na osnovu metaforičnog obrasca po kojem se npr. računalo uspoređuje s čovjekom (virus, memorija). Treći tip podrazumijeva izvođenje značenja mehanizmom pojmovne metafore koji je prethodno već objašnjen (Halas Popović 2017: 21-22, prema Atkins i Rundell 2008: 287-291).

Metaforička značenja polisemnih leksema uglavnom su prepoznatljiva. Govornici znaju da se značenje leksema *čist* u *čista ljubav* ili *čista djeвица* ne odnosi na konkretnu čistoću kao u

čist tanjur već se podrazumijeva neka apstraktna čistoća (Raffaelli 2007: 145). S druge strane, metonimijski pomaci slabije su uočljivi.

2.6.2 Leksička metonimija

Dok se metafora tumači kao razumijevanje jedne domene pomoću druge domene na temelju konceptne sličnosti, metonimija se tumači kao dio govornikova konceptnoga sustava; ona omogućuje pristup određenom konceptu s pomoću drugoga unutar iste domene ili matrice domena te se ostvaruje na temelju konceptne bliskosti. To je uočljivo na primjeru leksema *plod*. On se profilira u odnosu na domenu 'biljka' jer se radi o dijelu biljke, zatim na domenu 'vrijeme' jer svaka biljka ima plod u određeno vrijeme te na domenu 'prostor' jer je zemlja iz koje biljka raste važna za razumijevanje značenja leksema *plod* (Raffaelli 2009: 77-78).

Kövesces definira metonimiju kao kognitivni proces u kojemu jedan konceptualni entitet omogućava mentalni pristup drugom konceptualnom entitetu u okviru iste domene ili idealiziranog kognitivnog modela (Halas Popović 2017: 23, prema Kövesces 2002: 145). To znači da se jedan pojmovni entitet nalazi u logičkoj vezi s drugim entitetom, dok oba pripadaju istoj domeni. Najčešći tip veze koja se uspostavlja među entitetima je 'dio za cjelinu'. Posredstvom odnosa zasnovanog na razlici između cjeline i dijela mogu se objasniti svi tipovi veza koji stvaraju metonimiju. Pa tako dio tijela može uz pomoć metonimije označiti osobu. Npr. „Trebalo je nahraniti toliko usta“ pri čemu usta predstavljaju osobu. Oba entiteta pripadaju istoj domeni ljudskog tijela te se veza među njima zasniva na bliskosti (Halas Popović 2017: 23, prema Raden i Kövesces 2014: 314). Postoji niz obrazaca, osim već spomenutog (dio za cjelinu), po kojima se ostvaruju metonimijski prijenosi: cjelina za dio, rezultat za radnju, proizvođač za proizvod, uzrok za posljedicu. Halas Popović dodaje još i instrument za radnju, predmet za korisnika, sadržaj za sadržatelja (2017: 23). Osim toga, Halas Popović ističe značaj metonimije kao mehanizma regularne polisemije. Pri tome se nadovezuje na Apresjanovu definiciju polisemije. Apresjan navodi da je polisemija jednog leksema sa značenjima A^1 i A^2 regularna ukoliko u promatranom jeziku postoji bar još jedna riječ čija se značenja B^1 i B^2 razlikuju upravo onako kako se međusobno razlikuju značenja A^1 i A^2 , s tim da niti je A^1 sinoniman s B^2 , niti je A^2 sinoniman s B^1 (Halas Popović 2017: 24, prema Apresjan 1974: 16). Drugim riječima, slučaj regularne polisemije bilježi se ukoliko svi leksemi jedne tematske grupe proširuju svoje značenje putem iste metonimijske transformacije. Npr. imenice *čaše*, *boce*, *šalice*, *tanjur* podliježu metonimijskom prijenosu po obrascu 'posuda u kojoj se nešto

drži', 'količina koja u nju stane'. Dva značenja spomenutih leksema razlikuju se na isti način što potvrđuje regularnost njihove polisemije, odnosno nova značenja datih leksema razvijaju se po istoj općoj formuli regularne polisemije.

Iako su metonimija i metafora različiti kognitivni procesi, one su ipak usko povezane i nerijetko ih je teško razlučiti pa se često govori o metonimijski utemeljenim metaforama, odnosno riječ je o preslikavanju između dviju domena koje je utemeljeno na jednoj domeni (Raffaelli 2009: 80-81 prema Radden 2003: 93-94). Upravo zato nastaje mehanizam metaftonimija kojim nastaju nova značenja leksema, a nastaju djelovanjem metafore i metonimije (Halas Popović 2017: 24, prema Goosens 1990: 323). Tako je npr. engl. leksem *nose* (nos) u sintagmi „Have a nose for something“ („Imati nos za nešto“) razvio značenje zahvaljujući najprije djelovanju mehanizma metonimije po obrascu 'nos za čulo mirisa' koji služi kao osnova za metaforičku nadogradnju i proširenje značenja po obrascu 'znati je mirisati' čime se jasno pokazuje komplementarno djelovanje metonimije i metafore (Halas Popović 2017: 24).

Dakle, polisemija je slučaj, obilježje ili pojava prema kojoj jedan leksem ima više značenja koja su međusobno povezana. Uzroci polisemije mogu biti jezični, povijesni i društveni. Iako je od antike postojala svijest o polisemiji, ona se sustavnije počela proučavati tek u strukturalističkoj i kognitivnoj lingvistici. Polisemna struktura sastoji se od primarnog/osnovnog/direktnog/istaknutog i sekundarnog značenja pri čemu je primarno najčešće ono koje je u rječnicima navedeno kao prvo, a onda ga slijede sekundarna značenja koja su poredana prema jednom od principa: semantička bliskost, učestalost upotrebe, etimologija itd. I dok se lingvisti dvoje oko toga kako definirati primarno značenje, za sekundarno uglavnom svi navode da je direktno ili indirektno nastalo od primarnog. Nadalje, postoji nekoliko tipova polisemije. Prema Halas Popović (2017) to su linearna i razgranata polisemija, ali i neki drugi tipovi poput enantioseemije, autohiponimije, autotroponimije, leksičko-gramatičke polisemije i dr. S druge strane, Tafra (2017) ističe gramatičku polisemiju koju stavlja nasuprot leksičke iako ne zanemaruje činjenicu da su često isprepletene. Ne treba zanemariti i isprepletenost polisemije i sinonimije koje često surađuju u određenim kontekstima. S druge strane, s homonimijom ne ostvaruje suradnju već nastaje problem pri njihovoj distinkciji, iako bi se o njihovoj suradnji moglo govoriti samo u okviru depolisemizacije, odnosno homonimizacije. Osim toga, važni su i mehanizmi polisemije od kojih se najviše ističu metafora i metonimija pri čemu se metafora tumači kao razumijevanje jedne domene pomoću druge na temelju konceptne sličnosti, a metonimija kao dio govornikova

konceptnoga sustava, odnosno ona omogućuje pristup određenom konceptu s pomoću drugoga unutar iste domene ili matrice domena te se ostvaruje na temelju konceptne bliskosti. No, ponekad je vrlo teško razlučiti ta dva mehanizma pa se često govori o metonimijski utemeljenim metaforama.

3. Ustroj polisemnoga leksema

Da je teško razlučiti polisemiju od homonimije i metaforu od metonimije, bit će vidljivo i u primjerima odgovora ispitanika na anketu. No prije nego se prikažu rezultati anketnog istraživanja, potrebno je objasniti i ustroj polisemnoga leksema. Peters i dr. određuju različite principe ustroja polisemnih struktura među imenskim i glagolskim leksemima (Raffaelli 2012: 81, prema Peters i dr. 1998: 240-244). Pri određivanju ustroja polisemnih struktura imenskih leksema određuju četiri temeljna načela: rezultat, funkcija, odnos dio – cjelina i uključenost. Tako je eng. leksem *work* (posao) definiran kao 1) 'aktivnost usmjerena kao bi se što učinilo ili napravilo' te kao 2) 'štogod učinjeno ili dovršeno naporom, aktivnošću ili djelatnošću čovjeka ili stvari'. Drugo značenje metonimijski je motivirano i smatra se rezultatom prvoga. Za glagolske lekseme kriteriji su: tranzitivnost/intranzitivnost, kauzativnost/inkoativnost te uloga različitih sintaktičkih obrazaca u kojima se glagoli pojavljuju i koji odražavaju značenjske pomake glagola. Npr. eng. glagol *hit* (udariti) definiran je značenjima: 1) 'udarcem uzrokovati da se što pokrene' i 2) 'stupiti u iznenadni kontakt s čime'. Dakle, Peters i dr. određuju različite principe polisemnih struktura za imenske i za glagolske lekseme, a to čine i drugi lingvisti koji ujedno naglašavaju da su glagolski leksemi dva puta višeznačniji od imeniskih (Raffaelli 2012: 81). Raffaelli ističe da „takva vrsta metodološkoga razgraničenja može biti vrlo funkcionalna omogućavajući precizniji uvid u načela ustroja polisemnih leksema, no također valja imati na umu da sve leksičke kategorije svoju višeznačnost načelno ostvaruju prema istim zajedničkim principima“ (2012: 82). Da bi se objasnio ustroj svih polisemnih leksema, potrebno je objasniti stabilni i dinamički dio koji imaju svi polisemni leksemi.

3.1 Stabilni dio polisemnoga leksema

Ida Raffaelli (2009) navodi da različiti pristupi polisemiji, a pri tome misli i na kognitivnu lingvistiku, nisu uspjeli odgovoriti na pitanje: Što je stabilni element polisemnoga leksema na temelju kojega shvaćamo nova značenjska ostvarenja pa i ona koja su dijakronijski udaljena, arhaična? Autorica smatra da ne postoji odgovor na pitanje o naravi stabilnoga dijela polisemne

strukture, odnosno da nije definiran konceptno-jezični materijal ili konceptno-jezična struktura na koju djeluju pojedini kognitivni procesi i tako postaju uvjetom za stvaranje novih značenja. Osim toga, Raffaelli (2009: 63) ističe da bi se određenjem konceptno-jezičnoga materijala moglo preciznije rekonstruirati mehanizme koji su uvjetovali semantičku promjenu. Navodi kako prototip ili tipično značenje nije jedina kategorija koja bi mogla objasniti i definirati stabilni dio polisemnoga leksema, tj. jezično-konceptnoga materijala, već tomu može poslužiti i shema.

P. Violi ističe kako su procesi organizacije povezani sa semantičkim procesima, pri čemu se misli na načela ustroja semantičkih struktura i njima pripadajućim konceptualnim strukturama, no nisu nužno identični jedni drugima. Bitno je razlikovati kategorijalnu prototipnost i leksičko-semantičku tipičnost. Semantička tipičnost istovjetna je temeljnom značenju leksičke jedinice, tj. tipičnoj situaciji u kojoj se ostvaruje određeni koncept, a predstavlja stabilni dio semantičke strukture, odnosno predstavlja tipično značenje koje profilira tipične elemente prizora. U okviru tog modela kontekst ima bitnu ulogu pri profiliranju i prenošenju tipičnih elemenata pozadinskih konfiguracija znanja (Raffaelli 2007: 140, prema Violi 2000: 107).

Kontekst stoga Violi ne tumači kao izvanjski mehanizam koji »uspavljuje« ili »budi« virtualne sastavnice semantičke strukture, već je integralni dio naših kognitivnih struktura koji aktivno sudjeluje u organiziranju konceptualnih i leksičkih struktura (Raffaelli 2007: 140).

Ipak, u njegovom tumačenju nedostaje opis mehanizama kojim se tipični prizori kao enciklopedijski podaci prenose i postaju funkcionalnim elementima semantičke strukture te bi ujedno trebalo razlikovati one strukture koje predstavljaju stabilni dio leksičke strukture od manje stabilnih, odnosno od značenjskih nijansi (isto: 140).

Prototip ili tipično značenje može se odrediti pomoću više kriterija: (1) dominantnost pri elicitanju primjera, (2) dijakronijski najranije potvrđeno značenje, (3) objasnidbeno ishodište ostalih uporaba, (4) središnjost/dominantnost u značenjskoj mreži, (5) uporaba u složenim oblicima, (6) najveća frekvencija uporabe, (7) rana potvrđenost i velika frekvencija u ranim fazama usvajanja jezika i dr. (Tuđman Vuković 2009: 143). Prototipno bi se značenje prema Fulgosi i Tuđman-Vuković (2001: 75) najjednostavnije moglo odrediti oslanjajući se na intuiciju izvornog govornika tako da se ispita koje se od značenja kod najvećeg broja ispitanika pojavljuje kao prva asocijacija na spomen određene kategorije. Osim toga, moguće je poslužiti

se statističkim podacima o uporabi, odnosno frekvenciji pojavljivanja pa bi se na taj način moglo odrediti prototipno značenje. Uočljivo je da oba navedena načina iziskuju na frekventnosti, bilo da se radi o frekvenciji odgovora ispitanika, bilo da se promatra broj pojavljivanja pojedinih značenja u jezičnom korpusu. Problem nastaje kod onih leksema kod kojih prototipno značenje nije uvijek i najfrekventnije, odnosno neke jezične uporabe nisu prototipne jer su frekventnije, nego su frekventnije zato što su prototipne (isto: 75 prema Geeraerts 1988: 222). Fulgosi i Tuđman-Vuković navode dalje da je upravo frekvencija jedan od mogućih, kulturološki uvjetovanih izvora prototipnosti izvanjezičnih kategorija.

S druge strane, Raffaelli (2009: 63-64) navodi tri kriterija koja smatra najrelevantnijima: intuicija govornika (odnosi se na prve asocijacije koje govornik ima pri spomenu nekog leksema), čestotnost (što je više leksem upotrijebljen u određenom značenju, to je veća vjerojatnost da se radi o njegovom tipičnom značenju) i značenjsko ishodište (tipično značenje je ono čija objasnidbena struktura služi kao temelj drugim značenjima). Tipično značenje koje nije određeno ishodištem značenja „profilira se u odnosu na enciklopedijske podatke na temelju kojih se ne mogu razumjeti preostale, najčešće metaforički motivirane značenjske nijanse polisemne strukture“ (Raffaelli 2009: 66). To znači da je tijekom dijakronijskog razvoja došlo do promjene tipičnog značenja određenog leksema, odnosno tipično značenje u sinkronijskom trenutku više nije značenjskim ishodištem, već je postalo rezultatom djelovanja različitih mehanizama pa bi tako u pojedinim situacijama semantički ishodišno značenje dijakronijski i strukturno postalo rubnim značenjem. Ovdje je važan i Kronasserov zakon koji „pretpostavlja pravilnost semantičkih pomaka od konkretnih značenja prema apstraktnima“, a „konkretna značenja dijakronijski su utemeljenija od apstraktnih“, no ako se polisemna struktura sastoji i od konkretnih i od apstraktnih značenja, tada su apstraktna ona koja su recentnija od konkretnih (isto: 66-67).

Kategorizacija prema shemi ili shematskom konceptu razlikuje se od prototipa po tome što shema podrazumijeva kategorizaciju prema kojoj su svi članovi kategorije međusobno kompatibilni, dok kategorizacija prema prototipu podrazumijeva načelo više ili manje, odnosno načelo rodbinske sličnosti prema kojemu je nešto bliže ili udaljenije od prototipnog značenja. To znači da u kategorizaciji prema shemi jedan koncept služi kao shema za ostale koncepte unutar iste kategorije i ti koncepti su njegova različita oprimjerenja (Raffaelli 2009: 68 prema Langacker 1987: 369-386).

Kategorizacija prema shemi temelji se na mehanizmu ustroja koji se naziva razrada. Mehanizam razrade pretpostavlja da određeni element sheme ili shematskog koncepta

naglašava važnost jednog obilježja sheme za razumijevanje čitavog koncepta. Svako oprimjerenje nastalo razradom ističe dodatna konceptna obilježja koja upotpunjuju razumijevanje sheme (Raffaelli 2009: 68 prema Langacker 1987: 370).

Kategorizacija prema prototipu temelji se na mehanizmu proširenja (procesu metafore i metonimije) što se, dakle, razlikuje od mehanizma razrade koji se odnosi na kategorizaciju prema shemi, no važno je naglasiti da su i mehanizam razrade i mehanizam proširenja imanentni ljudskim kognitivnim sposobnostima, odnosno javljaju se poteškoće u praksi kada se ta dva mehanizma pokušaju razlučiti. Time se zaključuje da su oba mehanizma međusobno povezana i oba su važna za ustroj složenih strukturiranih leksičkih kategorija (Raffaelli 2009: 68-69).

3.2 Dinamički dio polisemnoga leksema

Mehanizam proširenja (procesu metafore i metonimije) i mehanizam razrade (koji se odnosi na shemu) dinamička su obilježja ustroja polisemnih struktura kojima se oblikuju novi koncepti, a ti se novi koncepti ostvaruju u polisemnim strukturama kao nove značenjske nijanse. Najčešće se to odvija tako što se postojećim, stabilnim konceptima priključe novi koncepti, odnosno priključuju se nove značenjske nijanse, a to je ujedno i najekonomičniji i najučinkovitiji način (isto: 71).

U strukturalističkoj semantici pojavljuje se termin pomak u značenju. Radi se o uporabnim ili kontekstno uvjetovanim značenjskim varijacijama postojećih značenja, no pomaci u značenjima bili su, iako ključni za nastanak polisemije, isključeni iz lingvističke analize jer pripadaju govoru, a ne jeziku (isto: 72). Taj termin preuzima kognitivna lingvistika i daje mu naziv konceptna inovativnost, a konceptne inovacije definira kao „mogućnost mentalnoga procesuiranja svega novoga u stvarnome svijetu, sposobnost uočavanja sličnosti i bliskosti između starih i novih koncepata“, odnosno one su odraz „našeg promijenjenog ili drukčijeg poimanja izvanjezične stvarnosti“ pa su time „rezultatom čovjekove kognitivne kreativnosti i inovativnosti“ (isto: 74). Tako su konceptne inovacije ili značenjske nijanse ključni čimbenici dijakronijske dinamike polisemnih struktura, ali ujedno i ishodišta mogućih semantičkih promjena (Raffaelli 2009: 75 prema Györi 2002: 151). Postoji razlika između značenjskih nijansi (konceptnih inovacija) i značenja (semantičkih promjena). Značenjske nijanse odnose se na nove, drukčije upotrebe određenog leksema kojima novi enciklopedijski podaci postaju funkcionalnim semantičkim podacima, a ako ti novi podaci kao semantički podaci postanu

dijelom šire upotrebe, tada je riječ o prelasku značenjskih nijansi u značenja. No razlikovanje tih koncepata nije uvijek jednostavno, stoga Raffaelli odlučuje koristiti samo termin značenjske nijanse kojim će se u svojem radu referirati na svaku novu ili drukčiju uporabu ili kontekstno ostvarenje nekog leksema, dok će termin značenje koristiti samo onda kada se sa sigurnošću može reći da se radi o prelasku značenjske nijanse u značenje (Raffaelli 2009: 75-77).

3.3 Podjela polisemnih leksema

Pokušaji klasifikacije polisemnih leksema bili su prisutni još u razdoblju strukturalizma. Klasifikacije strukturalista najčešće su se odnosile na razlikovanje polisemije od homonimije ili su razlikovali lekseme s više značenja, tj. s bogatijom semantičkom strukturom, od leksema s manje značenja, odnosno sa siromašnijom semantičkom strukturom (Raffaelli 2009: 85). Ida Raffaelli donosi svoju podjelu polisemnih leksema koju temelji na klasifikaciji J. Picoche iz knjige *Structures sémantiques du lexique français* (1986). J. Picoche polisemne lekseme dijeli na statične poliseme (leksemi bliski homonimima jer su im značenja semantički odvojena, a nazvana su statičnima jer ne podliježu subdukciji), subducirane poliseme (leksemi učestale upotrebe koji su na granici leksičkih i morfoloških kategorija; polisemni leksemi kojima su značenjski ostvaraji metaforički) i semantičke arhetipove (leksemi podložni subdukciji i imaju simboličku vrijednost jer označuju neke temeljne pojavnosti svijeta; služe za razumijevanje manje poznatih koncepata) (Raffaelli 2009: 87 prema Picoche 1986 17-46). Oslanjajući se na njenu klasifikaciju, Raffaelli (2009: 88) polisemne lekseme dijeli na stabilne polisemne lekseme, stabilno-dinamičke polisemne lekseme i dinamičke polisemne lekseme, a pritom sve tri kategorije promatra kao sinkronijski odraz dijakronijskih promjena.

3.3.1. Stabilni polisemni leksemi

Stabilni polisemni leksemi leksičke su jedinice koje u sinkronijskom trenutku odražavaju dijakronijsku stabilnost i u tom sinkronijskom trenutku nisu uočljivi intenzivni dijakronijski procesi koji su zahvatili određenu polisemnu strukturu. Stabilne polisemne lekseme Raffaelli (2009: 91) dijeli na polisemne lekseme bliske monosemnim leksemima te na polisemne lekseme s uglavnom uredno ustrojenim značenjskim nijansama.

Polisemni leksemi bliski monosemnim leksemima obuhvaćaju „leksičke strukture s kognitivno istaknutom shemom i tipičnim značenjem, a slabije istaknutim značenjima ili značenjskim

nijansama“ (isto: 90). Kod takvih leksema metaforička ili metonimijska proširenja slabo su istaknuta. Osim toga, značenjske nijanse tih leksema nisu nova značenja, već su nijanse jednoga (tipičnoga) značenja koje u različitim kontekstima ističu različite enciklopedijske podatke te su mnogo manje istaknute od tipičnoga značenja i sheme koja ih objedinjuje u koherentnu strukturu. Njima nije jednostavno definirati tipično značenje na temelju kriterija ishodišta značenja jer su sve značenjske nijanse značenjski slične varijacije. Dijakronijska dinamika takve vrste polisemnih leksema nije uočljiva sinkronijskom analizom jer nijednu od značenjskih nijansi ne možemo pouzdano odrediti kao tipično značenje prema kriteriju ishodišta značenja, čime bismo utvrdili da je ono ujedno i dijakronijski utemeljeno (Raffaelli 2009: 92). Takvim leksemima tipično značenje određuje se na temelju kriterija čestotnosti ili intuicije govornika jer su značenjske nijanse značenjski bliske varijacije, a ne rezultati mehanizama proširenja, odnosno metaforičkih ili metonimijskih procesa pa tako se značenjske nijanse mogu odrediti ponajprije kao oprimjerenja (isto: 89-95). Primjer takvog polisemnog leksema je francuski glagol *aimer* (voljeti). Primarno značenje mu je 'vrsta pozitivnoga osjećaja prema kome ili čemu', a sekundarna značenja ili značenjske nijanse su mu: 'osjećanje i/ili iskazivanje privrženosti, nježnosti ili simpatije prema nekome', 'osjećanje ljubavi' i 'imati sklonosti prema nečemu'. Prema ishodištu značenja nijedna inačica ne može se odrediti kao tipično značenje pa se ne može onda odrediti ni dijakronijska utemeljenost. No glagol *aimer* povezuje se s latinskim *amare* (voljeti) što znači da čuva prvobitno značenje i time je obilježen dijakronijskom stabilnošću (Raffaelli 2009: 91-94).

S druge strane, polisemni leksemi s uglavnom uredno ustrojenim značenjskim nijansama obuhvaćaju „leksičke strukture s kognitivno istaknutim tipičnim te barem jednim metaforičkim značenjem, ali ujedno i s prilično istaknutom shemom“ (isto: 90). Za razliku od polisemnih leksema bliskih monosemnim leksemima, stabilnim uredno ustrojenim polisemnim leksemima tipično značenje može se odrediti na temelju kriterija ishodišta značenja te se različite kontekstne uporabe razumijevaju kao neko od njihovih metaforičkih značenja. Takvim leksemima pripadaju najviše imenice jer su shematičnije ustrojene, odnosno njihove su značenjske nijanse rezultati razrade sheme, ali i metaforičkih i metonimijskih proširenja tipičnoga značenja. Takva je i imenica *korijen*. Njeno tipično značenje je 'dio biljke pomoću kojega se ona hrani i iz kojega raste', a sva ostala značenja proizlaze iz tog pa se tako imenica često pojavljuje u značenjima 'ishodišta' ili 'početka' koja su nastala metaforom jer korijen za biljku predstavlja početnu točku razvijanja. Od glagola se mogu uvrstiti npr. glagoli *vidjeti*, *mirisati* i *čuti* jer se njihovo tipično značenje odnosi na čovjekove perceptivne sposobnosti koje

služe kao izvorna domena za širenje značenja prema kognitivnim sposobnostima koji su ciljna domena (isto: 106-107). „Glagoli koje kategoriziramo kao stabilno ustrojene polisemne lekseme konceptualiziraju neku temeljnu čovjekovu sposobnost, zbog čega tipično značenje ostaje dijakronijski stabilno i semantičko je ishodište ostalih značenja“ (isto: 107). Ostali glagoli konceptualiziraju radnju, stanje ili zbivanje, tj. različite procese pa i različite faze ili aspekte tih procesa te im se shema može rascijepiti na vrlo apstraktne konceptne dijelove zbog čega više ne mora biti kognitivno istaknuta pa će većina tih glagola pripadati stabilno-dinamičkim polisemnim leksemima (isto: 111).

3.3.2 Stabilno-dinamički polisemni leksemi

Stabilno-dinamičkim polisemnim leksemima tipično značenje može se odrediti prema kriteriju *ishodišta značenja* što ih povezuje sa stabilnim polisemnim leksemima, no od njih se razlikuju po tome što stabilno-dinamičkim polisemnim leksemima značenjske nijanse nisu uredno ustrojene, odnosno njihova je semantička struktura heterogenija, a time je i širenje semantičke strukture manje predvidljivo pa može dovesti do nastanka neprepoznatljivih značenjskih nijansi. Već je navedeno kako se shema u takvom tipu polisemnih leksema može rascijepiti na još apstraktnije konceptne strukture, odnosno *podsheme*. Razlog tomu je utjecaj različitih značenjskih nijansi koje mogu biti rezultatom isprepletenosti i sprege metafore, metonimije i mehanizama razrade. Stabilno-dinamičkim polisemnim leksemima pripadaju ponajprije glagoli, pridjevi i prijedlozi upravo zato što se radi o gramatičkim kategorijama koje se odnose na različite procese u stvarnom svijetu koji mogu poslužiti kao izvorna domena za shvaćanje različitih apstraktnih koncepata kao ciljnih domena. Sva metaforička značenja mogu se oblikovati prema jednom dijelu procesa koji određeni leksem (glagol, pridjev ili prijedlog) označuje, a pritom ne mora isticati sve elemente izražene konkretnim značenjem određenog leksema (Raffaelli 2009: 114-115). Sintagmatska uvjetovanost takvih leksema omogućava im da u različitim kontekstima prošire svoje značenjske nijanse tako da se ne mogu povezati s ostatkom semantičke strukture i upravo zato se taj tip polisemnih leksema naziva *stabilno-dinamičkim*. Dinamička obilježja ustroja tih leksema intenzivnija su i raznolikija nego kod stabilnih leksema te mogu dovesti do većih dijakronijskih pomaka u semantičkoj strukturi. S druge strane, stabilnost tih semantičkih struktura odražava se u dijakronijskoj stabilnosti tipičnoga značenja koje se određuje pomoću kriterija ishodišta značenja (isto: 128-129). Primjer takvog polisemnog leksema je pridjev *oštar*. Njegovo tipično značenje odnosi se na 'oštrinu predmeta' poput *oštrog noža* ili *oštrog stakla*, a onda se širi i na apstraktnija značenja pa je veza

između značenjskih nijansi raznolika: *oštar pogled*, *oštar glas*, *oštar um* i dr. Dakle, njegovo tipično značenje koje se odnosi na 'oštrinu predmeta', koja se tumači kao 'opasna', ali i kao 'precizna', temelj je apstraktnih, sekundarnih značenja. Ta 'preciznost' ili drugim riječima 'jasnoća' stabilni su elementi pridjeva *oštar*, ali su i razlog zašto pridjev ima više značenjskih nijansi. Dinamičnost leksema se još više uočava kod značenja 'opasan'. Pa se tako u sintagmi *oštar pas*, sa značenjem 'opasan', pridjev *oštar* ne može zamijeniti s 'precizan' (isto: 114-118).

3.3.3 Dinamički polisemni leksemi

Za razliku od stabilnih i stabilno-dinamičkih polisemnih leksema, kod dinamičkih polisemnih leksema tipično značenje nije ishodište ostalih značenja semantičke strukture. Takvi polisemni leksemi čuvaju svoja konkretna, ishodišna značenja u sinkronijskom trenutku kao rubne elemente semantičke strukture pa su im tipična značenja najčešće metaforički ili metonimijski motivirana. S obzirom da se radi o tipu polisemnih leksema koji su tijekom dijakronijskoga razvoja bili zahvaćeni različitim mehanizmima što je rezultiralo pomacima i promjenama u semantičkoj strukturi, dinamički polisemni leksemi dijele se na dvije temeljne potkategorije: (1) polisemni leksemi bliski homonimima i (2) polisemni leksemi kojima je tipično značenje metaforički/metonimijski motivirano (Raffaelli 2009: 130-131).

Polisemnim je leksemima bliskim homonimima dinamički ustrojen dio njihove semantičke strukture u većoj mjeri rezultatom razrade, negoli proširenja. Iako polisemni leksemi bliski homonimima imaju *shemu*, ona je vrlo slabo kognitivno istaknuta, odnosno ona manje utječe na koheziju semantičke strukture nego što to čini kod stabilnih i stabilno-dinamičkih polisemnih leksema. Polisemni leksemi bliski homonimima imaju puno slabije istaknutu *shemu* u odnosu na različita značenja leksema, njima nije moguće definirati tipično značenje prema kriteriju *ishodišta značenja* te su im dva ili više značenja gotovo jednako istaknuta i nepovezana. Primjer takvog polisemnog leksema mogao bi biti glagol *brijati*, no o tome će više biti dalje u radu.

S druge strane, Raffaelli (2009: 139) navodi da su polisemnim leksemima s metaforički/metonimijski motiviranim tipičnim značenjem konkretna značenja rubna jer su ili rjeđe u uporabi ili su smatrana arhaičnima što znači da je došlo do intenzivnih procesa u polisemnoj strukturi jer je jedno značenje istisnulo drugo. Takvim leksemima se tipično značenje određuje pomoću kriterija ishodišta značenja jer se na temelju njega tumače motivacijske sveze među značenjskim nijansama. „Kriterij ishodišta značenja odgovara načelima *subdukcije*, prema kojima pomaci u značenju idu od konkretnog prema apstraktnom“,

odnosno „konkretna značenja uvijek uvjetuju nastanak apstraktnih značenja, a nikad obrnuto, što znači da su konkretna značenja dijakronijski utemeljenija od apstraktnih“ (isto: 139). U tom slučaju metaforička se značenja mogu tumačiti kao tipična jer se to opravdava strukturnom utemeljenošću ili čestotnošću. Dakle, takvim polisemnim leksemima apstraktna su značenja recentnija i zauzela su mjesto strukturnog središta polisemne kategorije te su u uporabi češće nego što su konkretna značenja. Takav je i glagol *tištati*. Njegovo metaforičko značenje češće se upotrebljava od njegova konkretna značenja 'pritiskati' pa zbog kriterija čestotnosti ono preuzima ulogu tipičnoga značenja (isto: 139-140).

Dakle, polisemni leksemi sastoje se od stabilnog i dinamičkog dijela. Stabilni dio može se definirati prototipom ili shemom. Prototip se određuje pomoću nekoliko kriterija, a Raffaelli (2009) nudi kriterije kao što su intuicija govornika, čestotnost, značenjsko ishodište. Shema se razlikuje od prototipa po tome što shema podrazumijeva kategorizaciju prema kojoj su svi članovi kategorije međusobno kompatibilni, a prototip podrazumijeva načelo više ili manje, odnosno načelo rodbinske sličnosti. Kategorizacija prema prototipu temelji se na mehanizmu proširenja, a prema shemi temelji se na mehanizmu razrade, a ti mehanizmi oblikuju nove koncepte koji se ostvaruju kao značenjske nijanse koje su dinamički dio polisemnoga leksema. Značenjske nijanse odnose se na nove, drukčije uporabe određenog leksema kojima novi enciklopedijski podaci postaju funkcionalnim semantičkim podacima, a kada ti novi podaci postanu dijelom šire uporabe, onda se radi o prelasku značenjskih nijansi u značenja. Prema stabilnom i dinamičkom dijelu, polisemni leksemi dijele se na stabilne, stabilno-dinamičke i dinamičke polisemne lekseme. Tu podjelu Raffaelli je oprimirala svojim leksemima, no ona će ujedno poslužiti i za klasificiranje glagola iz ankete koja je poslužila za ovaj istraživački rad.

4. Polisemne glagolske strukture hrvatskoga jezika

Nakon detaljnog opisa polisemije, strukture polisemnih leksema, njenih vrsta, odnosa s drugim srodnim pojmovima, opisa njenih mehanizama i opisa ustroja polisemnih leksema slijedi opis polisemnih glagolskih struktura. Naime, u ovome radu fokus će biti na opisu odabranih polisemnih glagola. S obzirom na to da su glagoli gotovo dva puta višeznačniji, što je već napomenuto, od imenskih leksema, i s obzirom na to da se u literaturi često izbjegava opis glagola iz istoga razloga, ovdje će cilj biti prikazati i višeznačnost i razvoj te višeznačnosti 15 glagolskih leksema.

4.1 Teorijsko polazište

Za prikaz višeznačnosti i razvoja višeznačnosti glagolskih leksema poslužile su ponajprije teze u radovima Ide Raffaelli (2004, 2007, 2009, 2012, 2015). Ida Raffaelli donosi detaljne opise ustroja polisemnih leksema koji će biti temeljni pristup analizi odabranih polisemnih glagola, a klasifikacija polisemnih leksema koju autorica iznosi poslužit će za klasifikaciju glagola u ovome radu. Drugim riječima, pokušat će se odrediti primarna i sekundarna značenja odabranih glagola na temelju teza o stabilnom i dinamičkom dijelu polisemnih leksema, odnosno pokušat će se prikazati nastanak sekundarnih značenja iz primarnih, a onda će se ti glagoli pokušati svrstati u jednu od kategorija polisemnih leksema koje autorica nudi.

4.2 Metodologija

S obzirom da su primarna i sekundarna značenja većine glagola već navedena u rječnicima, izrađena je anketa kojom se ispitalo postoji li još značenjskih nijansi koje nisu navedene u rječnicima, a koje su prisutne u komunikaciji među adolescentima. Anketa se sastoji od 18 pitanja i ciljana skupina bili su adolescenti. Razlog tomu je što se u jeziku mladih vrlo brzo i bez prepreka razvijaju nova značenja leksema, a ta značenja zatim se proširuju i na veću skupinu ljudi. Anketa se dijelila preko društvenih mreža pa su joj sudionici raznovrsni, odnosno nije se moglo kontrolirati hoće li sudionici biti samo adolescenti. No, iako nisu samo adolescenti odgovarali na anketna pitanja, anketa je bila uspješna jer su ispitanici ponudili velik broj novih značenjskih nijansi. Upravo su te nove značenjske nijanse glavni fokus ovoga rada, odnosno pokušat će se prikazati razvoj tih novih značenjskih nijansi.

4.2.1 Izvori

Za ovaj istraživački rad koristili su se određeni leksikografski izvori za opis polaznih i ishodišnih značenja. Najprije su tome poslužili etimološki rječnici poput *Etimologijskog rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1971/1972) Petra Skoka, zatim *Hrvatskog etimološkog rječnika* (1993) Alemka Gluhaka i *Etimološkog rječnika hrvatskoga jezika* (2016) Matasovića i dr. Njima se opisala etimologija glagola, odnosno pokušalo se prikazati koja su ishodišna značenja određenih glagola. Osim etimoloških rječnika, za opis značenja poslužili su i suvremeni rječnici hrvatskoga jezika poput *Hrvatskog enciklopedijskog rječnika* (2002) Ranka

Matasovića, *Velikog rječnika hrvatskoga jezika* (2009) Vladimira Anića i *Školskog rječnika hrvatskoga jezika* (2012). Ti rječnici poslužili su kako bi se prikazala suvremena značenja glagola, točnije njihova primarna i sekundarna značenja navedena u rječnicima. Za opis sekundarnih značenja poslužio je i *Rječnik hrvatskoga žargona* (2001) Tomislava Sabljaka, ali i mrežni izvor *Žargonaut* koji se predstavlja kao online rječnik hrvatskog urbanog i stručnog žargona.

4.2.2 Ispitanici

Polisemni glagoli o kojima će biti riječ u ovome radu ponajviše se pojavljuju u rječniku adolescenata. Iako se ne radi o pravilu, takvi glagoli uglavnom su proizvedeni u jeziku mladih, odnosno u prijelaznome razdoblju iz djetinjstva u odraslu dob. Razlog tomu je što u takvom razdoblju adolescenti usvajaju nove identitete, a usvajanjem novih identiteta, usvajaju i nove načine iskazivanja identiteta koji se najčešće odnose na stilove odijevanja, glazbu koju slušaju pa i jezik koji koriste. Potreba za novim iskazivanjem identiteta proizlazi iz njihove želje da iskažu svoju dobnu pripadnost i da time uključe svoje vršnjake, a isključe one koji im nisu vršnjaci, odnosno da se razlikuju od onih koji pripadaju odrasloj skupini. Osim što tu razliku uspostavljaju načinom odijevanja, ponašanja pa i provođenja slobodnoga vremena, adolescenti se od drugih dobnih skupina razlikuju i jezikom koji je obilježen upotrebom slenga, vulgarizama, tabu izrazima, kolokvijalnim i dijalektalnim riječima itd. To ne znači da se odrasli ne služe takvim jezikom, ali se njime služe u puno manjoj mjeri nego što to čine adolescenti (Skelin Horvat 2017: 39-43). Njihov jezik kontekstualno je ovisan i koriste ga za postizanje određenih ciljeva. Fokus ovoga rada je na onom identitetu koji adolescenti grade s drugim vršnjacima, točnije na jeziku kojim se služe kako bi se razlikovali od odraslih i uklopili među vršnjake jer upravo u takvom jeziku koriste pa i stvaraju polisemne glagole o kojima će ovdje biti riječ. No, ovoj anketi nisu pristupili samo adolescenti. Iako oni najviše prevladavaju, sudjelovale su i osobe i mlađe životne dobi.

U svrhu ovoga rada izrađena je anketa koja se sastoji od 18 pitanja i koja uključuje 15 glagola koja su primijećena kao polisemna. Anketna pitanja su:

1. Navedite godinu rođenja.
2. Navedite grad u kojemu ste rođeni.

3. Navedite grad u kojemu trenutno živite/boravite. (Ukoliko živite/boravite u istome gradu u kojemu ste rođeni, preskočite pitanje.)
4. Objasnite svojim riječima značenja glagola *brijati* u rečenici „Ma oni nešto broju.“
5. Objasnite svojim riječima značenja glagola *zujati* u rečenici „Kristina malo zuji.“
6. Objasnite svojim riječima značenja glagola *čubiti se* u rečenici „Zašto se sad čubiš?“
7. Objasnite svojim riječima značenja glagola *urlati* u rečenici „A urlam!“
8. Objasnite svojim riječima značenja glagola *posijati* u rečenici „Opet sam posijala kišobran.“
9. Objasnite svojim riječima značenja glagola *gorjeti* u rečenici „Ajme, pa ti goriš!“
10. Objasnite svojim riječima značenja glagola *skuriti* u rečenici „Skurila si me!“
11. Napišite rečenice u kojima ćete upotrijebiti glagol *trpati* u različitim značenjima. Uz svaku rečenicu navedite značenje upotrijebljenog glagola.
12. Napišite rečenice u kojima ćete upotrijebiti glagol *tlačiti* u različitim značenjima. Uz svaku rečenicu navedite značenje upotrijebljenog glagola.
13. Napišite rečenice u kojima ćete upotrijebiti glagol *mutiti* u različitim značenjima. Uz svaku rečenicu navedite značenje upotrijebljenog glagola.
14. Napišite rečenice u kojima ćete upotrijebiti glagol (*za*)*ključati* u različitim značenjima. Uz svaku rečenicu navedite značenje upotrijebljenog glagola.
15. Navedite moguća značenja glagola (na)peglati.
16. Navedite moguća značenja glagola riješiti.
- 17.. U rečenici „Ti ne znaš da se oni štancaju?“ glagol *štancati* znači:
 - a) konzumirati opojna sredstva
 - b) šaliti se
 - c) spolno općiti
 - d) nešto drugo:
18. U rečenici „Ma ništa ne štemam.“ glagol *štemati* znači:
 - a) konzumirati opojna sredstva

b) ništa ne raditi

c) spolno općiti

d) nešto drugo:

Prva tri pitanja ankete od formalne su važnosti, a ona se odnose na godinu rođenja osobe koja ispunjava anketu, na grad u kojemu je rođena te grad u kojemu trenutno boravi ili živi ukoliko se ne radi o rodnome gradu. Na anketu je odgovorilo 89 ispitanika. Od njih je 26 rođeno 1996. godine, a njih 20 rođeno je 1997. godine. Iza njih slijede oni koji su rođeni 1990. (6) i oni koji su rođeni 2006. (6). Iako je anketa bila namijenjena adolescentima, riješile su ju i starije generacije pa je tako najstarija osoba koja je riješila anketu rođena 1944. godine. Cilj ankete bio je prikazati raznolikost značenja pojedinih glagola na području cijele Hrvatske, no većina ispitanika rođena je u Zagrebu ili trenutno živi u Zagrebu što znači da je utjecaj zagrebačkog slenga prevladao u odgovorima ankete. Od 89 ispitanika, njih 65 rođeno je u Zagrebu, a među ostalima koji nisu rođeni u Zagrebu devetnaestero ih trenutno živi u Zagrebu, a sedmero u Velikoj Gorici gdje je također prisutan zagrebački sleng zbog blizine i povezanosti gradova. Iza formalnih pitanja slijede pitanja u kojima se traži da se objasne značenja određenih glagola u određenim rečenicama, odnosno kontekstima pa se tako očekivalo od ispitanika da objasne svojim riječima značenje glagola *brijati* u rečenici „Ma oni nešto briju.“ ili značenje glagola *urlati* u rečenici „A urlam!“. Zatim su slijedila pitanja u kojima se od ispitanika tražilo da napišu rečenice u kojima će upotrijebiti određene glagole u različitim značenjima te da uz svaku rečenicu navedu značenje upotrijebljenog glagola. Drugim riječima, trebali su npr. glagol *tlačiti* upotrijebiti u kontekstima u kojima će imati drugačija značenja te da objasne što su kojim kontekstom točno htjeli izreći. Treći skup pitanja odnosio se isključivo na navođenje mogućih značenja određenih glagola, poput glagola *riješiti*, bez ponuđenog konteksta. Na samom kraju ankete očekivalo se od ispitanika da prepoznaju značenje glagola u određenoj rečenici i da odaberu jedno od ponuđenih značenja ili da navedu značenje za koje misle da je prikladnije. Takav skup pitanja pokazao je da čak i u određenom kontekstu u kojemu glagol ima ciljano značenje, on može imati različita značenja. Tako je glagol *štemati* u rečenici „Ma ništa ne štemam.“ pobudio različita mišljenja kod ispitanika. Polovica se ispitanika složila da se radi o ponuđenom značenju 'ništa ne raditi' dok se druga polovica raspodijelila na ostala značenja. Glagoli upotrijebljeni u anketi su: *brijati*, *zujati*, *čubiti se*, *urlati*, *posijati*, *gorjeti*, *skuriti*, *trpati*, *tlačiti*, *mutiti*, *ključati*, *peglati*, *riješiti*, *štancati se* i *štemati*. Glagolima će se navesti značenja koja su im pridodana u rječnicima, ali i značenjske nijanse koje ti glagoli imaju pri čemu će poslužiti odgovori na anketu i određena internetska stranica. Nakon toga pokušat će se prikazati

razvoj značenja tih glagola na temelju čega će se ti glagoli razvrstati prema klasifikaciji polisemnih leksema koju Ida Raffaelli navodi u svojem radu *Značenje kroz vrijeme* (2009).

4.3 Polisemičnost glagola *brijati*

U etimološkim rječnicima poput Skokova (1971: 208-210) ili Matasovićeve (i sur. 2016: 84-85) navodi se kako je glagol *brijati* nastao od praslavenske riječi *briti* što znači 'brijati, strizati', a riječ je nastala po uzoru na sanskrtski glagol *bhrīṇāti* koji znači 'reže' te po uzoru na staroirski glagol *berraid* koji znači 'šiša'. U *Velikom rječniku hrvatskoga jezika* Vladimira Anića (2009: 114) navodi se nekoliko definicija glagola *brijati*, a sve se uglavnom odnose na značenje koje proizlazi iz praslavenskog, odnosno na 'odstranjivanje dlaka s kože prikladnim priborom'. Ne navode se druga značenja poput značenja koje se, kako navodi Perasović, vjerojatno pojavilo još u 70-im godinama 20. stoljeća u vrijeme kada dolazi do hipi-pokreta u Hrvatskoj (Broz 2003: 65 prema Perasović 2001: 212). Tada su skupine mladih ljudi, koji su odbacivali ustaljene društvene norme, konzumirale različite vrste droga pri čemu su stanje koje izazivaju te droge opisali kao *brijanje*. Taj leksem preuzeli su ostali adolescenti koji su bili u kontaktu s članovima hipi-skupina i proširili su mu značenje, odnosno u 1980-im godinama leksem *brijanje* označavao je bilo kakvo intenzivno, nekonvencionalno, burno i neuobičajeno iskustvo. U 1990-ima *brijanje* se proširilo u kulturu i medije cijele Hrvatske. Izraz koji je obilježio jezični identitet hipi-skupina imao je široku primjenu što ih je nagnalo da počnu stvarati varijacije i druge izvedenice te riječi koje su i danas prisutne (isto: 65). Perasović navodi alternativnu teoriju o nastanku novih značenja leksema *brijanje*. Smatra da je moguće da se *brijanje* odnosilo na stanje uzrokovano opijatima, točnije na trenutak kada bi osoba koja konzumira drogu zbog opijenosti naslonila glavu na ruku i povremeno češkala lice što je sugeriralo na čin *brijanja* (Broz 2003: 66 prema Perasović 2001: 216).

Bez obzira na to koja je točna etimologija imenice *brijanje*, može se zaključiti da se u određenim kontekstima radi o imenici koja obilježava stanje uzrokovano opijatima pri čemu se to značenje naknadno proširilo na bilo kakvo neuobičajeno, nekonvencionalno iskustvo. Glagolska imenica *brijanje* u takvim značenjima vjerojatno je utjecala na glagol *brijati* koji je od nje poprimio ista značenja u određenim kontekstima. Te tvrdnje potvrđuje i nekolicina odgovora na anketu koji se odnose na glagol *brijati*. Od ispitanika se očekivalo da svojim riječima objasne koja su značenja glagola *brijati* moguća u rečenici „Ma oni nešto briju“. Određeni ispitanici glagolu *brijati* pridali su iduća značenja:

- 1) Biti u svom filmu po pitanju nečega. Imaju neuobičajen stav o nečemu.
- 2) To društvo ima neku svoju priču, drugačije se ponašaju.
- 3) Imaju svoje ideje koje se razlikuju od uobičajenih, rade ili misle nešto drugačije od norme.
- 4) Imaju svoju spiku.
- 5) Oni misle nešto svoje, nešto drukčije.
- 6) Imati neke čudne ideje.
- 7) Misle nešto svoje što se razlikuje od mišljenja većine.
- 8) Izvoditi, misliti na drugačiji način.

Dakle, značenje koje je imala imenica *brijanje* unutar hipi-skupina doprlo je do glagola *brijati*. Ipak, u ovom slučaju ne radi se o neuobičajenom i nekonvencionalnom 'iskustvu', već o 'razmišljanju'. Po tome se može uočiti da je u određenom trenutku značenje glagola *brijati* prešlo iz domene 'iskustva' u domenu 'razmišljanja'. I dok su neki ispitanici samo isticali da se radi o neuobičajenom razmišljanju, drugi su smatrali da je takvo razmišljanje pogrešno:

- 9) Oni imaju drugačije mišljenje o nečemu ili rade nešto drugačije ili krivo.
- 10) Izraz koji koristimo kad smatramo da su druge osobe u nečemu u krivu ili se ne slažemo s njihovim tvrdnjama. Npr. Ma oni nešto briju, nije tamo taj restoran.
- 11) Oni nešto izmišljaju/krivo su shvatili.
- 12) Krivo su protumačili, u nekom svom svjetlu razmišljaju o stvarima.
- 13) Nešto su krivo shvatili.
- 14) Usmjereni su u svoj neki đir, temu i ne odstupaju. Krivo su percipirali stvari.
- 15) Predstavlja loše razmišljanje ili nekakav pomak od normalnog razmišljanja.
- 16) Biti u svojem filmu, krivo shvatiti situaciju, biti u krivu.
- 17) Kada netko nešto krivo shvati.
- 18) Krivo su nešto shvatili, u zabludi su.
- 19) Misle neke nerealne stvari, donose netočne zaključke; briju u romantičnom smislu (hodaju).
- 20) Ma oni nešto muljaju, krivo su shvatili.
- 21) Jedno značenje – oni nešto svoje pričaju, s nečim okupiraju misli što ne mora nužno biti točno ili realno... drugo značenje – oni se ofiraju.

Iz ovih odgovora može se zapaziti da se glagol *brijati* upotrebljava i za odbacivanje nečijeg nekonvencionalnog razmišljanja ili barem bilo kakvog razmišljanja koje se razlikuje od

njihovog. Takvo odbacivanje izraženo je i u idućim odgovorima u kojima se ispitanici najčešće služe izrazom *pričati gluposti* i glagolima *izmišljati*, *zamišljati*, *umišljati*, *glumatati*:

- 22) Izmišljaju/glume.
- 23) Brijati znači glumiti/glumatati.
- 24) Pretjerivati, krivo misliti.
- 25) Pričaju gluposti.
- 26) Oni su se umislili nešto, nešto drugačije.
- 27) Ma oni nešto izmišljavaju.
- 28) Umišljaju; ljube se, a nisu u vezi.
- 29) Pripovijedaju gluposti, izmišljaju.
- 30) Umisliti, misliti nešto što nije točno.
- 31) Da su zamislili nešto.
- 32) Kad osobe nešto izmišljaju.
- 33) Zamišljati, umišljati, misliti.
- 34) Oni si nešto zamišljaju.
- 35) Ma on si nešto umišlja.
- 36) Što oni tamo pričaju/planiraju/govore nešto svoje.
- 37) Govore netočne tvrdnje.
- 38) Ma nemaju pojma o čemu govore. Govore gluposti.
- 39) Izmišljati.
- 40) Oni nešto umišljaju.
- 41) Oni su zamislili neku svoju priču.
- 42) Ma oni su zamislili neku glupost. Ma oni govore gluposti.
- 43) Nešto glupo govore/misle.
- 44) Krivo tvrditi.

Upravo je takvih odgovora najviše što znači da se značenje glagola *brijati*, barem što se tiče ovoga konteksta, češće veže za neprihvatanje nečijih ideja ili misli. Iz idućih se odgovora može vidjeti da glagol *brijati* u takvom kontekstu ne mora označavati samo neuobičajeno i nekonvencionalno razmišljanje niti da se takvo razmišljanje nužno odbacuje. Za neke je ispitanike osoba koja nešto *brije* samo osoba koja nešto *misli*, odnosno takvo razmišljanje ima neutralne konotacije :

- 45) Misliti.
- 46) Misliti nešto pa prema tome djelovati.

- 47) Misle ili pretpostavljaju.
- 48) Oni nešto misle.
- 49) Misliti, biti uvjeren u nešto.
- 50) Imaju slično mišljenje.
- 51) Nešto rade/misle.

U primjeru „Nešto rade/misle.“ (52) uočljivo je da je nastala veza između glagola *misliti* i *raditi*. Slično se može primijetiti i u primjeru „Izvoditi, misliti na drugačiji način.“ (8) gdje je glagol *misliti* povezan s glagolom koji označuje vrstu rada. Isto to potvrđuje i primjer „Oni imaju drugačije mišljenje o nečemu ili rade nešto drugačije ili krivo.“ (9) u kojemu se također može uočiti veza glagola *misliti* i *raditi*. Takva veza mogla bi se objasniti primjerom „Misliti nešto pa prema tome djelovati.“ (47), odnosno očekuje se nekakvo djelovanje nakon razmišljanja. Zbog toga glagol *brijati* dolazi u doticaj s domenom 'rada' pa nekolicina ispitanika povezuje taj glagol upravo s radom:

- 52) Rade nešto po svome.
- 53) Nešto rade zajedno ili imaju slično mišljenje ili se ljubakaju.
- 54) Rade.
- 55) Nešto rade.
- 56) Oni nešto izvode/izmišljaju/rade.
- 57) Raditi.

Značenje glagola *brijati* došlo je u doticaj i s drugim domenama pa se *brijati* ne zamjenjuje samo glagolom *raditi*, već i glagolom *mutiti* što dovodi do još šireg opsega značenja. Naime, glagol *mutiti* isto je poliseman o čemu će također biti riječi. On se može odnositi na intiman odnos između dvoje ljudi ili na vođenje ili planiranje kakvih 'mutnih' poslova pa tako ispitanici navode da glagol *brijati* u „Ma oni nešto briju.“ znači:

- 58) Ma oni nešto mute.
- 59) Mute, potencijalni ljubavnici, shema.
- 60) Brijati – oni mute, sviđaju se jedan drugome.
- 61) To bi značilo da dvije osobe nešto pokušavaju, mute.
- 62) Razmišljaju, mute, petljaju.
- 63) U ovoj rečenici glagol *brijati* znači: oni nešto međusobno mute.
- 64) Nešto mute, smišljaju nešto što vjerojatno neće uroditi plodom kako su si zamislili.

Problem nastaje kada se ne može odrediti na što je točno ispitanik mislio (58, 61, 63), je li riječ o 'mutnim poslovima' ili o 'intimnom odnosu'. Upravo zbog te mogućnosti da se glagol *brijati* zamijeni glagolom *mutiti*, odnosno da su sinonimni u određenim kontekstima, glagol *brijati* došao je u doticaj s domenom 'intimnih odnosa'. Zbog toga neki ispitanici ne objašnjavaju glagol *brijati* sinonimnim glagolom *mutiti* već se izravno povezuje s domenom 'intimnih odnosa':

65) Ljubakaju se.

66) Umišljaju; ljube se, a nisu u vezi.

67) Oni izlaze/dejtaju. Oni se ljube. Oni su u svom filmu.

68) Nisu službeno skupa, ali bare se.

69) Može značiti da su u nekom intimnom odnosu, odnosno da se ljube.

70) Misle neke nerealne stvari, donose netočne zaključke; briju u romantičnom smislu (hodaju).

71) Provoditi vrijeme zajedno (biti u vezi).

72) Ili da petljaju (u smislu da će uskoro biti u vezi) ili da nešto izmišljaju.

73) Jedno značenje – oni nešto svoje pričaju, s nečim okupiraju misli što ne mora nužno biti točno ili realno... drugo značenje – oni se ofiraju⁵.

74) Romantičan odnos između dvije slobodne osobe koji može voditi prema vezi, ali često ne.

75) Romantični odnos dviju osoba.

Uočljivo je da ispitanici nemaju jednako mišljenje o obliku intimnog odnosa u ovom kontekstu. Dok neki smatraju da se radi o dvjema osobama koje su u vezi (71), drugi smatraju da se radi o odnosu koji prethodi mogućoj vezi (66, 67, 68, 70, 71, 72, 73, 74). Nekoliko ispitanika takvom odnosu pridaje i fizički ostvaraj intimnog odnosa, u ovom slučaju ljubljenje (65, 66, 67, 68, 69). Osim toga, glagol *brijati* u rečenici „Ma oni nešto briju.“ ispitanici povezuju s kakvim sumnjivim ponašanjem, no u ovim slučajevima ne koristeći se sinonimnim glagolom *mutiti*:

76) Oni nešto kemijaju. Razmišljaju o novim stvarima i postupcima.

77) Oni nešto misle, planiraju.

78) Misle/smjeraju/namjeravaju.

⁵ Glagol *ofirati* skraćeni je oblik glagola *hofirati* čije se značenje odnosi na udvaranje i zavođenje (vidi Anić 2009: 411).

79) Što oni tamo pričaju/planiraju/govore nešto svoje.

Kompleksnost glagola *brijati* ne staje na ovome. Vlatko Broz glagolu *brijati* pridaje svoju pozornost u radu *A Linguistic Analysis of the Croatian Verb »brijati«* (2003). Ističe polisemičnost toga glagola te navodi njegova moguća značenja kada se nalazi u kontekstu „On brije“. U ovome slučaju, za razliku od rečenice „Ma oni nešto briju.“, glagol *brijati* ne može imati značenje koje mu je pridano u rječnicima, odnosno ne može značiti da se odstranjuju dlake s kože zato što u takvoj rečenici nije prisutan objekt. Broz zato navodi samo druga značenja, tj. ona koja su upotrjebljena u, kako on to naziva, metaforičnom slengu, a to su: (1) dobro se zabavlja, (2) redovito izlazi van, (3) koristi droge, (4) lud je, (5) priča gluposti, (6) u krivu je u vezi nečega, (7) zamislio si je stvari, (8) halucinira, (9) pretjeruje, (10) laže, (11) govori jedno te istu stvar, ili (12) radi jedno te isto. Dakle, značenja su slična onima koja su ispitanici ponudili u odgovorima na anketu. Broz smatra da se navedena značenja mogu kategorizirati na fizičke aktivnosti (1-3 i 12), te na mentalne aktivnosti i stanja (4-11). Odnosi između fizičkih aktivnosti su jasni. Osoba koja se dobro zabavlja (1) je osoba koja voli izlaziti van (2). Odnosi se između mentalnih aktivnosti također mogu objasniti. Netko tko je lud (6) često priča gluposti (5) ili halucinira (8) itd. Nije ni teško pronaći vezu između fizičkih i mentalnih aktivnosti, npr. osoba koja koristi droge (3) često se smatra ludom (4), ona govori gluposti (5), zamišlja stvari (7) i pretjeruje (9). Problem nastaje kada se pokuša pronaći veza između npr. osobe koja voli izlaziti van (2) i bivanja u krivu u vezi nečega (6). Broz smatra da bi svaki pokušaj pronalaženja veze ovdje bio nategnut, ali jednako se nategnutom čini i veza između doslovnog i metaforičnog značenja glagola koja je već spomenuta na početku poglavlja (2003: 55-56). Nadalje, kompleksnost glagola vidljiva je i u njegovim izvedenicama nastalim dodavanjem prefikasa od kojih su neki *za-*, *iz-* i *na-*. Glagoli *zabrijati*, *izbrijati* i *nabrijati* dijele slična, a ponekad i ista značenja kao i glagol *brijati*. Broz ističe da se glagol *zabrijati* najčešće odnosi na započinjanje nove intimne veze, krivo tumačenje nečega, dobar provod, na zanošenje ili na posvećivanje nečemu. Glagol *izbrijati* znači: pogrešno shvatiti, nešto uspješno napraviti, izložiti teoriju; a glagol *nabrijati* odnosi se na poboljšavanje jedne ili više karakteristika te na nagovaranje nekoga na nešto, no on se pojavljuje i u povratnom obliku *nabrijati se* pri čemu onda znači: razviti interes za nešto, navući se na nešto ili na nekoga (2003: 59-61). I dok se značenje glagola *izbrijati* može povezati s tipičnim značenjem glagola *brijati*, značenja glagola *nabrijati* i *zabrijati* vezana su za njegovo metaforično značenja.

Složenost glagola *brijati* stvara problem pri svrstavanju glagola u jednu od kategorija polisemnih leksema koje navodi Raffaelli (2009: 85-140). Već je spomenuto da se prototipno

značenje određuje pomoću tri kriterija: intuicijom govornika, čestotnošću i značenjskim ishodištem (Raffaelli 2009: 64). Uzme li se u obzir prvi kriterij, moguće je da će većina govornika glagol *brijati* najprije povezati s odstranjivanjem dlaka s kože. Kriterij čestotnosti odnosi se na učestalost uporabu leksema u korpusu što znači da bi i u ovom slučaju prevladalo konkretno, odnosno doslovno značenje glagola. Problematičan je treći kriterij kojim je prototipno značenje ono koje se koristi kao objasnidbena struktura ostalim značenjima. U ovom slučaju odnos je između doslovnog i metaforičnog značenja nategnut, odnosno objašnjenje nastajanja metaforičnog značenja veže se uz pojedince koji su češkali svoju bradu u opijenom stanju. Uzmu li se u obzir i sva ostala značenja koja glagol nudi i koja su već oprimjerena odgovorima iz ankete, teško je dokazati da je značenje 'odstranjivanje dlaka s kože' objasnidbena struktura značenjima poput 'pričati gluposti', 'ljubiti se', 'krivo razmišljati' itd. Upravo bi se zbog toga glagol mogao svrstati pod dinamičke polisemne lekseme kojima tipično značenje nije ishodište ostalih značenja semantičke strukture. Drugim riječima, teško je pronaći vezu između tipičnoga značenja glagola *brijati* i njegovih ostalih značenja. Glagol bi u tom slučaju pripadao potkategoriji dinamičkih polisemnih leksema bliskih homonimima zato što takvi leksemi često imaju barem dva značenja koja su gotovo jednako istaknuta i oba su nerijetko konkretna te se na temelju ishodišta značenja ne može odrediti u kojemu se smjeru širila njihova semantička struktura. Upravo bi se tako glagol *brijati* mogao promatrati kao leksem s dva značenja od kojih je jedno 'odstranjivanje dlaka s kože', a drugo 'opijeno stanje'. Tada bi se sva značenja navedena u odgovorima ankete smatrala proširenjem glagola *brijati* u značenju 'opijenog stanja'. Drugim riječima, ako bi se glagol *brijati* tumačio kao poliseman, onda se zaključuje da su se motivacijske sveze koje su postojale između njegovih značenja izgubile te se on počinje promatrati kao homoniman leksem. S druge strane, ako bi se priznala veza između doslovnog i metaforičnog značenja glagola *brijati*, tada bi se glagol svrstao pod stabilno-dinamičke polisemne lekseme. Takvim se leksemima tipično značenje određuje prema kriteriju ishodišta značenja, no značenjske nijanse nisu im uredno ustrojene, tj. semantička struktura im je heterogenija pa je širenje te strukture manje predvidljivo što dovodi do nastanka neprepoznatljivih nijansi. To bi moglo objasniti zašto su neke značenjske nijanse glagola *brijati* toliko udaljene od njegova tipičnoga značenja da je veza između njih neuočljiva.

Dakle, glagol *brijati* kompleksna je polisemna struktura zbog brojnih značenja ili značenjskih nijansi. Uz pomoć dobivenih odgovora na anketu može se pratiti njegovo značenjsko proširenje. S obzirom da se leksem u metaforičnom značenju pojavio tek u 80-im godinama prošloga stoljeća i da je ponuđeno objašnjenje njegova nastanka, a pod time se misli

na njegove konotacije s konkretnim značenjem, može se zaključiti da on pripada stabilno-dinamičkim polisemnim leksemima. No ne treba odbaciti mogućnost njegove homonimizacije. Metaforično bi se značenje glagola u budućnosti moglo posve odvojiti od njegova konkretna značenja, a to je uočljivo i sada u određenim kontekstima, npr. glagol *brijati* u metaforičnom slengu može stajati bez objekta kao u rečenici „On brije.“, dok u doslovnom značenju ne može. Upravo bi se zbog toga glagol mogao kategorizirati i kao dinamički polisemni leksem blizak homonimima.

4.4 Polisemičnost glagola *zujati*

Glagol *zujati* prvenstveno se odnosi na proizvođenje zvuka slivenim z, a takav zvuk proizvode najčešće muhe i pčele (Anić 2009: 1850). U *Školskom rječniku hrvatskoga jezika* (Birtić i sur. 2012: 921) ističe se da je pravilan oblik toga glagola *zujiti*, a ne *zujati* te da on označava stvaranje jednolikog zvuka nalik glasu z. Alemko Gluhak u svojem *Hrvatskom etimološkom rječniku* (1993: 702) navodi da se radi o zvukoopisnom leksemu nastalom prema praslavenskoj riječi *zujati*. Osim što zuje pčele, muhe i neki drugi kukci, *zujati* može i u ušima. Pod time se misli na zdravstveni simptom, odnosno na zvuk koji čuje samo pojedinac zbog mogućih zdravstvenih problema. *Zujati* može i električna struja ili motor, odnosno zvuk koji proizvode podosta podsjeća na zujanje kukaca. Isto tako, u Anićevu rječniku (2009: 1855) postoji i natuknica zzz koja, osim zvuka koji proizvode kukci, označava i dubok san. Niti jedan od navedenih rječnika, ne nudi metaforična značenja, tj. značenjske nijanse koje glagol ima, odnosno ne ističe se polisemičnost glagola. Jedino se u *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* (2002: 1500) nalazi pridjev *zujan* koji u razgovornom stilu označava onog koji nije koristan ni na kojem poslu, koji nije većih mogućnosti, a opisan je i kao 'glupan'. Tomislav Sabljak u *Rječniku hrvatskog žargona* navodi razliku između glagola *zujati* i *zujiti* iako se u nekim značenjskim nijansama ipak podudaraju. *Zujiti* znači „bez cilja lutati gradom, obilaziti mjesta (kafiće, diskaće) bez prave namjere“, dok *zujati* znači „ići, šetati; gledati u prazno; besposličariti; hodati bez ikakvog cilja (npr. gradom); oblijetati oko koga; spavati; čuditi se; ne shvaćati“ (Sabljak 2001: 257). U ovome radu koristit će se oblik *zujati* jer se značenja glagola *zujati* i *zujiti* koja navodi Sabljak uvelike podudaraju s odgovorima ispitanika na anketu u kojoj je upotrijebljen oblik *zujati*.

U anketi se od ispitanika tražilo da svojim riječima objasne značenja glagola *zujati* u rečenici „Kristina malo zuji“. Većina ispitanika smatrala je da se u takvom kontekstu glagol odnosi na osobu koja je mislima odsutna:

- 80) Da nije prisutna mislima.
- 81) Glagol *zujati* u ovoj rečenici znači da je Kristina malo odlutala i nije bila prisutna tokom razgovora.
- 82) Osoba nije prisutna, smetena je ili zamišljena.
- 83) Odsutna je/u svom je filmu. Luta npr. gradom, zuji po dućanima i sl.
- 84) Biti odsutan mislima.
- 85) Odsutna je.
- 86) Biti izgubljen u mislima, ne biti prisutan/na.
- 87) Biti nesvjestan realnosti, mjesta i vremena gdje se nalaziš, biti odsutan.
- 88) Psihička neprisutnost; izgubljenost; tok misli koji nije fokusiran.
- 89) Kristina zuji bi ja prevela kao da je Kristina odsutna iz razgovora ili je nešto krivo shvatila pa je "zazujala".
- 90) Krivo razumjeti, ili biti odsutan.
- 91) Kristina nije prisutna sa svojim mislima.
- 92) Ne biti prisutan.
- 93) Kristina je malo odsutna.
- 94) Kljuca, spava na pola, nije prisutna.
- 95) Nije prisutna / ne shvaća što se događa.
- 96) Znači da Kristina obilazi više različitih mjesta iz znatiželje, ili da nije mentalno prisutna u nekom trenutku kada zuji.
- 97) Malo je odsutna duhom, nije skoncentrirana.
- 98) Kristina je odsutna mislima/dekoncentrirana.
- 99) Da nije sasvim mentalno prisutna, tj. da se nedovoljno koncentrira na situaciju u kojoj se nalazi.

Takva se konotacija može objasniti Anićeovom natuknicom *zzz* koja označava dubok san. Moguće je da se, zbog učestale upotrebe mobilnih aplikacija, natuknica *zzz* u obliku emotikona koji spava proširila među adolescentima koji su na taj način zujanje povezali s mentalnim neprisustvom, zamišljenošću ili na eng. *daydreaming*. Takvo objašnjenje potvrđuje i nekoliko primjera ispitanika koji smatraju da je osoba koja zuji osoba koja sanjari:

- 100) Kad osoba sanjari.

- 101) Daydreaming.
- 102) Kao ključati, zujanje predstavlja kad osoba nije koncentrirana na trenutni razgovor ili radnju. Slično sanjarenju, ali bez tog aspekta razmišljanja.

To je tek jedno moguće objašnjenje prelaženja leksema *zujati* u domenu 'mentalne odsutnosti'. Ono bi se moglo objasniti i konstantnim kretanjem pčele koja zuji s cvijeta na cvijet pa bi takvo kretanje predstavljalo nemogućnost koncentriranja na jedan predmet, odnosno misli osobe odskakuju s jedne teme na drugu pa nije posve mentalno prisutna. Nadalje, nekolicina ispitanika dala je slična objašnjenja takve odsutnosti, ali upotrebom leksema (de)koncentracije i njegovih izvedenica:

- 103) Nije pažljiva/koncentrirana.
- 104) Ne pazi što se događa, nije koncentrirana.
- 105) Razmišlja o nečem drugom, nije koncentrirana na pitanje/nastavu/razgovor.
- 106) Nije koncentrirana Kristina.
- 107) Kristina je dekoncentrirana.
- 108) Kao ključati, zujanje predstavlja kad osoba nije koncentrirana na trenutni razgovor ili radnju. Slično sanjarenju, ali bez tog aspekta razmišljanja.
- 109) Kristina je odsutna mislima/dekoncentrirana.
- 110) Da nije sasvim mentalno prisutna, tj. da se nedovoljno koncentrira na situaciju u kojoj se nalazi.
- 111) Ne prati, ne koncentrira se, daleko je u mislima.
- 112) Malo je odsutna duhom, nije skoncentrirana.
- 113) Dekoncentrirana je.

Osim toga, neki ispitanici takvo su odsustvo objasnili frazom *odlutati mislima*:

- 114) Kristina je malo odlutala mislima.
- 115) Lutati mislima.
- 116) Glagol *zujati* u ovoj rečenici znači da je Kristina malo odlutala i nije bila prisutna tokom razgovora.
- 117) Odlutala je s mislima.
- 118) Odlutala je u mislima.
- 119) Odlutati.
- 120) Odlutala mislima, "isključila se".

Sličnu vezu stvara i s domenom 'zamišljenosti ili bivanja u svojem svijetu' pa nekoliko ispitanika smatra da je osoba koja zuji:

- 121) Zamišljena, zbunjena.
- 122) Osoba nije prisutna, smetena je ili zamišljena.
- 123) Zamišljena je.
- 124) Kristina je u nekim svojim mislima.
- 125) Ne prati, ne koncentrira se, daleko je u mislima.
- 126) Ne obraća pažnju, u svome je svijetu.
- 127) Kristina je u svojem svijetu, misli joj nisu u glavnoj temi.
- 128) Biti u svojim mislima, ne pratiti što se događa.
- 129) Kristina je malo zamišljena.
- 130) U svojim mislima.

S obzirom na to da je osoba zamišljena, dekoncentrirana i da je odlutala mislima, onda je jasno zašto neki ispitanici smatraju da takva osoba ne sluša nikoga oko sebe pa leksem *zujati* stvara vezu i s domenom 'slušanja':

- 131) Odmaknula se od stvarnosti, ne sluša ljude oko sebe.
- 132) Ne sluša.

Nadalje, moguće je da korisnici glagola *zujati* smatraju da je osoba koja zuji, odnosno koja je mislima odsutna, zamišljena i koja ne uspijeva održati koncentraciju, ujedno i zbunjena pa tako leksem stvara vezu s domenom 'zbunjenosti':

- 133) Zamišljena, zbunjena.
- 134) Zujati – kada je netko zbunjen.
- 135) Smotana je.
- 136) Zabrljala je, ne kuži nešto.
- 137) Malo je zbunjena.
- 138) Znači da je Kristina zbunjena, smotana, izgubljena.
- 139) Zbunjena je, ne zna o čemu se razgovara.
- 140) Zbunjena je.

S obzirom na to da se osoba koja se smatra zbunjenom, smatra često i nevjerodostojnom, onda ne čudi što neki ispitanici navode da je *Kristina* koja *malo zuji* nešto krivo shvatila ili ima krivo mišljenje o nečemu:

- 141) Izgubiti pažnju ili krivo misliti nešto.
- 142) Kristina nije dobro shvatila o čemu se radi u razgovoru, smetena je, smušena...
Nije popratila zbivanja/razgovor.
- 143) Kristina zuji bi ja prevela kao da je Kristina odsutna iz razgovora ili je nešto krivo shvatila pa je "zazujala".
- 144) Krivo razumjeti, ili biti odsutan.
- 145) Kristina je totalno u krivu u vezi nečega.
- 146) Kristina je nešto krivo shvatila.
- 147) Ne shvatiti poantu.

Odnosno takva osoba nerijetko *priča gluposti* pa se ovdje nazire sličnost sa značenjem pridjeva *zujan* koji navodi *Hrvatski enciklopedijski rječnik* (2002: 1500):

- 148) Priča gluposti...
- 149) Kristina nije pri sebi. Govori gluposti.
- 150) Kristina govori gluposti ili je promašila tematiku razgovora.

Domene 'krivog razmišljanja ili krivog shvaćanja nečega' te 'pričanja gluposti' vezane su i za glagol *brijati*. Zbog toga bi u takvim kontekstima glagol *brijati* i glagol *zujati* mogli biti sinonimni, odnosno rečenica „Kristina malo zuji.“ u značenju 'Kristina je nešto krivo shvatila' ili 'Kristina priča gluposti' može se zamijeniti rečenicom „Kristina je malo zabrijala“.

Osim navedenih domena, glagol *zujati* stvara vezu i s domenom 'izgubljenosti'. Razlog tomu je vjerojatno taj što se zbunjena osoba često percipira kao dezorijentirana pa ispitanici navode iduća objašnjenja:

- 151) Malo se pogubila.
- 152) Izgubiti pažnju ili krivo misliti nešto.
- 153) Biti izgubljen.
- 154) Nemaš ništa pametno za radit', tražiš nešto pametno ili samo izgubljen u mislima, *zujati* može poprimiti više značenja.
- 155) Psihička neprisutnost; izgubljenost; tok misli koji nije fokusiran.
- 156) Znači da je Kristina zbunjena, smotana, izgubljena.
- 157) Izgubljena je, ne zna svoj smjer.

Nekoliko ispitanika leksem *zujati* povezali su s leksemima *hodati* i *gledati*:

- 158) Hoda uokolo. Ili u mislima (vrludaju joj misli).

- 159) Kristina malo hoda uokolo.
- 160) Hodati bez konkretnog cilja.
- 161) Ide okolo; isključila se.
- 162) Zujati znači gledati okolo, zagledati se u nešto, a da s druge strane ne doživljavaš što ti osoba kraj tebe priča.
- 163) Kristina malo švrlja uokolo/razgledava.
- 164) Gleda okolo, nije usredotočena.
- 165) Neodređeno gledati.
- 166) Gleda ili radi nešto bez cilja.
- 167) Bleji.

Moguće je da su ispitanici uočili sličnosti besciljnog hodanja i gledanja s izgubljenošću, no isto je tako moguće da su takvu konotaciju uspostavili prema pčelama i njihovom *zujanju* od cvijeta do cvijeta ili prema muhama koje, u očima promatrača, besciljno i zbunjeno lete prema čemu je i nastala fraza *muha bez glave*.

Zadnje značenje koje su ispitanici pridali glagolu *zujati* odnosi se na dosađivanje. Problematično je objasniti kako je ova značenjska nijansa nastala, ali može se pretpostaviti da se za osobu koja hoda i gleda uokolo ili koja je zamišljena i u svom svijetu smatra da ima dovoljno vremena u životu da ga uzaludno trati:

- 168) Kristini je dosadno.
- 169) Dangubiti, ništa konkretno raditi.
- 170) Nemaš ništa pametno za radit', tražiš nešto pametno ili samo izgubljen u mislima, zujiti može poprimiti više značenja.

Isto kao i glagol *brijati*, tako i glagol *zujati* ima prefikse. Najčešći je *za-* koji se može odnositi na veći broj značenja, no osim njega mogu se pojaviti i prefiksi *pro-* (često u značenju 'letimično proći gradom/dućanom i sl.') i *od-* (u značenju 'otići', a pod time se misli na već spomenutu zamišljenost ili na fizičko udaljavanje). Za razliku od leksema *brijati*, leksem *zujati* je ponešto jednostavniji. Iako su njegova metaforična značenja raznolika, ipak se može donekle uočiti razvoj značenja. Jasnije je koje je prototipno značenje toga glagola, a koja su značenja nastala metaforom i metonimijom. Prototipno značenje je u ovom slučaju ishodišno značenje glagola, a to je 'proizvoditi zvuk slivenim z', točnije ono se odnosi na zvuk koji proizvode pčele i drugi kukci. Navedena su moguća objašnjenja nastanka pojedinih metaforičnih značenja, no radi se tek o pretpostavci. Upravo se zbog toga leksem *zujati* može uvrstiti u stabilno-dinamičke

polisemne lekseme, odnosno takvom glagolu semantička struktura je heterogenija nego stabilnim polisemnim leksemima pa je širenje strukture nepredvidljivije. Značenjske nijanse mu nisu posve uredno ustrojene pa zato nastaju značenja poput 'dosadivati se' koja su veoma udaljena od prototipnog značenja.

4.5 Polisemičnost glagola *mutiti*

Već je spomenut glagol *mutiti* koji se u određenim kontekstima može zamijeniti glagolom *brijati*. Osim njegovih već navedenih metaforičnih značenja, a pritom se misli na vođenje mutnih poslova i na intiman odnos između dviju osoba, on ima i prototipno značenje o kojemu je potrebno nešto više reći. Naime, u etimološkim rječnicima, poput Skokova (1972: 410-414) ili rječnika Ranka Matasovića i dr. (2016: 645-646), navodi se da je glagol *mutiti* nastao od korijena glagola *smesti*, a prvotno značenje mu je bilo 'praviti maslac, odnosno 'tući maslac'. Naknadno je dobio značenje 'vrtjeti, miješati' koje je i danas prisutno. Ipak, u suvremenim rječnicima hrvatskoga jezika to značenje nije navedeno kao prvo, već tek kao drugo ili čak treće značenje. Anić (2009: 790) u svom rječniku navodi da glagol *mutiti* najprije znači 'činiti mutnim [vodu *mutiti*]', zatim da u prenesenom značenju on znači 'činiti nejasnim, zbrkanim, unositi razdor, remetiti, kvariti [*mutiti pojmove*]', a tek kao treće značenje on navodi da *mutiti* znači 'žitku masu činiti gušćom uzastopnim udarima' što se odnosi na miješanje. No u odgovorima ispitanika na anketu vidljivo je da glagol *mutiti* u značenju 'miješati' prevladava u odnosu na značenje 'činiti mutnim'.

Ispitanici su najprije trebali navesti rečenice u kojima će upotrijebiti glagol *mutiti* u različitim značenjima, a zatim su uz svaku rečenicu trebali navesti značenje upotrjebljenog glagola. Tako su u značenju 'miješati' ispitanici naveli iduće primjere:

- 171) „Molim te mi razmuti 4 jaja.“ – Miješati jaja s uređajem ili priborom.
- 172) Potrebno je mutiti smjesu. (Miješati)
- 173) Mutiti smjesu za palačinke. (Miješati)
- 174) Mutiti jaje (mućkati).
- 175) Mutiti smjesu za palačinke.
- 176) Mutiti jaja za omlet.
- 177) Mutiš jaje za kajganu. (Činiti mutnim.)
- 178) Mutim jaja da ispečem finu tortu.
- 179) Mutiti jaja. (Doslovno mutiti.)

- 180) Mutiti jaja (u doslovnom značenju – kad se pravi kolač npr.)
- 181) Mutim jaja.
- 182) Mutila sam nekoliko jaja za doručak. – U doslovnom značenju glagola mutiti.
- 183) Lana muti smjesu za palačinke. Lana priprema i miješa smjesu za palačinke.
- 184) Ona muti jaja. (Miješat' jaja.)
- 185) Moram umutit tijesto za palačinke. Pomiješati sastojke, složiti.
- 186) Zamutio sam si tri jaja za kajganu. (Trajbati)
- 187) Mutim jaja. – Miksam jaja.
- 188) Majka za večeru muti jaja. – Miješati 2 jaja vilicom, mikserom.
- 189) Zamutiti kremu. – Izmiješati kremu.
- 190) Mutiti jaja. Mučkati, trajbati.
- 191) Kad Nadalina muti jaja. Miješati.
- 192) Mutiti hranu.
- 193) Mutim jaja za doručak. (Miješati pjenjačom.)
- 194) Mutim palačinke. – Radim smjesu za palačinke.
- 195) Baka za ručak muti jaja.
- 196) Nadalina muti jaja. Sprema kajganu.
- 197) Mutila sam manje jaja za kolač nego što sam trebala. (Miksati.)
- 198) Ja mutim jaja. Značenje: miješalicom za jaja pretvaram ih u kajganu.
- 199) Mama muti jaja za kolač. – Miješati jaja.
- 200) Trebalo bi mutiti jaja. – Način pravljenja jaja.

U značenju 'činiti mutnim' glagol su naveli u idućim primjerima:

- 201) Voda se muti. (Postaje mutna.)
- 202) Kaj mutiš vodu? Nemoj mutiti vodu (prljati).
- 203) Riba muti vodu. (Zaprljati)
- 204) Voda se muti.
- 205) Voda se muti. (Postajati mutnim.)
- 206) „Klor u bazenu muti vodu.“ (Klor čini vodu zamagljenom, manje prozirnom.)

Značenje 'činiti mutnim' može se upotrijebiti u doslovnom smislu, odnosno u obliku 'činiti što prljavim, nečistim, nebistrom', u ovom slučaju 'činiti vodu prljavom, nečistom i nebistrom'. S druge strane, značenje se može upotrebljavati u metaforičnom smislu pa su ispitanici naveli primjere poput:

- 207) Ne muti tu vodu. (Drži se podalje od toga, nije dobro.)
- 208) Mutiš vodu. (Navoditi na krivi trag.)
- 209) Tko muti vodu, dok me nema. – Mrsiti račune.

U takvim primjerima nazire jedno od metaforičnih značenja koje glagol ima, a koje je i navedeno u rječnicima. Radi se o drugom navedenom značenju glagola u Anićeve rječniku (2009: 790), odnosno o prenesenom značenju 'činiti nejasnim, zbrkanim, unositi razdor, remetiti, kvariti', a takva značenja navode i pojedini ispitanici:

- 210) Mutiš mi planove. (Omesti)
- 211) Pomutio mi je planove. (Promijeniti/pokvariti)
- 212) Pomutio mi je pamet. (Uzrokovao je da ne razmišljam jasno.)

Može se pretpostaviti da je to značenje utjecalo na nastanak i razvoj značenja 'vođenje ili planiranje sumnjivih poslova', tj. glagol *mutiti* došao je u doticaj s domenom 'sumnjivih poslova' upravo zbog metaforičnosti njegova doslovna značenja 'činiti mutnim'. Tako veliki broj ispitanika navodi da glagol *mutiti* ima veze s raznim oblicima sumnjivih poslova:

- 213) „Uvijek nešto mutiš.“ – Stalno smišljaš neke zamke, spletke.
- 214) Pričali su blizu plavog auta, čini mi se da su mutili nešto. (Sumnjivo su djelovali, planirali neko ružno (etički upitno) djelo.)
- 215) Nešto mutiš. – Radnja koja nije moralna.
- 216) Njih dvoje nešto mute. – Oni nešto zlo smjeraju.
- 217) Mutimo nešto protiv nje (smišljamo, dogovaramo).
- 218) Oni dvoje nešto mute. (Rade nešto sumnjivo.)
- 219) Ona nekaj muti. (Ona nešto smišlja.)
- 220) Oni nešto mute (muljati/lagati/skrivati).
- 221) On zna mutiti situaciju. (Zbuniti ljude u svoju korist.)
- 222) Oni nam nešto mute iza leđa. – Rade nam spačke.
- 223) Oni nešto mute. – Nekakvu prevaru spremaju.
- 224) Petra i Iva mute nešto (smišljaju).
- 225) On uvijek nešto muti (namjerava/smjera).
- 226) Kaj mutiš? (Smišljaš, negativno)
- 227) Oni nešto mute. (Smišljati nešto.)
- 228) On nešto muti. – On nešto smišlja, sumnjivo planira.
- 229) Nešto je mutio u svojim poslovima. (Muljati)

- 230) Kolega nešto muti pri izradi ugovora. (Muljati)
- 231) Oni nešto mute. – nešto spletkare.
- 232) Oni nešto mute. (Muljati, nešto potajno raditi, planirati.)
- 233) Sanader muti sa članarinama. Krade.
- 234) Oni tamo nešto mute, nisu to čista posla. Značenje: oni tamo nešto smišljaju, kuju planove.
- 235) Njih dvoje nešto mute. (Rade nešto što je mimo pravila.)
- 236) On muti nešto. Mutiti – smjerati nešto loše.
- 237) Opet nešto mutiš. – Kombiniraš u svoju korist.
- 238) Mutili su tu nešto. – Muljali, izmišljali.
- 239) Oni nešto mute. (Oni nešto smjeraju/namjeravaju/taje.)
- 240) Njih dvoje nešto mute. – Nešto smišljaju.
- 241) Kloni ih se, oni stalno nešto ilegalno mute. – Smišljati nešto sumnjivo.
- 242) Oni nešto mute. – Oni nešto rade, spletkare.
- 243) Bandić je svašta mutio. – Obavljati sive poslove.
- 244) „On nešto muti.“ – On nešto smišlja, nešto što nema dobru konotaciju.

Domena 'sumnjivih poslova', odnosno sumnjivih događaja između dviju osoba, proširila se na intiman/ljubavni odnos. Iako se u Anićevu rječniku (2009: 790) nudi značenje 'udvarati se' koje se koristi u žargonu, ono se više ne odnosi samo na udvaranje, već na više segmenata ljubavnog odnosa pa se tako može raditi o odnosu koji još nije definiran, o seksualnom odnosu, o odnosu koji je definiran kao veza, o odnosu koji je tajan itd. Najviše ispitanika ponudilo je primjere s takvim značenjima pa je domena 'intimnih odnosa' primjerima brojno nadjačala sva ostala značenja glagola iako je riječ o značenjskoj nijansi, a ne o prototipnom značenju glagola:

- 245) Ja i on mutimo. – Nešto kao prije veze što ne mora kasnije proizać' u vezu.
- 246) „Oni sigurno nešto mute skupa.“ – U nekom odnosu su.
- 247) Oni mute već 2 mjeseca. – Viđaju se, odlaze skupa.
- 248) Mutili su nešto sinoć u klubu. (Možda je bilo nešto među njima.)
- 249) Oni mute. (Sviđaju se jedan drugom i nalaze se.)
- 250) Ti i onaj dečko nešto mutite? Nešto se događa između dvoje ljudi.
- 251) Oni mute. Oni su krenuli s romantičnim druženjem/zbližavanjem.
- 252) Oni nešto mute = postoji neka kemijska povezanost između dviju osoba i moglo bi se dogoditi nešto ljubavno među njima.
- 253) Mutiti s nekim dečkom. (Izlaziti na spojeve npr.)

- 254) Oni nešto mute. (U ljubavnom su odnosu ili se sumnja da su potajno zajedno.)
- 255) Je li oni nešto mute? (Jesu li oni u nekom obliku romantičnog odnosa?)
- 256) Počela sam mutiti s jednim dečkom. – Viđamo se, dopisujemo.
- 257) Petar i Petra mute zajedno (hodaju).
- 258) Čula sam da oni nešto mute. (Biti u vezi)
- 259) Oni nešto mute. – Ljudi su se spetljali (u ljubavnom smislu).
- 260) Oni nešto mute (briju, razvijaju ljubavni odnos...).
- 261) Njih dvoje nešto mute. – U značenju ljubavnog odnosa.
- 262) Lana muti s Mateom. – Lana hoda s Mateom.
- 263) Njih dvoje mute već godinama (izlaze, ljube se, seksaju se).
- 264) Vi mutite? (Skupa ste?, par)
- 265) Marko i Marta mute. (Viđaju se kao cura i dečko.)
- 266) Njih dvoje mute. – Njih dvoje se viđaju, hodaju, zabavljaju, dopisuju...
- 267) Ivana i Matej nešto mute. (Skupa su.)
- 268) Mutim s njom. – Poboljšavam odnos.
- 269) Oni mute. Nisu u vezi, ali se zbare svako toliko.
- 270) Ivan i Ana nešto mute. (Petljaju, započinju vezu ili se samo ljubakaju ili imaju povremene seksualne odnose.)
- 271) On i ona nešto mute. (Biti zajedno)
- 272) Njih dvoje nešto mute. – Znači da su u pripremi za ljubavnu vezu.
- 273) Oni nešto mute. Petljaju.
- 274) Njih dvoje su mutili. (Viđali su se na romantičan način.)
- 275) Mutiti s nekim. – Zabavljati, hodati.
- 276) „Milan i Đurđa nešto mute.“ (Milan i Đurđa nešto planiraju u tajnosti. / Milan i Đurđa su u romantičnoj vezi koju taje.)
- 277) Njih dvoje mute nešto. (Stvaranje odnosa među ljudima.)
- 278) Oni nešto mute. – Oni se druže (u smislu pred vezu, nešto više od prijateljstva)
- 279) Mutiti s nekim. – Imati odnos s nekim.
- 280) Njih dvoje mute. (Ovako u mom gradu kažemo za dečka i curu koji su na početku ljubavne veze.)
- 281) Njih dvoje nešto mute zajedno. (U tajnosti se između dvije osobe događa nešto seksualno ili romantično.)
- 282) Valentina muti s dva dečka istovremeno.

- 283) Muti s onom iz 8b. Vjerojatno su izmijenili tri poruke, to se saznalo i sad su prozvani budućim parom.
- 284) Nešto smo mutili prošlo ljeto. (U romantičnom smislu, nalazili se.)
- 285) Tena i Stjepan nešto mute. Značenje: Tena i Stjepan su cura i dečko.
- 286) Mi smo prijatelji, ali jednom smo nešto mutili. – Značenje ovog glagola da su nešto međusobno imali skupa.
- 287) Mutim s Lukom. – Izlazim na spojeve.
- 288) Je l' mutite? – Jeste li zajedno?
- 289) Mutili su prije dvije godine. – Zavodili su se.
- 290) Mutiš li nešto s njom? – Mutiti – petljati, ulaziti u vezu.
- 291) Mutiš nešto s njim. – Ostvaruješ ljubavnu vezu s njim.
- 292) Marko i Vanja mute nešto već dvije godine. – Imati neki neodređeni odnos.
- 293) Oni nešto mute. – Imati ljubavnu aferu.
- 294) Njih dvoje nešto mute. – Oni možda stupaju u intiman odnos.
- 295) Mutiti s nekim. (Voditi razgovor u svrhu ljubavnih interesa.)
- 296) „Ja i ona mutimo.“ – Ja i ona smo u vezi ili više od prijatelja.
- 297) Oni nešto mute. – Nisu još u vezi, ali idu prema tome.
- 298) Oni nešto mute. – Osobe koje su u nekom nedefiniranom romantičnom odnosu.

Ispitanici su ponudili veći broj odgovora s glagolom *mutiti* bez prefiksa nego s prefiksom. Prefiksi koji su prisutni u odgovorima su: *po-*, *raz-*, *za-*, *u-*. Svi navedeni prefiksi korišteni su isključivo u primjerima u kojima je ponuđeno prototipno značenje glagola, dok u primjerima značenjskih nijansi prefikasa nema.

I ovaj se glagol može svrstati pod stabilno-dinamičke polisemne lekseme. Prvotno značenje ovoga glagola je 'tući maslac', nakon čega dobiva i značenje 'miješati', a značenjske nijanse proizašle su iz potonjeg značenja pomoću metafore i metonimije. S obzirom na to da je teško uočiti povezanost između značenja 'miješati' i npr. značenja 'početak ljubavnog odnosa', jasno je da je riječ o glagolu heterogene semantičke strukture čije je širenje nepredvidljivo.

4.6 Polisemičnost glagola *ključati*

Leksem *ključati*, kako navodi Skok (1972: 106), deminutiv je sa sufiksom *-ca* glagola *ključvati* koji znači 'udarati kljunom'. Infinitiv *ključvati* nastao je prema starocrkvenoslavenskom *klъvati* analogijskim prijenosom samoglasnika *u* iz prezenta *ključu*. U povratnom obliku odnosi

se na ptice koje iz svoje ljuske izlaze udarajući ju kljunom. *Kljucati* je oblik koji se danas češće koristi od oblika *kljuvati*, a i njegovo značenje 'udarati kljunom' više nije tipično značenje s obzirom na to da se u suvremenim rječnicima pod prvo značenje navodi 'uzimati hranu kljunom' (usp. Anić 2009: 580). Osim toga, glagolu su u Anićevu rječniku pridodana i značenja poput 'riječima neprestano podjarivati koga; nabadati' te 'stalno čime gnjaviti koga, dosađivati upornim inzistiranjem'. Takve značenjske nijanse nastale su vjerojatno zbog konotacija s ptičjim uzastopnim udaranjem kljuna (npr. o drvo) ili uzimanjem hrane stalnim ponavljajućim pokretom. Drugim riječima, metafora i metonimija imale su ulogu u stvaranju potonjih značenjskih nijansi.

Takve značenjske nijanse prisutne su i u odgovorima ispitanika na anketu. Ispitanici su trebali napisati rečenice u kojima će upotrijebiti glagol *kljucati* u različitim značenjima. Uz svaku rečenicu trebali su navesti i značenje na koje se odnosi upotrjebljeni glagol. Sa značenjem 'dosađivati komu' (prigovarati, biti naporan) ponudili su iduće primjere:

- 299) „Stalno nešto kljucaš.“ – Dosađivati.
- 300) Stalno nešto kljuca. (Prigovarati)
- 301) Majka mu je stalno kljucala. – Prigovarati.
- 302) Nemoj me kljucati u zdrav mozak. – Nemoj mi docirati, nemoj me tlačiti s tim stvarima što znam.
- 303) Nemoj mi kljucati. – Stalno prigovarati.
- 304) Baš si zakljucao za taj film. (Biti naporan)
- 305) Kljuca mi po glavi cijeli dan. – Dosađuje mi cijeli dan.
- 306) Živcira me, stalno mi nešto kljuca. (Stalno nešto komentira, govori, "soli pamet".)
- 307) Kljuca mi mama non stop za to (zvoca, prigovara).
- 308) Pa koliko ti možeš kljucati to su strave. (Koliko možeš biti dosadan, naporan.)

Nadalje, postoje značenja koja je glagol dobio, a koja je teže povezati s njegovim tipičnim značenjem. Značenjska nijansa koja se ne spominje u rječnicima, a prisutna je u odgovorima na anketu odnosi se na povratni oblik glagola *dosađivati* pa je primjetno proširenje semantičke strukture. Tako nekolicina ispitanika glagolu *kljucati* pridaje značenje 'dosađivati se':

- 309) Kljucala je cijeli dan, ništa ne radi. – Dosađuje se.
- 310) Zakljucao je na predavanju. (Bilo mu je dosadno, uspavao se.)

- 311) Kako ključaš. – Zamišljen si, gledaš u prazno, "zujiš", dosadno ti je, ne znaš što bi sa sobom...
- 312) Jučer je bilo baš ključanje kod Maje. – Bilo je dosadno.
- 313) Evo me doma ključam. – Dosađujem se.

S obzirom na to da takva radnja može rezultirati uspavljivanjem (pr. 310), pretpostavlja se da je tako glagol *ključati* povezan s domenom 'spavanja', odnosno dio ispitanika je naveo da *ključati* znači 'spavati', bilo da je riječ o uspavanosti ili o spavanju:

- 314) „Zaključala sam na poslu.“ – Toliko sam umorna da sam zaspala na poslu.
- 315) „Dino je zaključao usred nastave.“ – Zaspali.
- 316) Zaključao je na satu (zaspao).
- 317) On ključa (pr. pada mu glava, kunja, spava mu se)
- 318) Zaključao sam na predavanju. Značenje – zaspao sam.
- 319) Počela sam ključati. (Spava mi se.)
- 320) Zaključao je za volanom. (Zaspali)
- 321) Počeo je ključati. - Početak spavanja.
- 322) Gledala sam film navečer i zaključala – zaspala.
- 323) Počeo je ključati u 11. – Spava mu se.
- 324) Zaključala je na predavanju. – Zaspala je.
- 325) Ana je umorna, vidiš da ključa. (Spavati sjedeći, glava pada naprijed.)
- 326) Zaključala na predavanju. Spavati budan.

Slično tomu, ispitanici su glagol povezali sa zamišljenošću. Bijeg u imaginarni svijet često se događa zbog umora ili dosade te rezultira ili spavanjem ili zamišljenošću pa tako dio ispitanika navodi da glagol *ključati* znači 'zamisliti se':

- 327) Zaključala sam za vrijeme ispunjavanja (uspavalo me, odlutati mislima).
- 328) Zaključala sam dok sam gledala film. – Izgubiti se u mislima/zadrijemati.
- 329) Zaključao na satu. Odzujao negdje, zamislio se.
- 330) Ključam. (Odlutale misli.)
- 331) E, skroz sam zaključ'o, reci. (Zamislio sam se.)
- 332) Ključam. Gledam/dubim u prazno.
- 333) "On ključa." – On razmišlja, nije koncentriran na razgovor.
- 334) Zaključao sam i zakasnio. – Zamislio sam se i zakasnio.

- 335) "Sorry, opet kljucam." Trenutna neprisutnost ili manjak fokusa tokom razgovora il obavljanja neke radnje. Može biti zbog umora ili zbog zamišljenosti.
- 336) Kako kljucaš. - Zamišljen si, gledaš u prazno, "zujiš", dosadno ti je, ne znaš što bi sa sobom...
- 337) Kljucam na satu. – Ne slušam; otišla u mislima.
- 338) Sori, malo sam zakljuc'o. (Zazujati, odlutati mislima.)

Značenje koje se udaljilo od tipičnog značenja, a koje su ispitanici naveli u odgovorima na anketu odnosi se na krivo shvaćanje nečega. Ono bi se moglo shvatiti kao rezultat pospanosti ili zamišljenosti koja je navedena u prijašnjim primjerima.

- 339) Zakljucala je da radi popodnevnu smjenu. – Zabunila se, pogriješila je.
- 340) Zakljucao sam. Krivo shvatiti nešto.
- 341) Zakljucala sam. (Krivo misliti)
- 342) Ma kljucam. – Mislim nešto krivo.
- 343) Zakljucala sam da je ponedjeljak, a danas srijeda. (Krivo sam mislila.)
- 344) Sorry, zakljucala sam. Krivo sam shvatila, izgubila sam se.
- 345) Ma pusti ga, kljuca. U krivu je.
- 346) „Kljucaš stari, nije ona bila na tulumu." (U krivu si prijatelju, djevojka o kojoj pričaš nije nas počastila svojom prisutnošću na posljednjem okupljanju.)
- 347) Išli smo u Njemačku i Tomo je zakljucao. Značenje – pogriješio je skretanje.
- 348) Nešto si zakljucao. – Osoba je nešto krivo shvatila.
- 349) Zakljuc'o si na satu iz matematike. – Nisi ništa razumio.
- 350) Oprosti, zakljucala sam. (Oprosti, bila sam u krivu/pogriješila sam nehotice. - može značiti i "zakljucati" = zaspati.)

Nadalje, ispitanici su naveli primjere sa značenjem 'govoriti gluposti'. Kao i kod glagola *brijati* i *zujati*, tako je i ovdje takvo značenje vjerojatno rezultat značenja 'krivo shvaćanje nečega'.

- 351) Kaj kljucaš ti? = O kakvim ti to bedastoćama govoriš?
- 352) Mia je zakljucala. Mia je izrekla totalnu glupost.
- 353) Kaj ti kljucaš? (Što to govoriš?!)
- 354) Frende, zakljucao si. (Zazujati, zabrijati, reći što pogrešno.)
- 355) Malo kljucaš. (Pričaš gluposti.)
- 356) Kada netko kljuca. (Govori gluposti)

Najveći je odmak od prototipnog značenja značenjska nijansa 'napiti se i/ili nadrogirati se':

- 357) Poključao sam sve tablete. Popiti.
- 358) Zaključ'o sam sinoć. (Od alkohola ili od umora može biti.)
- 359) On je zaključao. – Čovjek koji je pao pod utjecajem alkohola ili droge.
- 360) Ana je totalno zaključala. (Previše je pušila marihuane pa je u tom stanju gdje ne može funkcionirati i normalno se socijalizirati s drugim ljudima.)

Slično značenje navodi i online rječnik hrvatskoga urbanog žargona *Žargonaut*. Prema online rječniku *ključati* znači „karakteristično poniranje glavom (najčešće u sjedećem položaju, makar nekima uspijeva i u hodu) pod utjecajem dopa (ili veće količine cuge/dima)“ te je u tom značenju karakterističan za Zagreb, Zadar i Split⁶.

U primjeru 358. glagol *zaključati* objašnjen je sinonimnim glagolima *zazujati* i *zabrijati*. S obzirom na to da glagoli dijele slične pa i iste kontekste, takva zamjena nije neuobičajena, a to potvrđuje i nekoliko primjera ispitanika:

- 361) Zaključati – ista definicija kao zazujati
- 362) Zaključala sam. - Dekoncentrirala sam se, "zazujala sam".
- 363) Petar je zaključao jučer. (Zabrijao.)
- 364) Sori, malo sam zaključ'o. (Zazujati, odlutati mislima)
- 365) Kako ključaš. – Zamišljen si, gledaš u prazno, "zujiš", dosadno ti je, ne znaš što bi sa sobom...
- 366) Zaključao na satu. Odzujao negdje, zamislio se.

Osim svih navedenih značenja glagola *ključati*, u odgovorima na anketu pojavljuju se i primjeri sa značenjima koja zasada koriste samo pojedinci ili manja skupina ljudi. U značenjima 'zaboraviti' i 'zatvoriti' primjer navodi po jedan ispitanik, dok u značenju 'zabiti (se)' primjere navode dva ispitanika:

- 367) "Sori, nisam ti stigao riješiti anketu za diplomski, zaključao sam." (Zaboravio sam, nisam se sjetio)
- 368) Zaključala sam vrata. (Zatvorila ih.)
- 369) Zaključala sam se u auto danas. – Zaključati = zabiti.
- 370) Zaključ'o sam mu gol (zabio).

Iz odgovora na anketu vidljivo je da je glagol *ključati* s prefiksom *za-* zastupljen gotovo jednako kao i bez prefiksa. Prema ponuđenim primjerima glagol *ključati* s prefiksom *za-* uglavnom se

⁶ Ključati. *Žargonaut* (25.3.2011.), <https://zargonaut.com/kljucati>, (10.3.2022.)

koristi u perfektnim rečenicama, a bez prefiksa koristi se za rečenice u prezentu. Osim prefiksa *za-*, u odgovorima je ponuđen i jedan primjer s prefiksom *po-* (pr. 357) vjerojatno zbog konotacija s glagolom *popiti*.

I ovaj glagol kao i prethodni glagoli pripada skupini stabilno-dinamičkih polisemnih leksema. Njegova je semantička struktura heterogena i širenje joj je također manje predvidljivo što dovodi do nastanka neprepoznatljivih značenjskih nijansi poput 'napiti se i/ili nadrogirati se' ili 'zatvoriti'.

4.7 Polisemičnost glagola *tlačiti* i *trpati*

Kao što su trebali navesti primjere rečenica s glagolima *mutiti* i *ključati* u različitim značenjima, tako su ispitanici trebali postupati i s glagolima *tlačiti* i *trpati*, no za razliku od glagola *mutiti* i *ključati*, potonji glagoli nemaju toliki broj novih značenjskih nijansi te se njihove značenjske nijanse nisu previše udaljile od konkretnog značenja, a to se može najviše primijetiti kod glagola *tlačiti*. Dva su značenja glagola *tlačiti* navedena u Anićeve rječniku (2009: 1598). U prvom je navedeno da glagol znači 'podvrgavati nasilju, grubom pritisku; ugnjetavati', a u drugom da znači 'pritiskivati, stiskati, ob. dlanom nadolje'. Ako se uzme u obzir da je glagol nastao prema imenici tlak, onda bi drugo navedeno značenje bilo ishodišno značenje glagola. No postavlja se pitanje: Je li onda to značenje i prototipno? S obzirom na to da je u Anićeve rječniku navedeno tek kao drugo i s obzirom na to da gotovo nijedan ispitanik nije naveo to značenje glagola, onda se to značenje ne treba smatrati tipičnim. Zbog kriterija čestotnosti, tipično značenje bi u tom slučaju bilo prvo navedeno značenje u Anićeve rječniku koje je ujedno važno i za razumijevanje odgovora ispitanika na anketu jer velik broj ispitanika navodi primjere u kojima se glagol *tlačiti* objašnjava kao pritisak ili nasilje u međuljudskim odnosima. Uočljiva je stupnjevitost toga pritiska ili nasilja u njihovim odgovorima. Naime, neki ispitanici navode da glagol znači kada netko živcira nekoga, gnjavi ga, zamara, dosađuje, nervira, nagovara, zanovijeta i vrši mentalni pritisak:

- 371) Tlačiš me. – Ideš na živce.
- 372) „Sad ću te tlačit.“ – Dosađivat ću ti, gnjavit ću te.
- 373) „Tlačiš me cijeli dan s tim.“ – Dosađuješ mi.
- 374) Tlačiš me s tim zahtjevima. (Naporan/na si mi s tim zahtjevima)
- 375) Nemoj me tlačiti. Nemoj biti dosadna.
- 376) Što me tlačiš? – Zašto me gnjaviš?

- 377) Tlači me ova anketa (naporno mi je).
- 378) Prestani me tlačit'. (Prestani biti dosadan.)
- 379) Mama, zašto me tlačiš? (Vršiti pritisak)
- 380) Taj čovjek me baš tlači. (Dosađivati, gnjaviti)
- 381) Jučer me mama istlačila da idem do dućana. – Nagovorila me na nešto što nisam htjela napraviti.
- 382) Feudalci su tlačili svoje kmetove. (Pritiskati, vršiti pritisak)
- 383) Tlačiš me (umaraš me/dosađuješ/naporan si). **
- 384) Tlačiš me. (Gnjaviš me.)
- 385) Prestani me tlačiti sa glupostima! (Gnjaviti)
- 386) Tlači me ova anketa (naporno mi je).

S druge strane, određeni broj ispitanika smatra da se radi o višem stupnju pritiska, odnosno da se glagol odnosi na mučenje, uznemiravanje i maltretiranje koga:

- 387) Šefica me tlači. (Maltretirati)
- 388) Tlačiš me sa svojim pitanjima. (Mučiti)
- 389) Prestani me tlačiti. = Prestani me maltretirati.
- 390) Daj kaj me tlačiš... (Zašto me mučiš?)
- 391) Prestani me tlačiti. – Maltretirati
- 392) Nemoj me tlačiti. – U značenju maltretirati.
- 393) Ana tlači Marka. – Ana muči Marka.
- 394) Nemoj me tlačiti (maltretirati).
- 395) „Prestani me tlačit'.“ Maltretiranje ili govoriti nešto opresivno.
- 396) Baš me tlačiš! – Tlačiti – maltretirati.
- 397) Nemoj me tlačiti. Maltretirati.
- 398) Nasilnik u školi tlači štrebera. (Maltretirati, zlostavljati)
- 399) On je tlačio svoj narod. (Mučiti)

Najviši stupanj odnosi se na sâmo nasilje, odnosno nekoliko ispitanika ističe fizičko nasilje kao objašnjenje glagola *tlačiti*:

- 400) To me boli, prestani me tlačiti (vršiti nasilje, pritiskati, udarati).
- 401) Tlačiti nekog. – Tući ga ili maltretirati na neki drugi način.
- 402) Neprestano me tlačio pa sam ga ostavila. – Biti nasilan.
- 403) Bili smo u parku i stariji dečki su nas tlačili. Značenje – tukli su nas, maltretirali.

Navedene značenjske nijanse nastale su metaforom i nisu se previše udaljile od prototipnog značenja. Glagol više ne označava vršenje pritiska samo nad nečime, već i nad nekime, a taj pritisak može prerasti u nasilniji oblik.

Glagolu *trpati* također su navedena dva značenja u Anićeve rječniku (2009: 1628). Prvo je 'stavljati, bacati, smještati u neki prostor koliko stane', a drugo 'stavljati, ubacivati bez reda'. U tom slučaju prototipno značenje glagola je prvo navedeno značenje jer je drugo značenje vjerojatno samo proširenje prvoga. Značenje 'gurati se u čije društvo, htjeti se uvući u društvo ili članstvo, gurati se u suradnju s kim, uvlačiti se' treće je navedeno značenje glagola koje se najčešće upotrebljava u razgovornom obliku. Takvo značenje prisutno je i u odgovorima ispitanika na anketu:

- 404) Nemoj se trpati ovdje. Nemoj smetati.
- 405) Svake godine kad odu na more mi trpaju svog psa. (Dati nekome tko ne želi.)
- 406) Trpaš se gdje ti nije mjesto. – Guraš.
- 407) Trpa se u društvo. (Ubacivati se iako je to neželjeno.)
- 408) Zašto se trpaš svugdje? – Zabadati nos u sve.
- 409) Što se ovaj uvijek trpa? – Pridružuje bez poziva.
- 410) Trpaš se tamo gdje ti nije mjesto. – Trpati – gurati.

Osim tog značenja, glagolu su pridodana i nove značenjske nijanse koje nisu navedene u rječnicima, a to su 'spolno općiti' i 'zabijati golove'. Obje značenjske nijanse nastale su metaforom i metonimijom od prototipnog značenja, odnosno mogu se primijetiti konotacije sa značenjem 'smještati u neki prostor koliko stane'. Primjeri rečenica s glagolom *trpati* u značenju 'zabijati golove' su idući:

- 411) Trpam sirotinju. – Zabijati golove slabijoj momčadi na nogometnoj utakmici.
- 412) „Hrvatska je natrpala Englesku golovima.“ – Hrvatska je zabila puno golova.
- 413) Trpati golove. (Zabijati)
- 414) Trpati golove na utakmici. Zabijati.
- 415) Trpam golove.
- 416) Dečko trpa golove. – Zabija puno golova.
- 417) Nećemo prestati trpati golove.
- 418) Wow... ovaj tim je utrpao toliko golova drugom timu.
- 419) Trpaj ih!!! – U kontekstu nogometa i navijanja
- 420) „Trpanje golovima“, „Zabij im golove!“

- 421) Trpaju nam golove kao da sutra ne postoji. – Stalno nam zabijaju golove.
- 422) Utrpati gol. – Zabiti gol.
- 423) Trpam mrežu. – Zabijanje golova.
- 424) Utrpnuo je gol. – Zabio je gol.
- 425) Strpao je gol – zabio.

Značenje 'spolno općiti' često se odnosi na uzajamni seksualni odnos, no isto su tako prisutni primjeri u kojima se ističe muška osoba koja *trpa ženskoj*, *trpa žensku* ili koja *se trpa sa ženskom*:

- 426) Potrpali su se. (Spolno općiti)
- 427) Trpao je. (Spolno je općio)
- 428) Jesi trp'o kaj jučer? (Pogrdni izraz u slengu kad prijatelj pita drugog prijatelja je li imao snošaj.)
- 429) Petar i Petra se trpaju (seks).
- 430) Trpati. (Vulg., u seksualnom smislu)
- 431) Trpao sam onoj maloj (poseksao sam je).
- 432) Trpati djevojku. Imati spolni odnos s istom.
- 433) „Trpam ti staru.“ (Trenutno imam intenzivne seksualne odnose s tvojom majkom.)
- 434) „Trpam ti staru.“ Kada trogloditi referiraju seksualne radnje s curama.
- 435) Oni se trpaju (imaju seksualni odnos).
- 436) Kaj ne znaš da on njoj stalno trpa? – U značenju: spolno opći s njom.
- 437) Trpaš li šta? Jesi li s nekim intimno blizak?
- 438) Jučer je dečko trpao curu. – Imali su spolni odnos.
- 439) Tata trpa mamu. – Tata spolno opću s mamom.
- 440) Otišli su se trpati u sobu. Značenje: Otišli su imati spolni odnos u sobi.
- 441) Trpaju se. – Imaju spolni odnos.
- 442) Oni se trpaju (imaju odnos).
- 443) Trpam ti staru! (Je*ati, uvreda)
- 444) Sinoć ju je Nikola trpao. (Penetracija penisom)
- 445) Trpao je. – Spolno općiti.
- 446) On ju trpa. – U intimnoj su vezi.
- 447) Trpati se s curom. – Imati intiman odnos.

Glagoli *trpati* i *tlačiti* mogli bi se svrstati pod skupinu polisemnih leksema s uglavnom uredno ustrojenim značenjskim nijansama jer imaju kognitivno istaknuto tipično značenje te barem po jedno metaforično značenje. Drugim riječima, tipična značenja tih glagola mogu se odrediti na temelju kriterija ishodišta značenja, a različite se kontekstne uporabe mogu shvatiti kao jedno od njihovih metaforičkih značenja (Raffaelli 2009: 90 – 106). No Raffaelli ističe kako toj skupini polisemnih leksema pripadaju samo glagoli koji se odnose na čovjekove perceptivne sposobnosti te da glagoli koji konceptualiziraju radnju, stanje i zbivanje, poput glagola *tlačiti* i *trpati*, imaju shemu koja se često rascjepljuje na vrlo apstraktne konceptne dijelove te ih zbog toga treba smjestiti pod stabilno-dinamičke polisemne lekseme (isto: 106 – 111). Iako glagoli *tlačiti* i *trpati* nemaju semantičku strukturu koja je heterogena poput npr. strukture glagola *zujati*, ipak se radi o stabilno-dinamičkim polisemnim leksemima jer je širenje njihove semantičke strukture manje predvidljivo od struktura stabilnih polisemnih leksema poput glagola *vidjeti*, *čuti*, *mirisati*.

4.8 Polisemičnost glagola *gorjeti*, *skuriti*, *čubiti se*, *urlati* i *posijati*.

Ispitanici su trebali svojim riječima objasniti značenja glagola *gorjeti*, *skuriti*, *čubiti se*, *urlati* i *posijati* prema kontekstima u kojima se nalaze u anketi. Za razliku od glagola *brijati* i *zujati*, koji se u anketi nalaze u istom tipu zadatka, ovi glagoli dobivaju manje novih značenjskih nijansi. Jedino se glagol *gorjeti* ističe po većem broju novih značenja. Njegovo prototipno značenje je 'biti u plamenu', odnosno 'izgarati, sagorijevati', a ostala značenja, tj. značenjske nijanse navedene u rječniku su 'davati svjetlost; osvjetljavati', 'imati vrućicu, groznicu', 'žariti, bridjeti od vrućice, vrućine, uzbuđenja' te u prenesenom značenju 'čeznuti, jako željeti, biti nestrpljiv' (Anić 2009: 366). S obzirom da im je dat kontekst „Ajme, pa ti goriš!“, ispitanici su istaknuli samo jedno od prethodno navedenih značenja, a to je 'imati vrućicu, groznicu'. Ostala značenja koja su pridodali glagolu, a nisu navedena u rječniku odnose se na fizičku privlačnost:

- 448) Kada je netko toliko lijep, zgodan.
- 449) Super izgledaš.
- 450) Značenje glagola *gorjeti* je da je netko zgodan.
- 451) Lijepa/zgodna.
- 452) Može biti da netko ima temperaturu, ali najčešće se misli kad je netko prezgodan pa onda gori od ljepote.
- 453) Da super izgledaš.
- 454) Gorjeti – izgledati dobro.

- 455) Jako dobro izgledaš, netko je očaran tobom.
456) Goriš ili emotikon vatrice bi trebao značit' da nam je osoba lijepa, zgodna, seksi...

na impresivnu radnju:

- 457) Super si u nečemu. Super pjevaš, izgledaš i sl.
458) Super si.
459) Izgledaš super / jako si zabavna.
460) Sve ti ide od ruke.
461) Osoba odlično izgleda ili je napravila nešto impresivno.
462) Pohvaliti nekog radi dobrog izgleda ili neke određene radnje koja bi mogla biti impresivna.
463) Odlično izgledati / biti odličan u čemu.

te na ljutnju/uzrujanost:

- 464) Ljut si ili si na suncu izgorio.
465) Jedno značenje – Ti imaš jako visoku temperaturu; drugo značenje – ti si se jako uzrujao.
466) Kad je netko jako ljut.

Drugim riječima, glagol *gorjeti* dobio je tri nove značenjske nijanse koje su se udaljile od tipičnog značenja 'biti u plamenu'. I dok bi se značenje 'ljutiti se/uzrujati se' moglo povezati s tipičnim značenjem jer je plamen crven, a crvena boja uz ljubav i strast simbolizira i rat, ostala značenja ipak je teško povezati s njime.

Glagol *skuriti* u Anićevu rječniku nalazi se samo u obliku bez prefiksa *s-* (2009: 658). *Kuriti* najprije znači 'ložiti' pa onda i 'imati vrućicu, temperaturu' te u žargonu 'nagovarati, poticati'. Značenja koja *Žargonaut* navodi za glagol *kuriti* su: 'zafrkavati koga, zadirivati' te 'imati temperaturu'⁷. Slična značenja navedena su za glagol *skuriti*: 'dobiti nekoga na štos, zeznuti ga, obično o neslanoj šali' te 'spustiti nekome, opržiti ga riječju'⁸. Ispitanici su naveli ista značenja

⁷ Kuriti. *Žargonaut* (23.3.2011.), <https://zargonaut.com/kuriti> (10.3.2022.)

⁸ Skuriti. *Žargonaut* (24.3.2011.), <https://zargonaut.com/skuriti> (10.3.2022.)

glagola *skuriti* kao i *Žargonaut*. Trebali su objasniti značenje glagola u rečenici „Skurila si me!“ te se najveći broj odgovora može podijeliti na značenje 'uvrijediti koga / spustiti koga':

- 467) Dobro izvrijedati.
- 468) Nekoga uvrijediti s komentaram.
- 469) Značenje glagola skuriti je da si nekoga u razgovoru spustio i odbrusio mu.
- 470) Taj glagol znači da smo nekome uspješno „spustili“. Nešto kao uvrijediti, ali da se sugovornik tako ne osjeća.
- 471) Spustila si me, obezvrijedila, ali više u šali nego za ozbiljno.
- 472) Najčešće dobronamjerno koristiti određenu šalu koja je na račun te osobe. Malo se čak i narugati komu. Podbosti koga šalom koja i može biti istinita.
- 473) Spustila si mi / rekla si mi nešto što nije pristojno.
- 474) Spustila si mi. Ponizila si me.
- 475) Rekla si jako dobru uvredu na moj račun.
- 476) Kada netko da sarkastičan/ironičan komentar o nekoj osobi i razotkri ju, onda je ona skurena.
- 477) Spustila, uvrijedila.
- 478) Samo znam da to boli, npr. klasik spuštanje ili si doslovce nekog skurila i sada idete na sud...
- 479) U šali "piknuti" prijatelja tj. kroz šalu istaknut' neke karakterne mane ili obilježja na koje se može šaliti.
- 480) Uvrijediti/kritizirati osobu na temelju šale.

te na značenje 'zeznuti koga':

- 481) Zeznula me, poklopila.
- 482) Zeznuti nekog.
- 483) Zeznula?
- 484) Prevarila/zafirknula me.
- 485) Skuriti – zeznuti nekoga.
- 486) Zeznula si me (u smislu 'prodala si mi foru').
- 487) Osoba se zezala sa mnom te me bolje zeznula.
- 488) Zeznula si me!

Značenja glagola *skuriti* mogu se podijeliti na dvije razine: 1. glagol *skuriti* znači ozlijediti osobu na fizičkoj razini (najčešće uz pomoć vrućeg predmeta) što je ujedno i tipično značenje

glagola; 2. glagol *skuriti* znači ozlijediti osobu na intelektualnoj razini, a to značenje nastaje metaforom od tipičnog značenja. Upravo takvu razliku ističe jedan ispitanik u svojem odgovoru, odnosno objašnjenju značenja glagola.

Glagol *čubiti se* nastao je prema pejorativnoj imenici *čuba* koja prema Aniću (2009: 176) znači 'jako istaknuta, izbočena usta' pa bi *čubiti se* značilo 'izbočiti/napučiti usne'. U anketi je ponuđen kontekst „Zašto se sad čubiš?“ čijemu je glagolu osim tipičnog značenja 'napučiti usne', koje se prema odgovorima najčešće odnosi na pozu za fotografiranje, pridodano i značenje 'ljutiti se':

- 489) Duriti se, ljutiti se.
- 490) Ljuti se, nije mu po volji.
- 491) Duriš, ljutiš.
- 492) Zašto se sada duriš?
- 493) Ljutiti?
- 494) Kad se netko ljuti/duri ili je namrgođen. Npr. „Kaj se čubiš, daj, nisam ozbiljan.“
- 495) Čubljenje bi bilo tipa vidno se duriti. Osobi se izrazom lica vidi stanje u kojem je nezadovoljna.
- 496) Kad se osoba ljuti.
- 497) Ljutiti se, mrštiti se.
- 498) Čubiš je praktički *duck face* na engleskom, a u ovom kontekstu mi zvuči kao da se netko ljuti ili je namršten ili ogorčen pa se čubi.
- 499) Izraz lica kad si ljut.

Nastanak značenja 'ljutiti se' objašnjeno je zadnjim primjerom „Izraz lica kad si ljut.“ (499). Drugim riječima, radi vizualnog izražavanja ljutnje, pojedinac napuči usne. Dakle, nova značenjska nijansa nije se previše udaljila od prototipnog značenja glagola. Nekolicina ispitanika navela je da glagol *čubiti se* znači 'kreveljiti se' pa se može zaključiti da glagol poprima negativne konotacije, odnosno da prelazi u nepoželjan izraz lica.

Glagol *urlati* znači 'gromoglasno, prodorno vikati', tj. 'derati se' (isto: 1681). U kontekstu „A urlam!“ prema odgovorima ispitanika glagol je poprimio nova značenja. Osim odgovora u kojima se glagol objašnjava njegovim tipičnim značenjem, ponuđeni su odgovori sa značenjem 'smijati se':

- 500) Umirem od smijeha.
- 501) Smijati se.

- 502) Smijati se jako glasno.
- 503) Jako se smijati.
- 504) Smijem se glasno.
- 505) Taj glagol se koristi kada ti je nešto jako smiješno.
- 506) Jako se smijem.
- 507) Značenje glagola urlati je glasno smijanje.
- 508) Pucam od smijeha.
- 509) Vikati ili glasno se smijati.
- 510) ... od smijeha. Smijati se na sav glas.
- 511) Smijem se, presmiješno mi je.
- 512) Urlati – umirati od smijeha.
- 513) Urlam od smijeha.
- 514) Nekontrolirano se smijati.
- 515) Smijati se nečemu jako izrazito jer je presmiješno dok ne proizvodimo klasične zvukove smijeha.
- 516) Urlam se ugl. koristi u komunikaciji putem društvenim mreža kao slikoviti prikaz smijeha kroz urlanje.
- 517) Smijati se nekontrolirano/jako/histerično.
- 518) Krajnje se smijati, najviša razina smijeha.

Ali i sa značenjem 'sarkastično se smijati':

- 519) Izražavanje kakvog nepovjerenja s podsmijehom, ironičnim prizvukom u stilu:
Za*ebavas me? / Pa ti se šališ! / Ne mogu vjerovati!
- 520) Umirem od smijeha!
Ovo je presmiješno!
Nisi smiješan.
- 521) Nešto mi je smiješno, urlam od smijeha. Isto tako može biti sarkastično „A urlam!“. U tom slučaju mi uopće nije smiješno.
- 522) Sarkastični izraz na nešto neočekivano ili glupo.
- 523) Urlanje je smijanje, može biti sarkastično, a i ne mora...

Dakle, glagol je ponajprije poprimio značenje koje se odnosi na glasno, nekontrolirano pa i histerično smijanje, a zatim je cilj bio naglasiti da nešto nije uopće smiješno upravo glagolom koji u metaforičnom značenju označava glasno smijanje. Drugim riječima, razvila se

značenjska nijansa 'sarkastično smijanje' koja se udaljila od tipičnog značenja glagola 'gromoglasno vikati'.

Glagol *posijati* svršeni je oblik glagola *sijati* koji se odnosi na bacanje sjemena na zemlju koja je pripremljena za sjetvu (isto: 1396). Glagol se u anketi nalazi u kontekstu „Opet sam posijala kišobran.“ te kao takav dobiva značenje 'izgubiti':

- 524) Opet sam izgubila kišobran negdje.
- 525) Izgubila ga, ostavila ga negdje.
- 526) Izgubila sam kišobran.
- 527) Posijala ili negdje ostavila kišobran, a da ne zna više gdje se nalazi.
- 528) Kad osoba želi reći da je izgubila kišobran.
- 529) 1. Izgubiti.
- 530) 2. Osoba je stavila sjemenku kišobrana u zemlju s ciljem uzgajanja drveta na kojem će eventualno roditi novi kišobrani.
- 531) Zametnuti, izgubiti, odložiti predmet na mjesto kojeg se u danom trenutku ne možeš sjetiti.
- 532) Zametnuti, izgubiti, nakon kratke potrage na dva uobičajena mjesta na kojima se stvar inače nalazi, zaključiti da je stvar propala u zemlju i netragom nestala.

S obzirom na to da se sjeme baca na zemlju ili stavlja u zemlju te se, ukoliko mjesto nije označeno, teško pronalazi, jasno je kako je nastalo značenje 'izgubiti'. Jednostavnije rečeno, sjeme stavljeno u zemlju metaforički je izgubljeno. S druge strane, neki ispitanici glagolu pridaju značenje 'zaboraviti':

- 533) Zaboraviti ponijeti sa sobom.
- 534) Znači da je kišobran zaboravljen, ostavljen.
- 535) Zaboraviti kišobran.

Također može biti riječ o konotacijama sa sjemenom koje je posijano u zemlji, a koje je, u ovom slučaju, zaboravljen, no jasno je da se značenje podosta udaljilo od tipičnoga značenja glagola.

Svim se navedenim glagolima u ovom poglavlju semantička struktura proširila. Iako postoje značenja koja se lako mogu povezati s prototipnim značenjem glagola, svaki glagol ima barem jedno značenje koje se podosta udaljilo od istog pa se može zaključiti da se radi o

stabilno-dinamičkim polisemnim leksemima i da se mogu očekivati i nove, ovdje nenavedene, značenjske nijanse jer je širenje semantičke strukture ovih glagola nepredvidljivo.

4.9 Polisemičnost glagola *peglati*, *riješiti*, *štancati se* i *štemati*.

Glagolima *peglati* i *riješiti* ispitanici su trebali navesti moguća značenja. Pritom nisu trebali potkrijepiti značenja primjerom pa se u ovom slučaju neće ulaziti u detaljniju analizu razvoja značenja, nego će se samo navesti moguća značenja glagola koja su im ispitanici pridali, a koja su važna za razvijanje svijesti o mnogobrojnim, još uvijek nezabilježenim, značenjima nekih glagola. Glagolu *peglati* tipično je značenje 'glačati što', a u žargonu on znači još i 'grditi, koriti', 'gnjaviti, dosađivati' te 'uljepšavati' (Anić 2009: 1014). Osim već navedenih žargonskih značenja, ispitanici glagolu pridaju i iduća značenja: 'spustiti koga', 'zezati koga', 'potrošiti novac pomoću kreditnih kartica', 'povraćati', 'voziti se brzo', 'brusiti', 'tući koga', 'pobijediti koga', 'naraditi se/bititi jako umoran', 'puno skupiti', 'lagati', 'raditi po svome', 'popravlјati odnos', 'zadovolјiti', 'riješiti', 'drogirati se'. Pojedini su ispitanici ipak naveli primjere za određena značenja glagola pa su tako značenje 'povraćati' potkrijepili primjerom „Pegla mi se.“, a značenje 'raditi po svome' primjerom „Kaj sad ti tu peglaš?“. Jasno je da se radi o glagolu s vrlo nepredvidljivim širenjem semantičke strukture. Ta ista nepredvidljivost vidljiva je i kod glagola *riješiti*. U rječniku su mu pridana četiri značenja (isto: 1340). Prvo se odnosi na sudske i administrativne predmete za koje je potrebno 'donijeti odluku' ili 'odlučiti'. Drugo značenje je 'odrediti ishod čega, presuditi', treće se odnosi na matematičku znanost u kojoj je potrebno 'doći do rješenja zadatka' ili 'dati pravilan odgovor', tj. 'odgonetnuti što', a zadnje navedeno značenje je 'osloboditi se koga/čega'. Većina značenja koja su ispitanici naveli u odgovorima mogu se raspodijeliti na prethodno spomenuta, no značenja koja su prisutna među adolescentima i koja se pojavljuju u žargonu su iduća: 'spolno općiti' (pri čemu pojedini ispitanici ističu da se glagol u takvom kontekstu upotrebljava kada je muška osoba ta koja *rješava* žensku osobu, ali ne i obrnuto), 'poljubiti koga', 'nabaviti drogu', 'prodati drogu', 'osvojiti nekoga/zavesti nekoga', 'ubiti nekoga'. I u ovom slučaju su pojedini ispitanici potkrijepili značenja glagola primjerom. Za značenje 'nabaviti drogu' dat je primjer „Riješiti komad.“, a za značenje 'poljubiti koga' dat je primjer „On ju je riješio.“ koji se ujedno može odnositi i na značenje 'spolno općiti'.

Polisemičnost glagola *štancati se* i *štemati* proučena je tako što su glagoli u anketi postavljeni u kontekstima, a ispitanici su odabrali jedno od ponuđenih značenja ili su pridodali svoje za koje su smatrali da odgovara tom kontekstu. Oba glagola potječu iz njemačkog jezika

i koriste se pretežito u razgovornom stilu. Ni ovdje se neće ulaziti u dublju analizu razvoja značenja, nego će se samo istaknuti polisemičnost glagola. *Štancati* znači 'utiskivati i umnažati utiskivanje', a drugo mu je navedeno značenje 'u velikoj količini proizvoditi nešto što je po svojoj naravi pojedinačno' (isto: 1549). Glagol je nastao od imenice *štanca* koja je definirana kao 'naprava s natpisom ili simbolom koji se otiskuje na željeznu podlogu'. U anketi se glagol nalazi u kontekstu „Ti ne znaš da se oni štancaju?“⁹, odnosno on je ovdje u povratnom obliku, a ponuđena značenja su 'konzumirati opojna sredstva', 'šaliti se', 'spolno općiti' te opcija 'ne znam' ukoliko ne znaju o kakvom značenju je riječ. Kontekst je preuzet sa *Žargonauta* gdje se ističe da se radi o glagolu sa značenjem 'spolno općiti'⁹. S time se slaže i oko 80 % ispitanika koji također smatraju da se radi o glagolu sa značenjem 'spolno općiti'. Ostali ili nisu znali (5, 6 %) ili su smatrali da se radi o konzumiranju opojnih sredstava (3, 4 %) ili o šali (2, 2 %). Pojedini ispitanici su dodali značenja koja su smatrali prihvatljivijima za takav kontekst:

- 536) Oni se samovoljno ozljeđuju uz pomoć tiskarskog stroja.
- 537) Napraviti nešto puno puta, napraviti veliku količinu nečega.
- 538) Plaćaju javni prijevoz jednokratnim kartama.

Glagol *štemati* znači 'prikladnim oruđem razbijati što' ili regionalno 'udarati, tući koga'¹⁰. Nalazi se u kontekstu „Ma ništa ne štemam.“, a ponuđena značenja glagola su 'konzumirati opojna sredstva', 'ništa ne raditi', 'spolno općiti' i opcija 'ne znam'. Oko 50 % ispitanika smatra da se radi o glagolu sa značenjem 'ništa ne raditi', 27 % da se radi o značenju 'spolno općiti', 5, 6 % ne zna, a ostali su naveli druga značenja:

- 539) Ništa ne razumjeti.
- 540) Shvaćati.
- 541) Namještati.
- 542) Može biti sve od navedenog + tući se.
- 543) Tući se.

Dakle, glagoli *peglati*, *riješiti*, *štancati se* i *štemati* zahtijevaju veću pozornost pri detaljnoj analizi razvoja njihovih značenja. Jasno je da se radi o polisemničnim glagolima i da je njihovo

⁹ Štancati se. *Žargonaut* (16.6.2014.) <https://zargonaut.com/stancati-se> (10.3.2022.)

¹⁰Štemati. HJP.

https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=d1dhXxA%3D&keyword=%C5%A1temati
(15.3.2022.)

širenje semantičke strukture nepredvidljivo te nije pogrešno zaključiti da se može očekivati još veći broj novih značenja navedenih glagola.

5. Zaključak

Dakle, polisemija je jezična pojava koja posjeduje strukturalno stabilni dio, ali je istodobno podložna promjenama koje se ponajprije događaju uporabom leksema u različitim kontekstima. Izvođenjem dva ili više značenja iz primarnog, osnovnog značenja leksema pomoću mehanizama (metafore, metonimije) nastaje skup značenja jednog leksema koji predstavlja njenu polisemnu strukturu. Nakon iscrpne analize odabrane glagolske građe, odnosno glagola *brijati*, *zujati*, *čubiti se*, *urlati*, *posijati*, *gorjeti*, *skuriti*, *trpati*, *tlačiti*, *mutiti*, *ključati*, *peglati*, *riješiti*, *štancati se* i *štemati*, može se uočiti da postoji velik broj značenjskih nijansi, odnosno sekundarnih značenja koja nisu zabilježena u suvremenim rječnicima uz primarna značenja istih glagola. Isto tako, nije uopće zamijećena razlika između glagola *brijati* sa značenjem 'odstranjivanje dlaka s kože' i s konotacijama na opijeno stanje. Taj glagol mogao bi se u rječnicima navesti pod dva članka s dva različita značenja ako se prizna da je proces depolisemizacije, odnosno homonimizacije završen. No, čak i ako se depolisemizacija, odnosno homonimizacija ne priznaje, drugo značenje glagola, koje je gotovo jednako učestalo kao i prvo, trebalo bi biti zabilježeno kao sekundarno. Nadalje, nekim glagolima primarno značenje nije učestalije od sekundarnog. Npr. glagol *zujati* čije je primarno značenje 'proizvoditi zvuk slivenim z' gotovo nijedan ispitanik nije spomenuo kao moguće u kontekstu „Kristina malo zuji“. Iako bi situacija bila drugačija da je u pitanju kontekst „Pčela zuji“, postavlja se pitanje: Koji kontekst će biti učestaliji u svakodnevnoj komunikaciji? Stoga ako se u obzir uzme kriterij ishodišnog značenja, značenje 'proizvoditi zvuk slivenim z' s razlogom je primarno, no to se mijenja kada se u obzir uzme učestalost. Osim toga, analizom polisemnih glagola uočeno je da velik broj ispitanika nudi primjere datih glagola s određenim prefiksima. U ovome radu glagoli s prefiksima izdvojeni su i istaknuti, ali se nije ulazilo detaljnije u njihovu analizu, stoga bi trebalo proučiti razvijaju li odabrani polisemni glagoli s prefiksima nove nezamijećene značenjske nijanse. Glagolski leksemi predstavljaju izazov u lingvističkim istraživanjima jer su višeznačniji od imenskih zbog čega iziskuju detaljnu i težu analizu, no to ne znači da bi ih se trebalo zanemariti jer su dio bogatstva hrvatskoga jezika.

6. Bibliografija

1. Anić, Vladimir. 2009. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Prir. Ljiljana Jojić. Četvrto izdanje. Zagreb: Novi Liber.
2. Birtić, Matea – Lana Hudeček – Milica Mihaljević – Goranka Blagus Bartolec – Ljiljana Jojić – Barbara Kovačević – Kristian Lewis – Ivana Matas Ivanković – Irena Miloš – Emina Ramadanović – Domagoj Vidović – Dunja Brozović Rončević [Birtić i sur.]. 2012. *Školski rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
3. Gluhak, Alemko. 1993. *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb: „August Cesarec“.
4. Matasović, Ranko – Ankica Čilaš Šimpraga – Pavao Krmpotić [Matasović i sur.]. 2016. *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika*. Sv. 1. A-Nj. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
5. Matasović, Ranko – Ljiljana Jojić (ur.). 2002. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi Liber.
6. Sabljak, Tomislav. 2001. *Rječnik hrvatskoga žargona*. Zagreb: Biblioteka Lexica
7. Skok, Petar. 1971. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika = Dictionnaire etymologique de la langue croate ou serbe*. Knj. 1, A-J. Zagreb: JAZU.
8. Skok, Petar. 1972. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Knj. 2, K-poni. Zagreb: JAZU.

6.1 Citirana literatura

1. Broz, Vlatko. 2003. A Linguistic Analysis of the Croatian Verb *brijati*. *Sraz*, Zagreb, XLVII-XLVIII, str. 51-70.
2. Fulgosi, Sanja – Nina Tuđman Vuković. 2001. Relevantnost frekvencije jezične uporabe pri opisu strukture leksema. *Suvremena lingvistika*, Zagreb, Vol. 51-52 No. 1-2, str. 73-85.
3. Gortan-Premk, Darinka. 2004. *Polisemija i organizacija leksičkog sistema u srpskome jeziku*. Beograd: Zavod za učenike i nastavna sredstva.
4. Halas Popović, Ana. 2017. Uvod u leksičku polisemiju. Novi Sad: Filozofski fakultet Novi Sad

5. Hudeček, Lana – Milica Mihaljević. 2009. Homonimija kao leksikografski problem. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, Zagreb, Vol. 35 No. 1, str. 159-186.
6. Petrović, Bernardina. 2005. *Sinonimija i sinonimičnost u hrvatskome jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
7. Raffaelli, Ida. 2004. Polisemija pridjeva sprega sintaktičkih i semantički struktura. *Filologija*, Zagreb, Vol. No. 43, str. 105-128.
8. Raffaelli, Ida. 2007. Neka načela ustroja polisemnih leksema. *Filologija*, Zagreb, Vol. No. 48, 135-172.
9. Raffaelli, Ida. 2009. *Značenje kroz vrijeme: Poglavlja iz dijakronijske semantike*. Zagreb: Disput.
10. Raffaelli, Ida. 2012. Leksičko-semantičke strukture u hrvatskom WordNetu. *Filologija*, Zagreb, Vol. No. 59, 69-101.
11. Raffaelli, Ida. 2015. *O značenju*. Zagreb: Matica hrvatska.
12. Skelin Horvat, Anita. 2017. *O jeziku i identitetima hrvatskih adolescenata*. Zagreb: Srednja Europa.
13. Štambuk, Anuška. 1998. Polisemija u dvojezičnom terminološkom rječniku. *Filologija*, Split, Vol. No. 30 – 31, str. 325-336.
14. Tafra, Branka. 1986. Razgraničavanje homonimije i polisemije (leksikološki i leksikografski problem). *Filologija*, Zagreb, Knjiga 14, str. 381-393.
15. Tafra, Branka. 2017. Gramatička polisemija, u: *Putevima reči: Zbornik radova u čast Darinki Gortan Premk*, Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, str. 563-575.
16. Tuđman Vuković, Nina. 2009. Značenje u kognitivnoj lingvistici. *Suvremena lingvistika*, Zagreb, Vol. 35 No. 67, str. 125-150.

6.2 Internetski izvori

1. HJP = *Hrvatski jezični portal*. <http://hjp.znanje.hr/> (pregled 15.3.2022.)
2. *Žargonaut*. <https://zargonaut.com/> (pregled 10.3.2022.)
3. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslava Krleža, 2021. <https://www.enciklopedija.hr/> (pregled 14. 6. 2022.)

Sažetak

U ovom radu proučava se odabrana glagolska građa u okviru polisemije. Istražuju se mehanizmi razrade i proširenja kao temelji novih značenja u polisemnim glagolskim strukturama hrvatskoga jezika. U svrhu tog istraživanja provedena je anketa koja je poslužila otkrivanju novih značenjskih nijansi koje još nisu zabilježene u suvremenim rječnicima. Pri analizi navedenih glagola polazi se od pretpostavke da polisemni glagolski leksemi moraju imati stabilni dio semantičke strukture kao temelj za razumijevanje i uporabu te da su kontekstno uvjetovani. U radu se prikazuje razvoj novih značenjskih nijansi koje nisu zabilježene u suvremenim rječnicima, ali i kako primarna značenja određenih glagola navedena u rječnicima nisu nužno tipična.

Ključne riječi: polisemija (višeznačnost), polisemična struktura, metafora, metonimija, prototip, shema, glagoli

Summary:

In this paper the selected verb material within polysemy is studied. The mechanisms of elaboration and expansion as the foundations of new meanings in polysemous verb structures of the Croatian language are investigated. For the purpose of this research, a survey was conducted that served to reveal new secondary meanings that have not yet been recorded in modern dictionaries. The analysis of these verbs starts from the assumption that polysemous verb lexemes must have a stable part of the semantic structure as a basis for understanding and use, and that they are contextually conditioned. The paper presents the development of new secondary meanings that are not recorded in modern dictionaries, but also that the primary meanings of certain verbs listed in dictionaries are not necessarily typical.

Key words: polysemy, polysemic structure, metaphor, metonymy, prototype, scheme, verbs

Prilozi

Prilog 1: Anketna pitanja i odgovori ispitanika

https://docs.google.com/spreadsheets/d/1pGqOljGrthHjDNqCaioE1VJ6qEX1VoT_v249ZLia7-s/edit?usp=sharing

Prilog 2: Leksikografski opis polisemnih glagola iz prikupljenoga korpusa

GLAGOLI	LEKSIKOGRAFSKI IZVORI			Rječnički portali		NOVA ZNAČENJA (izvedena na temelju prikupljenoga korpusa)
	Opći rječnici		Žargonski rječnik	Opći	Žargonski	
	Anić (2009)	Birtić i sur. (2012)	Sabljak (2001)	HJP	Žargonaut	
brijati	‘odstranjivanje dlaka prikladnim priborom’					‘nekonvencionalno razmišljati’, ‘pogrešno razmišljati’, ‘izmišljati’, ‘pričati gluposti’, ‘misliti’, ‘raditi’, ‘mutiti’, ‘imati intimne odnose’, ‘sumnjivo se ponašati’
zujati	‘proizvoditi zvuk slivenim z’	‘stvaranje jednolikog zvuka nalik glasu z’	zujiti: ‘bez cilja lutati gradom, obilaziti mjesta bez prave namjere’ zujati: ‘ići, šetati, gledati u prazno; besposličariti; hodati bez ikakvog cilja; oblijetati oko koga; spavati; čuditi se; ne shvaćati’			‘biti odsutan mislima’, ‘sanjariti’, ‘biti dekoncentriran’, ‘biti zamišljen’, ‘ne slušati’, ‘biti zbunjen’, ‘krivo shvatiti’, ‘pričati gluposti’, ‘biti izgubljen’, ‘hodati bez konkretnog cilja’, ‘gledati uokolo’, ‘ništa ne raditi’
mutiti	‘činiti mutnim’, ‘činiti nejasnim, zrbkanim, unositi razdor, remetiti, kvariti’, ‘žitku masu činiti gušćom uzastopnim udarima’, žarg. ‘udvarati se’					‘imati seksualni odnos’, ‘biti u vezi’, ‘biti u tajnoj vezi’, ‘vidati se’, ‘nalaziti se’, ‘krenuti s romantičnim druženjem’, ‘izlaziti na spojeve’
kljucati	‘uzimati hranu kljunom’, ‘riječima neprestano podjarivati koga; nabadati’, ‘stalno čime gnjaviti koga, dosadivati upornim inzistiranjem’					‘dosadivati se’, ‘spavati’, ‘biti pospan’, ‘zamisli se’, ‘krivo shvatiti nešto’, ‘napiti se’, ‘nadrogirati se’, ‘zabiti (se)’
tlačiti	‘podvrgavati nasilju, grubom pritisku; ugnjetavati’, ‘pritiskivati, stiskati, ob. dlanom nadolje’					‘živcirati nekoga’, ‘zamarati’, ‘dosadivati’, ‘nervirati’, ‘nagovarati’, ‘zanovijetati’, ‘mučiti’, ‘uznemiravati’, ‘maltretirati koga’, ‘udarati’, ‘tući’
trpati	‘stavljati, bacati, smještati u neki prostor koliko stane’, ‘stavljati, ubacivati bez reda’, ‘gurati se u čije društvo, htjeti se uvući u društvo ili članstvo, gurati se u suranju s kim, uvlačiti se’					‘spolno općiti’, ‘zabijati golove’

gorjeti	'biti u plamenu', 'izgarati, sagorijevati', 'davati svjetlost; osvjetljivati', 'imati vrućicu, groznicu', 'žariti, bridjeti od vrućice, vrućine, uzbuđenja', 'čeznuti, jako željeti, biti nestrpljiv'					'biti fizički privlačan', 'biti jako dobar u nečemu', 'biti ljut ili uzrujan'
skuriti	kuriti: 'ložiti', 'imati vrućicu, temperaturu', 'nagovarati, poticati'				kuriti: 'zafirkavati koga, zadirkivati', 'imati temperaturu' skuriti: 'dobiti nekoga na štos, zeznuti ga, obično o neslanjoj šali', 'spustiti nekome, opržiti ga riječju'	'uvrijediti koga/spustiti ga', 'zeznuti koga'
čubiti se						'napučiti usne', 'ljutiti se', 'kreveljiti se'
urlati	'gromoglasno, prodorno vikati', 'derati se'					'smijati se', 'sarkastično se smijati'
posijati	sijati: 'bacati sjeme na zemlju koja je pripremljena za sjetvu'					'izgubiti', 'zaboraviti'
peglati	'glačati što', 'grđiti, koriti', 'gnjaviti, dosadivati', 'uljepšavati'					'spustiti koga', 'zezati koga', 'potrošiti novac pomoću kreditnih kartica', 'povraćati', 'voziti se brzo', 'brusiti', 'tući koga', 'pobijediti koga', 'naraditi se/bititi jako umoran', 'puno skupiti', 'lagati', 'raditi po svome', 'popravlјati odnos', 'zadovolјiti', 'riješiti', 'drogirati se', 'povraćati', 'raditi po svome'
riješiti	'donijeti odluku', 'odlučiti', 'odrediti ishod čega, presuditi', 'doći do rješenja zadatka', 'dati pravilan odgovor', 'odgonetnuti nešto', 'osloboditi se koga/čega'					'spolno općiti', 'poljubiti koga', 'nabaviti drogu', 'prodati drogu', 'osvojiti nekoga/zavesti nekoga', 'ubiti nekoga'
štancati se	'utiskivati i umnažati utiskivanje', 'u velikoj količini proizvoditi nešto što je po svojoj naravi pojedinačno'					'spolno općiti'
štemati					'prikladnim oruđem razbijati što', reg. 'udarati, tući koga'	'ništa ne raditi', 'spolno općiti', 'ništa ne razumјeti', 'shvaćati', 'namještati', 'tući se'